

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

**DOKUZUNCU SINIF ÖĞRENCİLERİNDE
AKRAN ZORBALIĞI VE PSİKOLOJİK BELİRTİLER**

Tülin ACAR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

DOKUZUNCU SINIF ÖĞRENCİLERİNDE
AKRAN ZORBALIĞI VE PSİKOLOJİK BELİRTİLER

Tölin ACAR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Ankara, 2009

KABUL VE ONAY

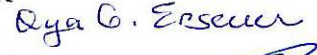
Tülin ACAR tarafından hazırlanan “Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtiler” başlıklı bu çalışma, 05.06.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fidan Korkut-OWEN (Başkan)

Prof. Dr. Oya G. ERSEVER

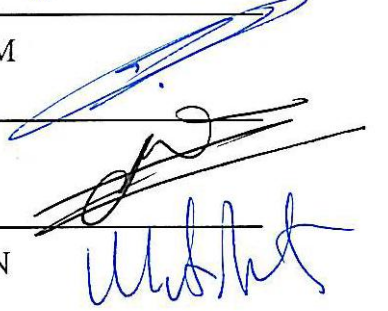
(Tez Danışmanı)

Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM

Doç. Dr. Tuncay ERGENE

Yrd. Doç. Dr. Metin PİŞKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.06.2009

Tülin ACAR

Canım Babam Nejdet Acar'ın anısına ve Sevgili Aileme

TEŞEKKÜR

Bu araştırma, uzun ve sancılı bir sürecin ürünüdür. Bu süreç içerisinde, bana zorluklar karşısında daha güçlü olmak gerektiğini öğrettiği için tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Oya G. Ersever'e teşekkür ederim. Araştırmanın son halini almasında, değerli görüş ve önerilerini benimle paylaşan, mesleki gelişimimde yıllardır emekleri olan Değerli Hocalarım Sayın Prof. Dr. Fidan Korkut-Owen'a, Prof. Dr. İbrahim Yıldırım'a, Doç. Dr. Tuncay Ergene'ye içten teşekkürlerimi sunarım. Araştırmamın başından sonuna kadar değerli görüş ve önerilerinden yararlandığım Sayın Yrd. Doç. Dr. Metin Pişkin'e destekleyici yaklaşımından dolayı çok teşekkür ederim.

Birlikte benzer süreçlerden geçtiğimiz, yoğun çalışma temposunda birbirimizden güç aldığımız arkadaşlarım, Özlem Haskan ve Seval Kızıldağ'a, rahatlatıcı ve destekleyici tutumlarından dolayı Dilek Gençtanırım Kuru'ya ve Nilay Başar Neyişçi'ye, istatistiksel analizlerde desteğini esirgemeyen Sevda Çetin'e çok teşekkür ederim.

En tükendiğimi hissettiğim anlarda beni motive eden ve yanımda bulduğum sevgili arkadaşım Huriser Delitay'a içten teşekkürler. Yaşamımda beni besleyen damarlardan biri olan Psikodrama eğitim grubum "Duygu Yolcuları"nın her bir üyesine yürekten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Hayatın dostlarla güzel olduğunu, hayatımın en önemli aşamalarında olduğu gibi bu süreçte de bana hissettiren canım dostlarım, Sevda Balk, Emel Meriç, Neslihan Urcan ve "Beşi bir yerdeler", her zaman içimde hissettirdiğiniz sıcacık sevgi ve güven duyguları için sonsuz teşekkürler. Sizleri seviyorum.

Özlemiyle dolup taşarken, sevgi dolu anılarımızla hayata coşkuyla sarılmamı sağlayan Canım Babam Nejdet Acar'a; uzaktayken yakınım olan, sevgisini, anlayışını, desteğini ve güvenini her zaman hissettiğim Canım Annem Fatma Acar'a, bana hissettirdikleri tüm güzel duygular ve benim annem babam oldukları için gönülden minnettarım. Sevgili ablam Tülay, sevgili kardeşlerim Aylin ve Kader'e koşulsuz sevgileri, destekleri ve beni bana her zaman özel hissettirdikleri için teşekkürler. İyi varsınız ve benim ailemsiniz, sizleri çok seviyorum.

Tülin ACAR

ÖZET

ACAR, T. (2009). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtiler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bu araştırma, dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının genel dağılımını, cinsiyet ve okul türüne göre dağılımını ve psikolojik belirtilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evreni Ankara ili Çankaya ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı orta sosyoekonomik düzeydeki meslek liseleri, genel liseler ve anadolu liselerinin dokuzuncu sınıf öğrencileridir. Araştırmanın örneklemini, 3 meslek lisesi, 6 genel lise ve 4 anadolu lisesinde öğrenim gören, toplam 1237 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin cevap formları incelendiğinde, maddelerin çoğunun boş bırakıldığı cevap formları çalışmadan çıkarılmış, cinsiyetten bağımsız değerlendirmeler 1215, cinsiyete bağımlı değerlendirmeler ise 1211 öğrenci üzerinden yapılmıştır.

Çalışmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Envanteri-Ergen Formu (Ayas ve Pişkin, 2007) ve Kısa Semptom Envanteri (Şahin ve Durak, 1994) kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerinde, SPSS (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı) 13.0 paket programı kullanılmıştır.

Verilerin analizinde frekans hesaplama, Ki-Kare (X^2) testi ve Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda F değerinin anlamlı çıkması durumunda farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey Testi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:

Akran zorbalığı gruplarına göre, öğrencilerin en fazla zorba/kurban grupta olduğu, bunu sırasıyla, karışmayan, kurban ve zorba gruptaki öğrencilerin izlediği tespit edilmiştir. Zorba, kurban ve zorba/kurban gruptaki öğrencilerin örneklemin % 78'i oranındadır.

Cinsiyete göre akran zorbalığı grupları değerlendirildiğinde, zorba, kurban ve karışmayan gruplarının çoğunluğunu kızların, zorba/kurban grubun çoğunluğunu ise

erkeklerin oluşturduğu bulunmuştur. Cinsiyete göre, akran zorbalığı grupları anlamlı farklılık gösterirken, okul türüne göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Akran zorbalığı grupları, kaygı, depresyon, olumsuz benlik ve bedenselleştirme puanlarına göre karşılaştırıldığında, kurban ve zorba/kurban ile karışmayan grup arasındaki fark karışmayan grup lehine anlamlı bulunmuştur. Buna ek olarak, olumsuz benlik puanları açısından karşılaştırıldığında, zorba ile zorba/kurban grupları arasındaki farkın zorba grup lehine anlamlı olduğu görülmüştür.

Akran zorbalığı grupları düşmanlık puanlarına göre karşılaştırıldığında, zorba grup ile, kurban ve karışmayan gruplar arasındaki fark, kurban ve karışmayan grupların lehine anlamlı çıkmıştır. Zorba/kurban grup ile, kurban ve karışmayan gruplar arasındaki farkın, kurban ve karışmayan grupların lehine anlamlı olduğu gözlenmiştir. Kurban ve karışmayan grup arasındaki fark ise karışmayan grup lehine anlamlı bulunmuştur. Zorba ve zorba/kurban grup arasındaki fark ise anlamlı bulunmamıştır.

Akran zorbalığı grupları genel psikolojik belirtilerine göre karşılaştırıldığında, zorba, zorba/kurban, kurban grup ile karışmayan grup arasındaki farkın, karışmayan grup lehine anlamlı olduğu görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bulgular literatürde bulunan diğer araştırma bulguları ışığında tartışılmıştır. Araştırmacılara, ailelere ve uygulayıcılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: akran zorbalığı, zorbalık, akran zorbalığı grupları, lise öğrencileri, dokuzuncu sınıf öğrencileri, okul türü, psikolojik belirti.

ABSTRACT

ACAR, Tülin. (2009). *Peer Bullying and Psychological Symptoms Among Nineth Grade Students*, M. A. Thesis, Ankara.

This study has been conducted in order to investigate the general distribution of ninth grade students' peer bullying groups, distribution of gender and school types as well as psychological symptoms. The population of the research is consisting of ninth grade students from average socioeconomic level vocational high schools, general high schools and Anatolian high schools affiliated to the Ministry of Education, located in Çankaya district of Ankara province. The sample of the research includes 1237 students from 3 vocational high schools, 6 ordinary high schools and 4 Anatolian high schools. When the answer sheets of the students have been analyzed, sheets in which most of the questions were not answered have been removed from the scope of the study and as a result, gender-free evaluations have been carried out with 1215 students and gender-dependent evaluations have been carried out with the participation of 1211 students.

The Personal Information Form prepared by the researcher, The Peer Bully-Victim Questionnaire-Adolescent Form (Ayas and Pişkin, 2007) and Brief Symptom Inventory (Şahin and Durak, 1994) have been used as the data collection tools of the study. Statistical analysis of the data collected has been achieved by use of the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 13.0 packaged software.

Frequency calculation, Chi-Square (X^2) test and multivariate analysis of variance (MANOVA) has been used for analyzing the data. In situations where the F value obtained through the variance analyze were found to be significant, Tukey Test have also been engaged in order to determine the source of the difference.

The findings obtained as a result of the research are as follows:

In terms of peer bullying groups, the highest number of students has been understood to be included in the bully/victim group and this group has been found out to be followed by noninvolved, victim and bully groups. Number of students included in the bully, victim and bully/victim groups constitutes 78 percent of the sample.

When the peer bullying groups were evaluated in terms of gender, bully, victim and noninvolved groups have been seen to include mostly girls and on the other hand bully/victim group has been seen to include mostly boys. Peer bullying groups have been understood to display significant difference in terms of gender, but the difference has been found out to be insignificant in terms of school type.

When the peer bullying groups were compared depending on the anxiety, depression, negative self-esteem and somatization scores, the difference between the victim and bully/victim groups and the noninvolved group it has been found to be in favor of the noninvolved group. In addition to that when the bully and bully/victim groups were compared depending on negative self-esteem scores, the difference has been found to be in favor of bully group.

When the peer bullying groups were compared depending on the hostility scores, the difference between the victim group and the victim and noninvolved groups has been found to be in favor of the victim and noninvolved groups. Similarly, the difference between the bully/victim group and victim and noninvolved groups has been also determined to be in favor of the victim and noninvolved groups. On the other hand, the difference between the victim and noninvolved groups has been found out to be in favor of the noninvolved group. No difference has been found between bully and bully/victim groups.

When the comparison amongst the peer bullying groups were made in terms of physiological symptoms, the difference between the bully any bully/victim groups and the noninvolved group has been understood to be in favor of the noninvolved group.

The findings obtained through the research have been discussed in the light of other research findings included in the literature, and various suggestions have been made to researchers, families and implementers.

Key words: peer bullying, bullying, peer bullying groups, high school students, ninth grade students, school type, psychological symp

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ADAMA	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem	7
1.2. Alt Problemler	7
1.3. Tanımlar.....	8
1.4. Sınırlılıklar.....	9
1.5. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	9
BÖLÜM II	12
İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR	12
2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	12
2.1.1. Akran Zorbalığı.....	12
2.1.1.1. Akran Zorbalığının Saldırganlık ve Şiddetle İlişkisi	16
2.1.1.2. Akran Zorbalığının Türleri	19
2.1.1.3. Akran Zorbalığı Grupları.....	24
2.1.1.3.1. Zorba Öğrenciler.....	24
2.1.1.3.2. Kurban Öğrenciler	27
2.1.1.3.3. Zorba/Kurban Öğrenciler.....	29
2.1.2. Psikolojik Belirtiler.....	31
2.1.2.1. Kaygı.....	31
2.1.2.2. Depresyon.....	33

2.1.2.3. Olumsuz Benlik.....	35
2.1.2.4. Bedenselleştirme.....	37
2.1.2.5. Düşmanlık.....	39
2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	40
2.2.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Araştırmalar.....	41
2.2.2. Akran Zorbalığı ve Cinsiyete İlişkin Araştırmalar	42
2.2.3. Akran Zorbalığı ve Okul Türüne İlişkin Araştırmalar.....	45
2.2.4. Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtilere İlişkin Araştırmalar.....	48
2.2.4.1. Akran Zorbalığı ve Kaygıya İlişkin Araştırmalar	50
2.2.4.2. Akran Zorbalığı ve Depresyona İlişkin Araştırmalar	52
2.2.4.3. Akran Zorbalığı ve Olumsuz Benliğe İlişkin Araştırmalar	54
2.2.4.4. Akran Zorbalığı ve Bedenselleştirmeye İlişkin Araştırmalar	56
2.2.4.5. Akran Zorbalığı ve Düşmanlığa İlişkin Araştırmalar	58
BÖLÜM III.....	61
YÖNTEM.....	61
3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	61
3.2. Veri Toplama Araçları.....	64
3.2.1. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği.....	64
3.2.1.1. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Puanlanması.....	64
3.2.1.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Güvenilirliği.....	65
3.2.1.3. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Geçerliliği.....	65
3.2.2. Kısa Semptom Envanteri (KSE).....	66
3.2.2.1. Kısa Semptom Envanteri'nin (KSE) Puanlanması.....	67
3.2.2.2. Kısa Semptom Envanteri'nin (KSE) Güvenilirliği.....	68
3.2.2.3. Kısa Semptom Envanteri'nin (KSE) Geçerliliği.....	69
3.2.3. Kişisel Bilgi Formu.....	70
3.3. Veri Toplama İşlemi.....	70
3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	70
BÖLÜM IV.....	73
BULGULAR.....	73
4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulgular.....	73
4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular.....	74

4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular.	75
4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulgular.....	77
4.4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Bulgular.....	81
4.4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Bulgular.....	81
4.4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Bulgular...	82
4.4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Bulgular.	83
4.4.5. Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Bulgular.....	84
4.4.6. Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Bulgular.....	85
BÖLÜM V	87
TARTIŞMA VE YORUM	87
5.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	87
5.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	89
5.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	91
5.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	92
5.4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	92
5.4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	94
5.4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	95
5.4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	99
5.4.5. Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	100
5.4.6. Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	101

BÖLÜM VI.....	103
VARGI VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA.....	108
EKLER.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	123

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo-1 Örneklem Grubundaki Öğrencilerin Okul ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	63
Tablo-2 Örneklem Grubundaki Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı.....	63
Tablo-3 Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımı	73
Tablo-4 Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımları.....	74
Tablo-5 Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımları.....	76
Tablo-6 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Betimsel İstatistikler	77
Tablo-7 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	80
Tablo-8 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirti Alanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	80
Tablo-9 Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	81
Tablo-10 Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	82
Tablo-11 Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	83
Tablo-12 Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	84
Tablo-13 Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	85
Tablo-14 Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	86

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik-1 Akran Zorbalığı Gruplarının Yüzelik Dağılımları.....	73
Grafik-2 Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Yüzelik Dağılımları.....	75
Grafik-3 Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Yüzelik Dağılımları	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil-1 Zorbalık, Şiddet ve Saldırganlık Arasındaki İlişki.....	18

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, insan hayatında yoğun ve inişli çıkışlı duyguların, kimlik bunalımının, özerklik kazanma çabasının, ergeni zorlayan çevresel koşullara uyum ve uyumsuzluğun, yeterlilik ve yetersizlik gibi olumlu ve olumsuz durumların yaşanabildiği kritik dönemlerden biridir. Bu kritik dönemde ergenler, birçok fizyolojik ve psikolojik değişimi eş zamanlı olarak yaşamakta ve bu durumun üstesinden gelmeye ilişkin zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Ergenler, yaşadıkları bu zorluklar karşısında buldukları arkadaş grubunda kabul görme ve gruba ait olma gibi gereksinimlerini karşılama konusunda güçlükler yaşayabilmektedirler. Sosyal destek içinde ele alınabilecek bu kavramlar, ergenlerin sahip olmaya çalıştığı gereksinimler arasındadır. Bu nedenle, ergenin bu gereksinimlerini karşılayabileceği arkadaş çevresi, ergenlik döneminde önceki dönemlere göre daha önemli hale gelmektedir.

Yıldırım (1998)'a göre de, öğrencilerin önemli sosyal destek kaynaklarından birisi arkadaşlardır. Steinberg (2007) tarafından, arkadaşların ve akran gruplarının bireyin psikososyal gelişimine katkıda bulunabilecekleri gibi, psikososyal gelişimini engelleyebilecekleri de ifade edilmektedir. Steinberg'in (2007) bu ifadesi, ergenlik döneminde, akran gruplarının ne tür davranışlar göstererek, birbirlerinin psikososyal gelişimine engel oldukları sorusunu beraberinde getirmektedir. Bireyi aşağılamak, küçük düşürmek, arkadaş gruplarından dışlamak, umursamamak, bireye fiziksel zarar vermek gibi davranışlar bireyin psikososyal gelişimini engelleyebilecek davranışlardan sadece birkaçıdır. Bu tür davranışları içine alan kavram, "zorbalık" olgusunu çağrıştırmaktadır. Ancak, sadece bu örnekler ışığında "zorbalık"tan net bir biçimde söz etmek güçtür. Bu tür davranışların zorbalık olarak adlandırılabilmesi için başka özellikleri de içermesi gerekmektedir.

Olweus (1993)'a göre, akran grupları arasındaki zorbalık; bir veya birden fazla öğrencinin, bir ya da birden fazla öğrenciyi aşırı ve sürekli bir şekilde kötü muamaleye maruz bırakmaları, bu öğrencilere karşı fiziksel ve psikolojik saldırganlığı sistematik biçimde kullanmalarıdır. Espelage ve Swearer (2003), zorbalığı, güç ve prestij

kazanarak, fayda sağlama amacı olan öğrencinin/öğrencilerin, diğerine/diğerlerine, kasıtlı ve sistematik biçimde fiziksel veya sözel saldırganlık içeren, davranışlarda bulunmaları, olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlar dışında, literatürde zorbalığa ilişkin başka tanımlar da bulunmaktadır. Zorbalık konusunda yapılan tanımların ortak özelliği, zorbalığın güçlü ile güçsüz arasında meydana gelen, güçlünün (zorba), güçsüze (kurban), kasıtlı ve sürekli bir biçimde rahatsız edici davranmasını içeren bir kavram olduğunun belirtilmesidir. Söz konusu zarar verici davranışlar, fiziksel ya da sözel olabilir. Bunların yanı sıra, zorbalık, herhangi bir fiziksel ya da sözel saldırı içermeksizin gruptan dışlama gibi kurbanın kendisini kötü hissetmesine neden olabilecek davranışları da içermektedir. Ortaya çıkış biçimlerinin bu denli değişkenlik göstermesi, araştırmacılar tarafından zorbalığın çeşitli türlere göre sınıflandırılmasına neden olmuştur.

Zorbalık türleri, genel olarak doğrudan ve dolaylı zorbalık (Berger, 2007; Olweus, 1993) şeklinde tanımlanmakla birlikte, sözel, fiziksel, cinsel, ilişkiyel, eşyalara zarar verme ve siber (sanal), zorbalık türlerinden de bahsedilmektedir. Buraya kadar belirtilen türler daha çok, zorbalığın ne tür davranışlarla ortaya çıktığı hakkında bilgi vermektedir. Zorbalık ilişkisinin ortaya çıktığı yaş gruplarına göre yapılan sınıflamada ise, zorbalığın aynı yaşta iki kişi arasında meydana gelen türüne, “yatay zorbalık”; taraflar arasında yaş farkının olması durumunda rastlanan türüne ise, “dikey zorbalık” denilmektedir (Sullivan, 2000). Ortaya çıkış biçimi nasıl olursa olsun, bütün türlerde temel ortak özellik davranışın zarar verici olmasıdır. Söz konusu zararın sadece kurban üzerinde olduğunu düşünmek ise, sınırlı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Nitekim, zorbalığın, sadece bireysel özelliklerden kaynaklanan bireysel bir yaşantı olmaktan çok bir grup yaşantısı olduğundan söz edilmektedir.

Grup yapısının ve özelliklerinin zorbalığın başlamasında, sürmesinde ve sonuçlarının ortaya çıkmasında etkili olduğu, bu açıdan zorbalığın bir grup sorunu olarak ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Goldstein, 2002; Watts, 1998). Dolayısıyla, akran zorbalığı gruplarının bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Akran zorbalığı grupları, genel olarak zorba, kurban, zorba/kurban (hem zorbalık yapan hem de zorbalığa uğrayan) ve karışmayan (ne zorba ne de kurban olan) biçiminde sınıflandırılmaktadır. Bununla birlikte, kurbanlar verdikleri tepkilere göre, pasif kurbanlar ve saldırgan kurbanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır (Smith ve Ananiadou, 2003). Zorbalığı bir grup mekanizması içinde ele alan Goldstein (2002) ise, akran zorbalığı gruplarını daha ayrıntılı bir sınıflamayla sekize ayırmıştır. Bunlar; zorbalar (zorbalığı başlatan), takipçiler (zorbalığa katılanlar), destekleyiciler/pasif zorbalar (zorbalığı destekleyenler), pasif destekleyiciler/olası zorbalar (zorbaları destekleyenler; fakat desteği açıkça göstermeyenler), kurbanlar, olası savunucular (zorbalıktan hoşlanmayan, kurbanı yardım etmeyi düşünen fakat etmeyenler), savunucular (zorbalıktan hoşlanmayan ve kurbanı yardım edenler) ve karışmayanlardır. Görüldüğü gibi, zorbalığın gruplar arasındaki bütünlüğü bozan, bireyi doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir tarafa dahil olmaya ya da olmamaya zorlayan bir özelliği vardır. Bu ayrıntılı sınıflama dikkate alındığında, zorbalığın bu özelliğinin, tüm öğrencileri olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

Şöyle ki; ilk bakışta zorbalık olaylarının en dışında kalan karışmayan gruptaki öğrencilerin zorbalıktan hiç etkilenmediği düşünülebilir. Ancak; karışmayan gruptaki öğrencilerin, zorbalığın sıklıkla yaşandığı okullarda, bu olaylara dahil olmak istememeleri nedeniyle, sağlıklı arkadaşlık ilişkileri kurabilecekleri akranlarının az sayıda olması bile bu gruptaki öğrencilerin zorbalıktan olumsuz etkilenmesine neden olabilir. Dolayısıyla, bir okulda zorbalık olayları ne kadar fazlaysa, öğrencilerin sağlıklı ilişkiler kurabileceği kişi sayısı da o oranda azalmaktadır. Bu durum arkadaşlık ilişkilerinin çok önemli olduğu ergenlik döneminde, sağlıklı arkadaşlık ilişkileri kuramayan ergenlerin ruh sağlıkları ve psikososyal gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir.

Bu olumsuz sonuçlar, zorba öğrencilerde daha çok davranış problemleri olarak ortaya çıkarken, kurbanlarda ise güvensizlik, kaygı, depresyon, yalnızlık, mutsuzluk ve düşük benlik saygısı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Austin ve Joseph, 1996; Boulton, 1992; Slee, 1995; Akt; Nansel, Overpeck, Ramani, Ruan, Simons-Morton ve Scheidt, 2001).

Akran zorbalığı gruplarında ortaya çıkan olumsuz sonuçlar genel bir sınıflama ile dört başlıkta toplanmaktadır. Bunlar, düşük psikolojik iyilik hali (genele yansıyan mutsuzluk), düşük sosyal uyum (okulu sevmeme, yalnızlık, okula devamsızlık yapma vb.), psikolojik sıkıntı ve bunalım (yüksek düzeyde kaygı, depresif olma, intihar düşünceleri vb.) ve fiziksel rahatsızlıklar (psikosomatik belirtiler) dir (Rigby, 2003). Literatürde, zorbalıkla bireylerin genel psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmaktadır (Biggam ve Power, 1999; Kokkinos ve Panayiotou, 2004; Kumpulainen, Rasenen ve Puura, 2001; Liang, Flisher ve Lombard, 2007; Nansel ve diğerleri; 2001; Stein, Dukes ve Warren, 2007). Bu araştırmaların sonuçlarında, zorba/kurbanlar ve kurbanlar öncelikli olmak üzere, zorbaların da psikolojik sağlıklarının zayıf olduğuna ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Dolayısıyla, akran zorbalığı olaylarına dahil olmanın psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu söylenebilir.

Literatürde akran zorbalığının psikolojik sağlıkla ilişkisine ek olarak, cinsiyetle de ilişkili olduğuna ilişkin araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmaların bir kısmında, zorbaların genellikle erkek, kızların ise kurban olduğu belirtilse de (Gobina, Zaborskis, Pudule, Kalnins ve Villerusa, 2008; Gökler, 2007; O'Brennan, Bradshaw ve Sawyer, 2009, Pişkin, 2003), tersine sonuçların elde edildiği araştırmalara da rastlanmaktadır (Cheng, Cheung ve Cheung, 2008; Due ve diğerleri, 2005;). Ayrıca, zorbalığın türüne göre de, kız ve erkeklerin zorba ya da kurban olma durumlarının değiştiği belirtilmektedir. Erkekler arasında daha çok fiziksel zorbalığa rastlanırken, kızlarda ise sözel ya da duygusal zorbalığa (sosyal dışlama, dalga geçme, klikler oluşturma) rastlanmaktadır (APA, 2009, Olweus, 1994; Nansel ve diğerleri, 2001). Gültekin (2003) tarafından yapılan araştırmada, açık saldırı ve teröre hedef olan erkeklerin kızlardan, alaya ve ilişkiyel saldırıya maruz kalan kızların erkeklerden daha fazla olduğu bulunmuştur. Saldırgan ve şiddet içerikli davranışların ise genellikle erkekler tarafından yapıldığına ilişkin yaygın bir anlayış bulunmaktadır. Erkekler ve kızlara yüklenen anlam ve cinsiyet rolleri kapsamında düşünüldüğünde, bu yaygın inanın gerçeklik payı olduğu düşünülebilir. Ancak; bu konuda daha kesin bir yargıya varmak için net bir dayanağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, bir tür saldırgan davranış olarak nitelendirilen, akran zorbalığı ile cinsiyet arasındaki ilişki birçok araştırmada ele alınmıştır (Alikaşifoğlu, Erginöz, Ercan, Uysal ve Albayrak-Kaymak, 2007; Baldry,

2004; Cheng ve diğeri, 2008; Due ve diğeri, 2005; Gobina ve diğeri, 2008; Gökler, 2007; Liang, Flisher ve Lombard, 2007; Nansel ve diğeri, 2001; O'Brennan ve diğeri, 2009; Olweus, 1994; Pekel, 2004; Pişkin, 2003; Yurtal ve Cenkseven, 2006).

Zorbalık söz konusu olduğunda akla gelen etmenlerden birisi de okul faktörüdür. Zorbalık, devlet ya da özel, karma ya da tek cinsiyete yönelik eğitim veren, geleneksel ya da yenilikçi, yatılı olan ya da olmayan, üst, orta ya da düşük sosyo ekonomik düzeyde olan herhangi bir okulda ortaya çıkabilmektedir. Okulların, çocukların ve ergenlerin sağlıklı kimlik gelişimindeki rolü göz önüne alındığında, sağlıklı ve güvenli bir okul atmosferi, öğrencilerin gerek akademik başarıları gerekse psikososyal gelişimleri açısından önemlidir. Aksi koşullarda ise, akademik başarı düşmekte, kimlik gelişimi de zedelenmektedir. Bu nedenle, akran zorbalığı, okullardaki sağlıklı ve güvenli atmosferi tehdit edici bir faktör olarak ele alınabilir. Zorbalık kavramı sadece öğrenci ilişkileriyle sınırlı olmayıp, öğretmen- ebeveyn- okul personeli ilişkilerinde de ortaya çıkabilecek bir olgudur (Field, 2007). Ayrıca, yetişkinlerin denetimlerinin eksik olduğu okullarda, zorbalık olayları daha fazla ortaya çıkmaktadır (APA, 2009). Zorbalığın herhangi bir biçimde okullarda ortaya çıkması, okuldaki eğitim öğretim faaliyetlerini engellediği gibi bireyler üzerinde kalıcı hasarlara da neden olabilmektedir.

Ülkemizde, okul türü ile zorbalık olayları arasındaki ilişkiyi inceleyen iki araştırma yapılmıştır. Pişkin ve Ayas (2005) tarafından yapılan çalışmada, hem zorba hem de kurban gruptaki öğrencilerin en fazla endüstri meslek liselerinde olduğu, endüstri meslek liselerini, karma liselerin ve kız meslek liselerinin izlediği bulunmuştur. Pişkin ve Ayas (2008) tarafından yapılan diğer çalışmada ise, kurban öğrencilerin en fazla meslek lisesine, zorba gruptaki öğrencilerin ise en fazla özel liselere giden öğrencilerden oluştuğu bulunmuştur. Zorba ve kurban öğrencilerin sayısının en az Anadolu liselerinde olduğu bulunmuştur.

Yurt dışında ise, zorbalıkla okul türü arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamasına karşın, okullardaki öğrenci sayısının fazlalığı ile zorbalık olayları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmaların sonucunda, zorbalıkla okullardaki öğrenci sayısının fazla olması arasında bir ilişki

olmadığı belirtilmektedir (Olweus, 1993; Tattum, 1994). Buna dayalı olarak araştırmacılar, işbirlikçi öğrenmeyi ve öğrencilerin psikososyal gelişimlerini daha çok destekleyen okullarda zorbalık olaylarının daha az yaşanacağına, okul personelinin tutumlarının da zorbalığa rastlanma sıklığı konusunda belirleyici olduğuna ilişkin görüş birliği içersindedirler (Olweus, 1993; Sharp ve Smith, 1994; Sullivan, 2000; Tattum, 1994). Bu bilgiler ışığında, okulların yapısı ve koşullarının zorbalık olaylarının yaşanmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Gençlerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olan akran zorbalığının dağılımına ilişkin olarak farklı yaşlardaki gruplarla çeşitli araştırmalar incelendiğinde ise, bu oranların her çalışmada farklılık gösterdiği bulunmuştur. Yurtdışında zorbalığın dağılımıyla ilgili araştırmalarda, zorba öğrenci oranlarının kurban öğrenci oranlarından genellikle daha düşük olduğu ve bu oranın % 6 ile % 20 arasında değiştiği belirtilmektedir (Pişkin, 2002).

Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında ise, Pekel (2004), öğrencilerin % 9,3'ünün zorba, % 7,6'sının kurban, % 6,4'ünün zorba/kurban, % 76'sının ise karışmayan olduğunu belirlemiştir. Pişkin (2003), öğrencilerin %6'sının zorba, %35'inin kurban ve %30'unun zorba/kurban olduğunu bulmuştur. Gültekin (2003), kurban olan çocukların oranının %13 olduğunu tespit etmiştir. Pişkin ve Ayas (2005), lise öğrencileri ile yaptıkları araştırmada, kurban öğrencilerin oranını % 20, zorba öğrencilerin oranını ise, % 28 olarak belirlemişlerdir. Alikeşifoğlu ve diğerleri (2007), öğrencilerin % 59'unun karışmayan, % 22'sinin kurban, % 9'unun zorba/kurban ve % 9'unun zorba olduğunu bulmuşlardır. Gökler (2007), yaptığı araştırmada, öğrencilerin, % 10'unun zorba, % 27'sinin kurban, % 20'sinin zorba/kurban gruba dahil olduğunu belirtmiştir. Araştırma sonuçlarından elde edilen oranlara bakıldığında, akran zorbalığının okullarımızda önemli bir sorun olduğu söylenebilir.

Literatürdeki bilgiler ışığında, bu araştırma kapsamında dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının genel dağılımları ile cinsiyet ve okul türüne göre dağılımları incelenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin dahil oldukları akran zorbalığı gruplarına göre psikolojik belirtilerinin incelenmesi hedeflenmiştir.

1.1. Problem

Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı grupları (zorba, kurban, zorba/kurban, karışmayan) nasıl bir dağılım göstermektedir? Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin cinsiyet ve okul türlerine (meslek lisesi, anadolu lisesi, genel lise) göre akran zorbalığı gruplarının dağılımı anlamlı olarak farklı mıdır? Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirti (kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık) ve Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCİ) puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2. Alt Problemler

1.2.1. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı grupları nasıl bir dağılım göstermektedir?

1.2.2. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı gruplarının dağılımı anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.3. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin okul türlerine göre akran zorbalığı gruplarının dağılımı anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin psikolojik belirtileri anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.1. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin kaygı puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.2. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin depresyon puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.3. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin olumsuz benlik puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.4. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin bedenselleştirme puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.5. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin düşmanlık puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.2.4.6. Akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin Rahatsızlık Ciddiyet İndeksi (RCİ) puanları anlamlı olarak farklı mıdır?

1.3. Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Akran Zorbalığı: Bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002).

Akran Zorbalığı Grupları: Zorbaca davranışları gösteren “zorba”, zorbaca davranışlara maruz kalan “kurban”, hem zorbaca davranışları gösteren hem de zorbaca davranışlara maruz kalan “zorba/kurban”, zorbalık olaylarına dahil olmayan “karışmayan” gruptaki öğrencileri kapsamaktadır.

Zorba: Kendilerinden daha güçsüz olan öğrencilere zorbaca davrananlar (Pişkin, 2002). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin “Ben Yaptım” kısmındaki maddelerin en az birini, “Hemen hemen her gün” veya “Haftada en az bir defa” olarak işaretleyen, “Bana Yapıldı” kısmındaki maddelerde ise “Hemen hemen her gün” veya “Haftada en az bir defa” seçeneklerini işaretlemeyen öğrencilerdir.

Kurban: Kendilerinden daha güçlü öğrencilerin zorbalıklarına uğrayanlar (Pişkin, 2002). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin “Bana Yapıldı” kısmındaki maddelerin en az birini, “Hemen hemen her gün” veya “Haftada en az bir defa” olarak işaretleyen, “Ben Yaptım” kısmındaki maddelerde ise “Hemen hemen her gün” veya “Haftada en az bir defa” seçeneklerini işaretlemeyen öğrencilerdir.

Zorba/kurban: Zaman zaman zorbalık yapan bazen de başkalarının zorbalığına uğrayanlar (Pişkin, 2002). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin “Ben Yaptım” ve “Bana Yapıldı” kısımlarındaki maddelerden en az birinde “Hemen hemen her gün” veya “Haftada en az bir defa” seçeneklerini işaretleyen öğrencilerdir.

Karışmayan: Ne zorba ne de kurban olan öğrenciler (Smith ve Ananiadou, 2003). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin "Ben Yaptım" ve "Bana Yapıldı" kısımlarındaki maddelerde, "Hemen hemen her gün" veya "Haftada en az bir defa" seçeneklerini işaretlemeyen öğrencilerdir.

Psikolojik Belirti: Ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen ve ruhsal hastalığının teşhisine yarayan belirtilerdir. Bu araştırmada, Kısa Semptom Envanteri'nden alınan puanlarla değerlendirilmiştir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın konusu olan akran zorbalığı, Akran Zorbalığı Belirleme Envanteri'nin, psikolojik belirtiler ise; Kısa Semptom Envanteri'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Araştırma; Ankara ili Çankaya ilçesinin orta sosyoekonomik düzeyinde bulunan farklı lise türlerinin dokuzuncu sınıf öğrencileriyle yapıldığından, araştırma sonuçları ancak benzer özellikleri gösteren durumlara genellenebilir.

1.5. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Bireyin başkasının sınırlarını ihlal etmeden özgürce yaşayabilmesi, içinden geldiği gibi kendini ortaya koyabilmesi en tabii hakkıdır. Fikri hür, vicdanı hür bireyler yetiştirmek Türkiye Cumhuriyeti'nin temel amaçlarından biri, bireylerin özgürce ve hür yaşamaları demokrasinin gereklerinden birisidir.

Eğitim sisteminin de amacı, bu niteliklere sahip bireyler yetiştirmektir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından oluşturulan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007-2013) benzer bir yaklaşımla bu hedef şu şekilde ifade edilmektedir; "*Toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanı yetiştirilecektir*" (582. madde, DPT, 2007). Toplum olarak kalkınmamızı sağlayacak bu ideale ulaşmak içinse, öncelikle eğitim görülen okullarımızdaki koşulları iyileştirmek gerekmektedir. Bu amaçla, okullarda öğrenciler

için tehdit oluşturan olayların önlenmesi gerekmektedir. Zorbalıkta, öğrencilerin sağlıklı gelişimleri için mücadele edilmesi gereken konular arasındadır. Üstelik zorbalık olaylarının ciddiyeti birçok ülkenin gündeminde de bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayınlanan çalışmanın raporunda, okul çağındaki çocukların yüzde 25 ile 65 arasında değişen bir bölümünün son 30 günde sözel ya da fiziksel anlamda zorbalığa/akran istismarına maruz kaldığı belirtilmektedir. Söz konusu raporun özel tavsiyeler bölümünde, “*okullarda, zorbalığı hedef alan ve uyumsuzlukların barışçı çözümünü özendirilen girişimler dahil olmak üzere tüm okul ortamına yönelik özel programların geliştirilmesi*” ifadesiyle okullarda zorbalığın ve zorbalığı önleme yaklaşımlarının önemli konular olduğu vurgulanmaktadır (Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyle Mücadele Ağı, 2009). Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da son yıllarda şiddeti ve zorbalığı önlemeye yönelik genelgeler yayınlanmaktadır (MEB, 2007). Görüldüğü gibi gerek dünyada gerekse ülkemizde, zorbalık olayları açısından gelinen nokta pekte içaçıcı görünmemektedir. Bu konuyla ilgili olarak, araştırmalara, aydınlatıcı bilgilere, önleyici ve düzeltici rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Akran zorbalığı konusu, ülkemizde araştırmaların yapılması gereken en önemli konular arasındadır. Ülkemizde bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, ilköğretim öğrencileriyle yapılan araştırmaların ağırlıkta olduğu dikkati çekmektedir. Bu nedenle bu araştırma lise öğrencileriyle yapılmıştır. Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin önemi de dikkate alınarak, ergen grupta zorbalık olaylarının ne sıklıkta yaşandığının belirlenmesi ve alanda çalışanlara aydınlatıcı bilgiler sunulması hedeflenmektedir.

Akran zorbalığı ile okul türünün ilişkili olup olmadığı konusundaki araştırmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla okul türüne göre akran zorbalığı gruplarının dağılımının incelenmesi ve bu konuda alanda çalışanlara, yöneticilere aydınlatıcı bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Literatür taramalarında yurt dışında akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtilerine, ilişkin birçok araştırmaya rastlamak mümkünken, ülkemizde özellikle lise öğrencileriyle

yapılan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Psikolojik belirtiler kapsamında, kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, dūřmanlık ve genel psikolojik belirti puanları açısından “zorba”, “kurban”, “zorba/kurban” ve “karışmayan” grubun karşılaştırılmasıyla akran zorbalığı gruplarının psikolojik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede ailelere, retmenlere, psikolojik danışmanlara, yöneticilere ve ruh sağlığı hizmetlerindeki personele aydınlatıcı bilgiler verilmesi hedeflenmektedir.

BÖLÜM II

İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, öncelikle akran zorbalığı ve psikolojik belirtilere ilişkin kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra, akran zorbalığının dağılımı, akran zorbalığı ile cinsiyet okul türü ve psikolojik belirtiler ile ilgili araştırmalara değinilmiştir.

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Akran Zorbalığı

Okullarda zorbalığın günümüzde birçok ülkede yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Milli Eğitimle ilgili kurumların bu konu üzerine yoğunlaştıklarını belirtmek pek de yanlış bir ifade olmayacaktır. Nitekim, Japon Eğitim Bakanlığı tarafından da zorbalığın kurban üzerindeki etkilerini vurgulayan bir tanım yapılmıştır. Buna göre, zorbalık, güçlü öğrencilerin kendilerinden güçsüz öğrencilere yaptıkları, tekrarlayan, fiziksel ya da zihinsel şiddet içeren ve kurbanın kendini önemli ölçüde stres altında hissettiği eylemdir (Japon Eğitim Bakanlığı, 1994; Akt; Sugimori, 1998). Sugimori (1998), zorbalığın birçok çeşidinin bu tanıma uyduğunu belirtirken, zorbalığın türlerinin kültürden kültüre farklılık gösteren bir yapısı olduğunu vurgulamaktadır. Zorbalık içeren davranışların kültürden kültüre değişmesinin yanı sıra, “zorbalık” kavramını isimlendirme konusunda da kültürler arası farklılıktan söz etmek mümkündür.

Zorbalık kavramı, İskandinavlar tarafından “mobbing”, “yıldırma”, Amerikanlar tarafından ise, odağı zorbalardan çok kurbanlara çeken bir terim olan “victimization” “mağduriyet” olarak adlandırılmaktadır. Olweus tarafından ise bu kavram sonraki yıllarda “bullying” zorbalık, olarak adlandırılmıştır (Tattum, 1994). Dilimize ise “bullying” terimi “zorbalık” olarak çevrilmiştir.

“Zorbalık” kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü’nde, “zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik”; “zorba” kelimesi ise, “gücüne güvenerek hükmü altında

bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), müstebit, mütegalibe, despot, diktatör.” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2008). Zorbalık kelimesinin köküne bakıldığında, “zor” olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bir kavram olarak, “bullying” kelimesinin dilimize çevrilirken uygun bir ifade seçimi yapıldığı söylenebilir. Şöyle ki, eylemi gerçekleştiren kişi –zorba- açısından değerlendirildiğinde, zorbanın “zor” kullanarak istediklerini yaptırdığı, “zor” birey olma özellikleri taşıdığı düşünülebilir. Diğer taraftan, eyleme maruz kalan –kurban- ise, bu süreçte “zor”a düşmekte, başka bir ifadeyle “zor”lanmaktadır. Başka deyişle, dilimizde “zorbalık” kelimesinin, hem eylemi gerçekleştiren kişinin hem de eyleme maruz kalan kişinin içinde bulunduğu durumu yansıtan bir ifade olduğu söylenebilir. Literatürde, zorbalığa ilişkin birçok tanıma rastlamak mümkündür.

Zorbalık kavramını literatüre kazandıran Olweus (1993)’a göre zorbalık, bir veya daha fazla öğrencinin tekrarlı ve sürekli olarak bir veya bir grup öğrenci tarafından olumsuz davranışlara maruz kalması anlamına gelmektedir. Rigby (2002, s.51)’de, benzer bir ifadeyle; ancak zorbalığın kurban üzerindeki etkilerini de vurgulayarak, zorbalığı “incitme amaçlı yapılan, taraflar arasında güç dengesizliğinin olduğu, tekrar eden, gücün acımasızca kullanıldığı, zorbalığı yapan kişiye haz veren, kurbanda ise bunalma, bıkkınlık hissi yaratan, zarar verici davranışlar” şeklinde tanımlamaktadır. APA tarafından ise, zorbalığın, kasıtlı olarak yapılan, eyleme maruz kalan bireye zarar veren ve bireyde strese yol açan, tekrar eden ve süreklilik gösteren, güç dengesizliğinin olduğu durumlarda ortaya çıkan saldırgan davranışlardan oluştuğundan söz edilmektedir (APA, 2009).

Zorbalıkta birey tekrarlı ve sürekli olarak diğer bir kişi tarafından sataşmaya maruz kalmakta ve kurban, zorbalık yapan kişiye karşı kendini savunamayacak ve ona karşılık veremeyecek gibi hissetmektedir (Tauber, 2007). Benzer bir ifadeyle, Sharp ve Smith, (1994), zorbalığın, çoğunlukla zarar verici ve kasıtlı, haftalarca, aylarca veya yıllarca sürebilen bir özelliği olduğunu belirtirken, kurbanların kendilerini savunmalarının güç olduğuna da dikkat çekmektedir. Bu tanımlardaki özelliklere ek olarak Sullivan (2000), zorbalığın, saldırgan bir davranış olmasının yanısıra manipülatif özelliğinin de olduğunu ifade etmektedir.

Watts (1998) ise, zorbalığı, bir başkasına zarar vermeyi amaçlayan kişi tarafından, kendini savunmak için yardıma ihtiyaç duyan kişilere yönelik olarak sürekli biçimde yapılan rahatsız edici davranışlar olarak tanımlamaktadır. Zarar verici davranışlar, fiziksel, sözel veya psikolojik olabilirken önemli olan kurbanın zarar verilmesidir. Bu tanım, daha çok suçu işleyenlere dayandırılmakta, istismarı ve mağduriyeti vurgulamaktadır. Field (2007)'de, zorbalığın, psikolojik, duygusal, sosyal ve fiziksel istismarı içerdiğini, bunun sonucunda kurbanın kendini güçsüz hissettiğini belirtmektedir. Zorba açısından değerlendirildiğinde ise, zorbalık davranışının temelinde yatan amaçların, gözdağı vermek ve zorbalık yapılan kişiye hükmetmek ve gücün kötüye kullanılması olduğu belirtilmektedir (Sharp ve Smith, 1994; Sullivan, 2000). Akran zorbalığı ile ilgili olarak ülkemizde çalışmaları olan Pişkin (2002) tarafından, okul zorbalığı, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak tanımlanmaktadır.

Özetle, akran grupları arasında sıklıkla karşılaşılan bir sorun olan akran zorbalığı, tarafların güçlerinin eşit olmadığı durumlarda ortaya çıkan, güçlü olan tarafın güçsüze bilerek ve süreklilik gösteren biçimde zarar verici davranışlarda bulunduğu ve zayıfı manüple edici biçimde davrandığı, bu davranışların sonucunda kurbanın olumsuz duygular yaşadığı durum olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, söz konusu kavramın, gücünü bir silah gibi kullanan zorbanın; kurbanın güçsüzlüğüyle daha da güçlendiği bir dinamiğe sahip olduğu ifade edilebilir. Başka deyişle, kurban kendini güçsüz hissedip, savunmasız kaldıkça, zorba kendini daha yeterli hissetmekte ve istismara yönelik davranışları artmaktadır.

Zorbalığın benzer özellikleri olan birçok olumsuz kavramla karıştırılması zorbalığın ayırıldılmesinde yaşanan sorunlardanır. Birçok araştırmacı, zorbalığın benzer başka kavramlarla karıştırılmaması için bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesinde bazı ölçütler belirlemişlerdir.

Tauber (2007)'e göre zorbalık bir çatışma durumundan farklı bir şeydir, çünkü çatışmada tarafların güç eşitliği de söz konusu olabilir. Zorbalığın bir çatışma

durumundan farklı bir olgu olduğunu vurgulayan görüşün aksine, Tattum (1994), zorbalığı, zorba ve kurban arasındaki çatışma, anlaşmazlık olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda zorbalık bir çatışma olarak tanımlanmakla birlikte, bu çatışmanın zorba ve kurban arasında olduğunun -güç dengesizliğini- vurgulanmasıyla, zorbalığın sıradan bir çatışmadan farklılığı ortaya koyulmaktadır. Buna göre, zorbalığın diğer karıştırılabilecek kavramlardan en ayırdedici özelliği, bireyi incitmeye yönelik kasıtlı ve bilinçli bir istek olmasıdır.

Sullivan (2000) ise, zorbalığın benzer kavramlarla karıştırılmaması için temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır: Zarar vermek kasıtlıdır, güç dengesizliği vardır, sistematiktir, tekrarlardır; bir zaman dilimini kapsar; başlangıçta tesadüfen ortaya çıkabilmesine rağmen kurbanın korktuğunun fark edilmesiyle, tekrarlı hale dönüşür, kurbanı fiziksel ve/veya psikolojik olarak incitir. Bu konuda Tattum (1994), daha ayrıntılı bir sınıflandırma yaparak, bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için altı temel ölçüt belirlemiştir. Bu ölçütler ve kapsamaları şöyledir:

- **Doğa (Nature):** Fiziksel ve/veya psikolojik olabilir.
- **Şiddet-Yoğunluk (Intensity):** Ağır el şakalarından, şiddetli saldırılara kadar çeşitlilik gösterebilir.
- **Süre (Duration):** Arasıra ve kısa süreli olabileceği gibi, düzenli ve uzun süreli de olabilir.
- **Amaçlılık (Intentionality):** Dikkatsizce ve kazara yapılan bir eylemden çok, kasıtlı ve önceden tasarlanmaktadır.
- **Katılımcılar (Numbers):** Bir kişi tarafından yapılabileceği gibi, grup halinde de yapılabilir.
- **İtici güç, dürtü (Motivation):** Erkeklerde fiziksel güç ile karakterize iken, kızlarda, kurbanın bir grup tarafından dışlanması, iftiraya uğraması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bunlara ek olarak, kurbanların kendilerini koruyamayacak ve savunamayacak durumda olmaları, zorbaların bu tür eylemlerinden dolayı bazı kazançlar sağladıkları, zorbaların, kurban ya da kurbanların acı çekmesinden haz duymaları (Banks, 1997; Fitzgerald,

1999, Akt; Pişkin, 2002), kurbanın başkasına durumu anlatmaktan korkması, kurbanda düşük benlik saygısı ve depresyona yol açması gibi özelliklerinin olduğu da (Smith ve Ananiadou, 2003) belirtilmektedir. Field (2007)'e göre, zorbalıkla birlikte, şiddet içeren saldırılar, intiharlar ve öldürmeye varan olaylar ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan zorbalık, işlevsel olmayan bir sosyal destek sistemin de bir belirtisidir. Zorbalığı daha çok bir sendrom olarak ele alan Watts (1998), zorbalığın doğurabileceği sonuçlar konusunda tespitlerde bulunmuştur. Örneğin, sosyal ilişkilerin her geçen gün kötüye gitmesi, okulda veya ileriki dönemde işverenle sorunlar yaşanması gibi. Uzun vadede bu durumun bireye daha zarar verici bir biçimde ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. Kısacası, literatürde zorbalığın başka kavramlarla karıştırılmaması için ayırt edici özelliklerinin neler olduğunun açık bilgilere ulaşmak mümkündür.

2.1.1.1. Akran Zorbalığının Saldırganlık ve Şiddetle İlişkisi

Zorbalık, sadırganlık ve şiddet kavramlarının aynı anlama geldiği düşünülebilir. Bu kavramların, zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığına da rastlanmaktadır. Oysa literatürde bu kavramların ortak özelliklerinin olmasının yanı sıra, birbirlerinden farklı olduklarını belirten bilgilere de rastlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, zorbalığın ne olduğunu tam olarak ortaya koyabilmek için kendisine yakın olan şiddet ve saldırganlık kavramların da tanımlanmasına ve aradaki ilişkinin açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle saldırganlık ve şiddet kavramları ele alınmış, daha sonra şiddet, saldırganlık ve zorbalık arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

TDK'nın Ruh Bilimleri Terimleri Sözlüğü'nde, saldırganlık, "bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası", olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2008). Kağıtçıbaşı (1999) saldırganlığı, birine ya da bir şeye zarar veya acı vermek amacıyla yapılan davranış olarak tanımlamaktadır. Bir davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesi için niyete bakmanın önemli olduğunu ve kazayla birinin canını acıtmanın ise saldırganlık olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmektedir. Cüceloğlu (1994)'da saldırganlığı, engellenme duygusuna karşılık yapılan en tipik davranışlardan biri olarak tanımlamaktadır. Saldırganlığı, tek bir başlık

altında toplamak güçtür. Bu bağlamda, araştırmacılar tarafından saldırganlığın farklı türlerinden bahsedilmektedir.

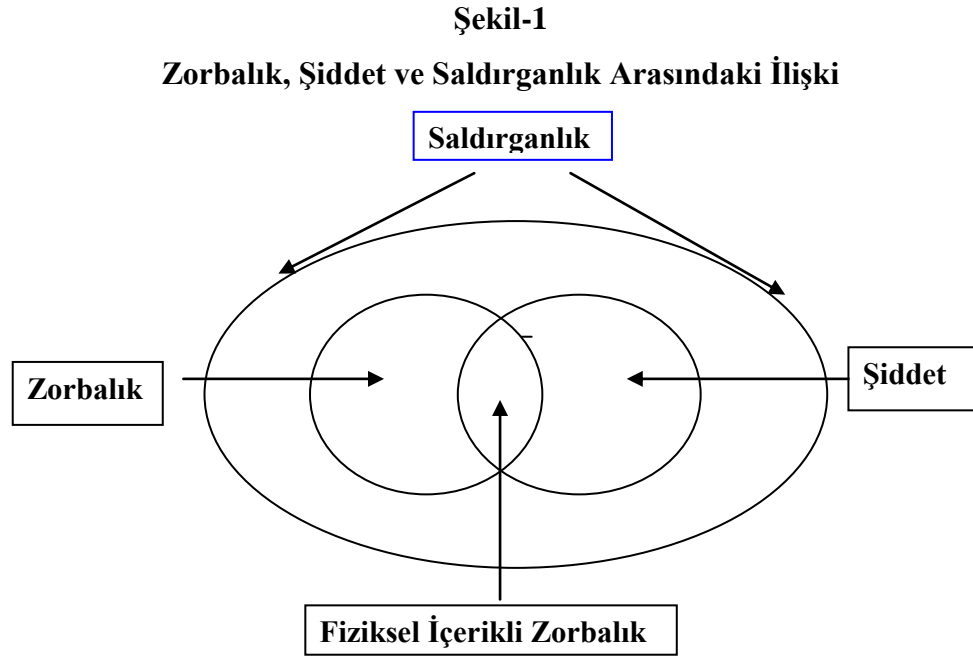
Ergenlerde saldırganlık davranışını açıklayan Shaffer (2001), saldırganlığın temel olarak iki kategoriden oluştuğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, düşmanca saldırganlık diğeri ise araçsal saldırganlıktır. Saldırganlığı aynı biçimde, sınıflara ayıran Kağıtçıbaşı (1999), eve giren bir hırsızın başına şamdanla vurulmasını, kişinin karşdakine zarar verme amaçlı değil de kendini korumak amacıyla yapılan bir davranış olması nedeniyle, bu davranışı araç olarak saldırganlığa örnek vermektedir. Diğer taraftan, düşmanca saldırganlığa örnek olarak, kiskanç kocanın eşini dövmesi ya da farklı futbol takımı taraftarlarının birbirine vurmasını vermektedir. Shaffer (2001), bir çocuğun kardeşine saldırması ve onun ağlamasına neden olmasını düşmanca saldırganlığa örnek verirken, araçsal saldırganlığı gösteren çocuğun amacının, herhangi bir nesneyi elde etmek veya ayrıcalıklı duruma gelmek olarak açıklamaktadır. Korkut (2004), araç olarak saldırganlığın amaç değil araç olarak yapıldığını, bireyin sosyal ya da maddi yarar sağlamak için araç olarak saldırganlığa başvurduğunu belirtmektedir.

Diğer bir sınıflamaya göre, saldırganlığın, uyuma götürücü, uyum bozucu ve yer değiştirmiş saldırganlık olmak üzere üç türü bulunmaktadır. Bireyin, bazı durumlarda saldırgan davranışlarda bulunarak engelleri kaldırması, uyuma götürücü saldırganlık; gergin bir ortamda gerilimi artırıcı davranışlarda bulunması, uyum bozucu saldırganlık; kendinden kuvvetli ya da otorite durumunda olan kişiye kızgınlığını ifade edememesi sonucunda kızgınlığını kendinden daha zayıf kişiye yöneltmesi yer değiştirmiş saldırganlık olarak tanımlanmaktadır (Cüceloğlu, 1994).

İki birey arasındaki gücün fiziksel ya da psikolojik olarak eşit olduğu durumlarda ortaya çıkan ve zorbalığa benzeyen tartışma veya kavga gibi saldırgan davranışlar ise, zorbalık olarak adlandırılmamaktadır. Herhangi bir durumda zorbalıktan bahsedilebilmesi için taraflar arasında güç dengesizliğinin olması gerekmektedir (Olweus, 1993). Örneğin; bedensel ve zihinsel özellikleri yaklaşık olarak eşit iki kişinin birbirleriyle tartışması ya da kavga etmesi saldırganlık özelliği taşımasına karşın, zorbalık olarak adlandırılmamaktadır. Bununla birlikte, tenefüste bir öğrencinin ilk kez gördüğü bir

öğrenciye çeşitli sebeplerle sözel ya da fiziksel olarak saldırmaması da süreklilik özelliği taşımadığı için zorbalık olarak değerlendirilememektedir. Bu özelliklerinin yanı sıra, zorbalığın kasıtlı bir davranış olması da önemlidir (Pişkin, 2002).

Şiddet kavramı ise, en basit tanımıyla kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı bir saldırganlık biçimidir. Aşırı duygu durumlarında ortaya çıkan, kaba kuvveti ve beden gücünün kötüye kullanılmasını, yok edici eylemleri kapsamaktadır (Köknel, 2000). Sullivan (2000) tarafından, zorbalık antisosyal bir davranış olarak değerlendirilirken, cezai bir davranış olarak görülmemektedir. Birine silah, bıçak gibi bir aletle ciddi biçimde saldırmak ve yaralamak, hırsızlık yapmak, öldürmek, cinsel taciz vb. Görüldüğü gibi, şiddette daha çok vurgulanan faktör şiddetin fizyolojik oluşudur. Şekil-1’de zorbalık, şiddet ve saldırganlık arasındaki fark daha net anlaşılmaktadır.

Kaynak: Olweus; 1999; Akt; Pişkin, 2002

Pişkin (2002) tarafından uyarlanan, saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişkiyi açıklayan şema Şekil-1’deki gibidir. Görüldüğü gibi saldırganlık, içine hem şiddeti hem de zorbalığı alan şemsiye kavram niteliğindedir. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıkması, örneğin dövme, vurma, tekme atma gibi eylemlerin yapıldığı durumlarda

zorbaca eylemler aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmektedir. Ancak; zorbalık, fiziksel olmayan boyutlarda da ortaya çıkabilmektedir. Pek çok şiddet eylemi de zorbalık olarak nitelendirilmemektedir. Örneğin, kuyrukta bekleyen ve güçleri yaklaşık eşit iki insanın birbiriyle kavga ederken birinin diğerine zarar vermesi ya da güçleri denk olan öğrencilerin birbirlerine zarar vermesi gibi (Pişkin, 2002).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi, zorbalık saldırgan bir davranış türü olarak ele alınabileceği gibi, saldırganlığı tam olarak karşılamamaktadır. Zorbalığın saldırganlığın bir türü olan şiddetten en belirgin farkı, zorbalığın sadece fiziksel saldırıya dayalı olmaması, sözlü saldırı gibi eylemleri de içermesidir. Bununla birlikte, fiziksel saldırı biçiminde ortaya çıkan davranışların da zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için daha önce sözü edilen, kasıtlılık, süreklilik ve taraflar arasında güç dengesizliği gibi özellikleri taşıması gerekmektedir.

2.1.1.2. Akran Zorbalığının Türleri

Zorba davranışlar kapsamına birçok eylem girmektedir. Bu konuda net bir sınıflandırma yapmak güç olmakla birlikte, literatürde farklı biçimlerde işevuruk tanımları yapılmış zorbalık türlerine rastlanmaktadır.

Zorbalık, genel bir sınıflamayla doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Berger, 2007; Olweus, 1993; Sharp ve Smith, 1994). Doğrudan zorbalık, kurbanı açık bir şekilde saldırıda bulunmayı ifade etmektedir. Dolaylı zorbalık ise, kurbanı dolaylı yollardan saldırıda bulunmayı ve zarar vermeyi ifade etmektedir (Olweus, 1993). Doğrudan zorbalıkta, kurban tarafından zorbanın kim olduğu bilinirken, dolaylı zorbalıkta genellikle bilinmemektedir (Berger, 2007). Dolayısıyla, zorbalık doğrudan fiziksel temas (vurma, tekmeleme) veya sözel ifadelerle (tehdit etme, alay etme, lakap takma, aşağılama) ortaya çıkabileceği gibi, herhangi bir sözel ifade veya fiziksel temas olmaksızın da ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, karşıdakini rahatsız edici jest ve mimikler kullanma, gruptan dışlama, görmezden gelme ya da karşıdakinin isteklerini reddetme, hakkında dedikodu yayma, eşyalarını çalma veya eşyalarına zarar verme gibi davranışlar da zorbalık kapsamına girmektedir (Due ve diğerleri, 2005; Limber, Flerx,

Nation ve Melton, 1998; Olweus, 1993). Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, zorbalık kurbanı yönelik yapılan zarar verici davranışların doğrudan veya dolaylı yapılmasına göre en genel haliyle iki sınıfa ayrılmakta ve bu zorbalık türleri “dolaylı” ve “doğrudan” zorbalık olarak adlandırılmaktadır.

Zorbalığın türlerine ilişkin “doğrudan” ve “dolaylı” olarak yapılan genel sınıflamanın yanı sıra daha detaylı sınıflamalar da bulunmaktadır. Sharp ve Smith (1994), zorbalığı, fiziksel (vurma, tekmeleme veya eşyalara zarar verme), sözel (lakap takma, aşağılama, dalga geçme), dolaylı (söylenti yayma, gruptan dışlama) olmak üzere üç gruba ayırmaktadırlar. Smith ve Ananiadou (2003) ise, zorbalık türlerini temel olarak dört başlık altında toplamaktadırlar:

Fiziksel zorbalık: Vurma, tekmeleme, eşyalarını alma.

Sözel zorbalık: Dalga geçme, aşağılama.

Sosyal dışlama: Bireyin bir sosyal gruba katılmasını sistemli olarak engelleme.

Dolaylı zorbalık: Birinin hakkında hoş olmayan dedikodular yayma vb.

Sullivan (2000) ise, zorbalığı eyleme dökülme biçimine göre, “fiziksel” ve “fiziksel olmayan” zorbalık olarak iki kategoriye ayırmıştır. “Fiziksel” ve “fiziksel olmayan” zorbalığın kendi içinde de sınıflara ayrıldığından söz etmektedir. Buna göre, “fiziksel” zorbalık, her türlü fiziksel saldırıyı içermektedir (tekmelemek, saç çekmek, çimdiklemek vb.). “Fiziksel olmayan” zorbalık ise, “sözel” ve “sözel olmayan” zorbalık olarak üzere iki türü kapsamaktadır. “Sözel olmayan” zorbalık kendi içinde, “doğrudan” ve “dolaylı” olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. “Doğrudan sözel olmayan” zorbalığa; rahatsız edici jest ve mimikler girmektedir. Kurbanın arkadaşlık ilişkilerine zarar verme, kurbanı gruptan dışlama, umursamama, izole etme ve kurbanı rahatsız edici notlar gönderme gibi davranışlar ise, “dolaylı sözel olmayan” zorbalık kapsamına girmektedir.

Zorbalığın, “fiziksel”, “sözel” ve “ilişkisel” türlerinden bahsedildiği diğer bir yaklaşıma göre de, “ilişkisel” zorbalığın “sosyal” zorbalık olarak da tanımlandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, fiziksel zorbalıkla bağlantılı olarak ele alınabilecek diğer bir zorbalık türü de “davranışsal” zorbalık olarak adlandırılmakta ve bu zorbalık türü kurbanın

eşyasını çalma, defterini yırtma gibi davranışları içermektedir (Berger, 2007). Buraya kadar bahsedilen zorbalık türlerinden farklı olarak, “ırksal” (azınlıkta olan bireyin etnik kökeniyle ilgili rahatsız edici davranışlarda bulunma), “cinsel” (müstehcen sözler söyleme, cinsel imalarda bulunma) zorbalık türlerinden de söz edilmektedir (Rigby, 2002). Görüldüğü gibi, zorbalık kurbanın fiziksel varlığına, sosyal ilişkilerine yönelik saldırıları içerdiği gibi cinselliğine ve etnik kökenine yönelik saldırıları da içermektedir.

Zorbalık türleri konusunda sınıflandırma yapan diğer bir araştırmacı Field (2007, s. 17-21) ise zorbalığın türlerini, alay etme, dışlama, fiziksel zorbalık ve usandırma olmak üzere dörde ayırmıştır:

1. **Alay Etme (Teasing):** Alay etmenin, zorbalığın en tehlikeli ve uzun süreli türü olduğu ve sözel şiddet içerdiği belirtilmektedir. Alay etme, genellikle dış görünüm ve cinsellik konularında kullanılmaktadır. Lakap takma, utandırma, aşağılama gibi davranışları içermektedir.
2. **Dışlama (Exclusion):** Dışlama ya da ilişkisel zorbalık, sosyal manüplasyona dayanmaktadır. Dışlama açıkça yapılabileceği gibi, dolaylı yollardan veya beden diliyle de yapılabilir. Kurbanın sorduğu sorulara cevap vermemek, kurbanın olduğu ortamdan uzaklaşmak ya da yanında fısıltıyla konuşmak, kurbanı rahatsız edici jest ve mimikler kullanmak gibi davranışlardan oluşmaktadır.
3. **Fiziksel (Physical):** Fiziksel zorbalık, kurbanı fiziksel olarak zarar vermeyi içermektedir. Tekmeleme, vurma biçiminde ortaya çıkabileceği gibi eşyaları saklama, el-kol hareketi yapma şeklinde de ortaya çıkabilir. Kurbanı ait eşyalara zarar verme, kurbanı odaya kilitleme, kurbanın ödevlerine zarar verme gibi davranışları da içermektedir.
4. **Usandırma (Harassment):** Bu zorbalık türü can sıkıcı soruları kurbanı tekrarlı olarak sormayı veya cinsellik, ırk, din konularında saldırıyı içermektedir. Tuvalet kapısından kurbanı izlemek, kurbanı gay-lezbiyen gibi isimler takmak,

kurbanın mahrem bölgelerini görmeye çalışmak veya bu bölgelere dokunmak, kurbanı yönelik argo sözler kullanmak gibi davranışları kapsamaktadır.

Ülkemizde zorbalık konusuyla ilgili araştırmaları bulunan Pişkin (2002)'e göre, zorbalığın, “fiziksel” (tekme atma, tokat vurma, itme, çekme), “sözel” (sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşla gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme), “dolaylı” (dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etme) “davranışsal” (para veya diğer eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme) türleri bulunmaktadır. Ayas ve Pişkin (2007) tarafından yapılan çalışmada ise, “fiziksel”, “sözel”, “izolasyon”, “söylenti yayma”, “eşyalara zarar verme” ve “cinsel” zorbalık türlerinden söz edilmektedir.

Literatürde, son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan “sanal zorbalık” (siber, elektronik) (cyberbullying) adıyla yeni bir zorbalık türüne de rastlanmaktadır. Bu kavram elektronik iletişim araçlarıyla yapılan zorbalık türünü ifade etmektedir (Li, 2006). Sanal zorbalık, iletişim teknolojisinin bir birey ya da grup tarafından başkalarına zarar vermek amacıyla kasıtlı, tekrarlı ve düşmanca kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2007). Başka bir tanıma göre ise sanal zorbalık, sanal ortamda yayılması durumunda bir birey ya da gruba zarar verebilecek, bireye ya da gruba ait mesajların ve resimlerin, e-posta, cep telefonu, çağrı cihazı, web siteleri gibi elektronik araçlar yoluyla gönderilmesi ve yayınlanmasıdır (Corbett, 2006; Akt; Tauber, 2007). Ülkemizde bu konuyla ilgili araştırmaları olan Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2007)'a göre ise, sanal zorbalık, SMS, MSN, sohbet odası ya da forum siteleri gibi internet temelli iletişim araçlarının kullanımıyla ortaya çıkan niyetli ve incitici zarar verme davranışıdır. Sanal zorbalık da diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi, insan ilişkilerindeki güç ve kontrolle ilişkili bulunmaktadır (cyberbullying, 2007). Başkasına ait elektronik şifrelerin ele geçirilmesiyle, kişiye ait hesaptan başkalarına uygun olmayan mesajlar atılması da sanal zorbalık kapsamına girmektedir (Wiseman, 2007; Akt; Tauber, 2007). Sanal zorbalıkla ilgili bilgilere bakıldığında, bu zorbalık türünde de bireye zarar verme niyetinin olduğu, bu niyeti eyleme dökerken de çeşitli teknolojik araçlardan yararlandığı söylenebilir. Başka deyişle, sanal zorbalıkta diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi kurbanı kasıtlı

olarak zarar verme amacı bulunmakta, bu amaca ulaşmak için de e-posta, cep telefonu gibi araçlardan yararlanılmaktadır.

Sanal zorbalığın diğer zorbalık türlerinden belirgin farklılıkları da bulunduğu ileri sürülmektedir. Bu zorbalık türünde zorbanın bulunması oldukça güçtür. Zorba, çok hızlı bir şekilde birden fazla kurbanı kendi kimliğini gizleyerek olumsuz şekilde etkileyebilir ve genellikle kim olduğu bilinmediği için davranışından dolayı cezalandırılmaz. Bu açıdan, yetişkinlerin de bu kişilere müdahale etme olasılıkları oldukça düşüktür (cyberbullying, 2007). Zorbanın kim olduğunun açıkça bilinmemesi durumu dikkate alındığında, sanal zorbalık da dolaylı zorbalık içinde düşünülmektedir (Berger, 2007). Okullarımızda teknoloji kullanımına verilen önem ve öğrencilerin teknolojiyi kullanmada gösterdikleri gelişim ve teknolojik araçlara ulaşma kolaylığı dikkate alındığında, sanal zorbalık da diğer zorbalık türleri gibi öğrenciler arasında rastlanabilecek bir zorbalık türü olarak değerlendirilebilir.

Zorbalık türleri konusunda buraya kadar yapılan sınıflamalardaki temel ölçütün zorbalığın ortaya çıkış biçimi olduğu dikkati çekmektedir. Zorbalık türleri konusunda yapılan sınıflamalardaki başka bir ölçüt de zorba ve kurban arasındaki yaş farkıdır. Sullivan (2000) tarafından, zorbalığın aynı yaşta iki öğrenci arasında yaşandığı zorbalık türü “yatay zorbalık” (horizontal bullying), zorbanın yaşça kurbandan büyük olduğu zorbalık türü de “dikey zorbalık” (vertical bullying) olarak isimlendirilmektedir.

Literatür ışığındaki bilgiler genel olarak değerlendirildiğinde, farklı araştırmacılar tarafından zorbalık olarak değerlendirilen davranışların farklı kategorilerde ele alındığı görülmektedir. Zorbalık türleri genel bir sınıflama içinde “doğrudan” ve “dolaylı” zorbalık olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, daha ayrıntılı sınıflamalarda, aynı davranışları içeren zorbalık türlerinin araştırmacılar tarafından farklı isimlendirildiği de görülmektedir. Sınıflamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde zorbalığın, “fiziksel”, “sözel”, “ilişkisel”, “davranışsal”, “ırksal”, “eşyalara zarar verme”, “cinsel”, “sanal”, “yatay”, “dikey” gibi türleri olduğu söylenebilir.

2.1.1.3. Akran Zorbalığı Grupları

Bu bölümde sırasıyla zorba, kurban ve zorba/kurban gruptaki bireylerin özellikleri ele alınmıştır. Araştırmada okullarda akran zorbalığı kavramı ele alındığı için, akran zorbalığı gruplarındaki bireylerin özelliklerinden söz edilirken “öğrenci” ifadesi kullanılmıştır.

2.1.1.3.1. Zorba Öğrenciler

Zorbalık olgusunun dinamiğini daha anlaşılır hale getirmek için zorbalık eylemini gerçekleştiren öğrencilerin özelliklerine değinmenin de gerekli olduğu düşünülmektedir. Zorba, kendisine karşılık veremeyecek olan birine tekrar eden bir biçimde saldırıda bulunan kişidir (Berger, 2007). Zorbalık, antisosyalliğin, kural yıkıcılığın ve davranış bozukluklarının yansıması olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda, tipik zorbalar, fiziksel güçlülükle birleşen saldırgan davranış biçimini gösteren bireyler (Olweus, 1993) olarak da tanımlanmaktadır. Genellikle yaşça kurbanlardan büyük olan zorbalar (Sharp ve Smith, 1994), zorba kişilerle arkadaşlık yapmaktadırlar (APA, 2009). Bu bilgilerden hareketle, zorba öğrenciler, fiziksel olarak güçlü, yaşça kurbanlardan büyük, genellikle zorba kişilerle arkadaşlık yapan, kendilerinden güçsüzlere saldırgan davranışlarda bulunan, davranış bozuklukları gösteren antisosyal bireyler olarak tanımlanabilir.

Literatürde, zorbaların kişilik özellikleriyle ilgili bilgilere de rastlamak mümkündür. Zorbalar genellikle baskın kişilik özelliklerine sahiptirler. İçtepisel davranışlar göstermekte, kolaylıkla öfkelenilmekte ve kurallara uymakta güçlük yaşamaktadırlar (APA, 2009). Özsaygı açısından sorun yaşamamakla birlikte, okuldaki diğer öğrenciler tarafından kabul görmemekte (Morrison, 2001, Akt; Rigby, 2002) ve diğer öğrencilere nazaran, şiddete karşı olumlu bir tutum sergilemektedirler (APA, 2009, Olweus, 1993; Tattum, 1994). Zorbaların, şiddete karşı olumlu tutumları sadece akranlarıyla olan ilişkilerinde değil, öğretmen ve ebeveynleriyle olan ilişkilerinde de belirleyici olmaktadır. Zorbaların empati ve kaygı düzeylerinin düşük olması (Olweus, 1993), diğer öğrencileri zorbalığa maruz bıraktıklarında davranışlarından dolayı suçluluk ya da utanç duymamalarına neden olmaktadır (Rigby, 2002). Zorbaların, psikolojik

güvensizliklerini telafi etmek için zorbalık davranışlarına dahil olduklarına ilişkin bir görüş bulunmakta (Tattum, 1994) iken, bu görüş Olweus (1993) tarafından desteklenmemektedir. Yapılan araştırmalarda, kaygılı zorbalarda içindeki küçük bir istisna dışında, zorbalarda düşük benlik saygısı ve güvensizlikten yana sorun yaşamadıkları bulunmuştur (Olweus, 1980, 1984, 1987; Akt; Limber ve diğerleri, 1998). Kişilik özellikleri açısından düşünüldüğünde, zorbalarda genellikle içtepisel davrandıkları, şiddete karşı olumlu tutumlara sahip oldukları, empati ve kaygı düzeylerinin düşük olduğu, kaygılı zorbalarda dışındakilerin ise yüksek özsaygıya sahip olduğu söylenebilir.

Zorba öğrencilerin akademik başarıları ve sosyal becerileri konusunda literatürde çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Almanya’da yapılan bir araştırmada, zorbalarda akademik başarı ve sosyal beceriler konusunda zayıf oldukları bulunmuştur (Zinnecker, 1998). Diğer taraftan Japonya’da zorbaca davranışlar gösteren öğrencilerin akademik başarılarının yüksek olduğu, yetenekli ve sosyal becerilere sahip öğrenciler oldukları bulunmuştur. Bu açıdan, zorba öğrencilerin özelliklerinin de kültüre duyarlı olduğu belirtilmektedir (Sugimori, 1998; Watts, 1998). Dolayısıyla, zorba öğrencilerin bazı özelliklerinin tamamen kültürden bağımsız olmadığı söylenebilir.

Zorbaca davranışlar, sadece kişisel özelliklerle değil, aile yapısıyla da ilişkili bulunmaktadır. Zorba öğrencilerin çoğu, ılımlı olmayan, şiddetin ve tutarsız bir disiplin anlayışının olduğu ailelerden gelmektedirler (Smith ve Ananiadou, 2003). Aile yaşamlarında ebeveynlerinin ya da kardeşlerinin başkalarına zorbaca davranışlarda bulunduğunu gören çocuklar, kendileri de zorbaca davranışlar gösterme eğilimindedirler (Sharp ve Smith, 1994). Aile özelliklerinin de etkisiyle zorbalarda, çevrelerine karşı düşmanlık duyguları besleyebilmektedir. Zorbalarda bu tür duygulara sahip olmaları ise, başkalarını incitmekten ve başkalarına acı çektirmekten haz duymalarına neden olabilmektedir (Olweus, 1993). Dolayısıyla sosyal öğrenme kuramı bağlamında, zorbaca davranışlar göstermede, aile özelliklerinin ve ailedeki modellerin de etkili olduğu düşünülebilir.

Zorba öğrenciler birbirlerinden farklı bazı özellikler göstermeleri nedeniyle, bazı araştırmacılar tarafından alt gruplara ayrılmıştır. Stephenson ve Smith (1989), zorbaları üç gruba ayırmaktadırlar:

- **Güvenli Zorbalar:** Fiziksel olarak güçlüdürler, saldırganlıktan hoşlanırlar, kendilerini güvende hissederler ve ortalama bir popüleriteye sahiptirler.
- **Kaygılı Zorbalar:** Akademik başarıları ve konsantrasyonları düşüktür. Daha az popüleriteye sahip ve daha az güvencedirler.
- **Zorba/Kurbanlar:** Bazı durumlarda zorba, bazı durumlarda kurbandırlar. Popüleriteleri oldukça düşüktür. (Akt; Sullivan, 2000).

Zorbalar arasında, zorbalığa dahil olan ancak başlatıcı olarak yer almayan kişiler de vardır. Bunlar pasif zorbalar (passive bullies), takipçiler (followers), uşaklar-hizmetkarlar (henchmen) olarak da adlandırılabilirler. Pasif zorbalar grubuna güvensiz ve kaygılı öğrenciler de dahil olabilmektedir (Olweus, 1993). Tattum (1982) tarafından yapılan araştırmada da, zorbalar içinde alt gruplar olduğu belirlenmiştir. Bunlar; “kaygılı zorbalar”, “zorba/kurbanlar”dır. Bu gruplardaki öğrencilerin, düşük akademik başarı ve konsantrasyon güçlüğü gibi sorunları olduğu belirlenmiştir. Zorba/kurban grubundaki öğrencilerin hemen hepsinin erkeklerden oluştuğu, daha az popüleriteye sahip oldukları, kendilerine güvenlerinin düşük olduğu, çoğunun ev ve aile yaşamıyla ilgili sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Akt; Tattum, 1994). Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi, zorba öğrencilerin tamamını aynı kategoride değerlendirmek sınırlı bir yaklaşım olabilir. Güvenli zorbalar, kaygı veya kendilerine güvenle ilgili sorun yaşamazken, kaygılı zorbalar ve zorba/kurbanlar bu konularda daha dezavantajlıdır. Bu gruplardaki öğrencilerin, arkadaş grubu içindeki popüleriteleri de daha düşüktür.

Araştırmacılar, zorbalıkla suç işleme arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Sullivan (2000)’a göre, zorbalığın yıkıcı özelliği suç işleme açısından önemli bir risk faktörüdür. Sharp ve Smith (1994)’e göre, zorbalığa yönelik gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda, öğrenciler tarafından zorbaca davranışların istenilen her şeyi elde edebilmede hızlı ve etkili bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Zorba öğrenciler bu düşünce biçimini yetişkinlikte de sürdürmekte, böylece zorbaların suça eğilimleri de artmaktadır. Sonuç olarak, zorbaca davranışların doğasında var olan kural

yıkıcılık ve içtepiselliğin, yetişkinlik döneminde de suç işleme konusunda risk oluşturabileceği söylenebilir.

2.1.1.3.2. Kurban Öğrenciler

Zorbalık kapsamında, zorba öğrenciler dışında ele alınması gereken diğer bir grupta kurban öğrencilerdir. Zorbaca davranışlara maruz kalan öğrenciler, “kurban” olarak adlandırılmaktadır. Kurban, kaygılı davranış biçimi ve fiziksel zayıflığın kombinasyonundan oluşan birey olarak düşünülebilir (Olweus, 1993). Diğer bir tanıma göre de kurban, nadiren değil sürekli olarak başına gelen kötü şeyler, saldırılar karşısında savunmasız olan kişidir (APA, 2009). Bu tanımlardan hareketle, kurban öğrencilerin, kaygılı, fiziksel olarak güçsüz, zorbaca davranışlara maruz kalan ve bu davranışlar karşısında kendini koruyamayan bireyler oldukları söylenebilir.

Literatürde kurban öğrencilerin özelliklerine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Çekingenlik, hassasiyet, güvensizlik, dışlanmışlık (APA, 2009), düşük benlik saygısı, utangaçlık, içedönüklük (Pişkin ve Ayas, 2005; Rigby, 2002), kaygı, yalnızlık, depresyon ve intihara eğilimli olma (Olweus, 1993; Shaffer, 2001), duyarlılık, temkinlilik, sessizlik (Olweus, 1993) gibi özellikler kurbanların bazı özelliklerindedir. Morrison (2001) kurbanların kendilerine saygı duymadıklarını fakat başkaları tarafından kabul gördüklerini belirtmektedir (Akt; Rigby, 2002). Kurban olan öğrencilerin birçoğu, kurban olmaya uzun süre devam etmektedirler. Kurban oldukları için kendilerini suçlamakta, kendilerine yardımcı olabilecek ve sosyal becerilerini geliştirebilecek arkadaşlar bulamamaktadırlar (Shaffer, 2001). Kurbanlar zorbalığı hak ettiklerini düşündükleri, diğerlerinden daha kırılgan oldukları için arkadaş edinmekte güçlük yaşamakta ve bunların sonucunda kurbanların özsaygıları düşmektedir (Rigby, 2002). Bu özelliklerden kurbanların genellikle kendilerine ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahip oldukları, maruz kaldıkları zorbaca davranışlardan dolayı kendilerini suçladıkları bunun sonucu olarak bir kısır döngü içinde kurban olma durumunu sürdürdükleri ifade edilebilir.

Kurban öğrenciler özelliklerine göre iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birinci grup, “pasif kurbanlar”, ikinci grup ise, “zorba kurbanlar”dır (Berger, 2007). İki grup arasında özellikleri açısından da bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Pasif kurbanlar, şiddete ve şiddetin kullanımına karşı olumsuz bir tutuma sahiptirler (Olweus, 1993). Genellikle dışlanan, fiziksel olarak güçsüz, kendilerine yapılanlara karşılık veremeyen çocuklardır (Shaffer, 2001). Kaygılı ve itaatkardırlar. Zorbaların sürekli tacizi ve baskısı karşısında, kaygıları, güvensizlikleri ve kendilerine ilişkin olumsuz değerlendirmeleri artmaktadır (Olweus, 1993). Çok az arkadaşları vardır, zorbaların kurdukları baskı sonucunda acı çekerler ve kendilerini suçlarlar. Öğretmenlerine ve arkadaşlarına yakınlık hissetmelerine rağmen, onların kendilerine yardım edip edemeyecekleri konusunda şüphe içindedirler (Berger, 2007). Bir araştırmada, öğrencilerin % 7’sinin bu grup içinde yer aldığı bulunmuş ve bu öğrencilerin zorbalığa uğradıklarını öğretmenlerine anlatmadıkları tespit edilmiştir (Tattum, 1994). Bu özelliklerinin yanı sıra, pasif kurban gruptaki öğrenciler, sporda ve çeşitli etkinliklerde zayıf fiziksel performans göstermekte, akranlarıyla birlikte oldukları ortamlarda sözel ve fiziksel olarak kendilerini ifade edememektedirler. Öte yandan, yetişkinlerle iletişimleri akranlarına göre daha iyidir. Yetenekleri yüksek olsa da akademik başarıları düşüktür (Olweus, 1993). Pasif kurbanların özelliklere bakıldığında, bu gruptaki öğrencilerin zorbalıkla baş edebilmede yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılabilir. Pasif kurbanlar genel olarak, ürkek, güçsüz ve çekingen bir profil çizmektedirler.

Kurbanlar başlığı altında ele alınabilecek diğer grupta kışkırtıcı kurbanlardır. Bu gruptaki öğrenciler, zorbaca davranışları kışkırtacak türde istenmeyen davranışlarda bulunan grup olarak tanımlanmaktadır (Sharp ve Smith, 1994). Başka bir açıklamaya göre bu öğrencilerin davranışları, kaygılı ve saldırgan davranışların kombinasyonu olarak değerlendirilmektedir (Olweus, 1993). Genellikle muhalif ve hareketlidirler. Kendileri huzursuz oldukları gibi, arkadaşlarını da huzursuz ederler. Kendilerine yapılan saldırılara çoğu zaman karşı koymaya çalışsalar da kendilerini koruyamazlar (Shaffer, 2001). Bu özellik ise, pasif kurbanlardan onları ayıran önemli özelliklerindedir (Olweus, 1993). Kışkırtıcı kurbanların çoğu aile yaşamlarında fiziksel

istismara uğramışlardır. Düşmanca duygularını ise akranlarına yansıtmaktadırlar (Shaffer, 2001). Bu gruptaki öğrencilerin davranışları sınıftaki diğer öğrencileri kışkırtmakta, bu durum da diğer öğrencilerin çoğunda olumsuz tepkilere yol açmaktadır (Olweus, 1993). Bu gruptaki öğrenciler, zorbaları kendileri kışkırtmış olmalarına rağmen, öğretmenlerine zorbalığa uğradıklarına ilişkin şikâyetlerde bulunabilirler. Öğretmenlere sınıf yönetimi konusunda güçlükler yaşatabilirler (Tattum, 1994). Kışkırtıcı kurban gruptaki öğrencilerin özelliklerine bakıldığında, pasif kurbanların tersine daha saldırgan ve düşmanca tutumlar içinde, daha hareketli ve huzursuz oldukları, arkadaşları gibi öğretmenlerini de huzursuz ettikleri görülmektedir.

Araştırmacılar, bazı özelliklere sahip çocukların kurban olma riskini taşıdıklarını belirtmektedirler. Buna göre, az arkadaşı olan, aşırı koruyucu ailelerden gelen, herhangi bir fiziksel ya da zihinsel engeli olan, etnik köken olarak azınlıkta olan çocukların zorbalığa maruz kalma riskleri de yüksektir (Smith ve Ananiadou, 2003; Sullivan, 2000). İhmal ve istismara maruz kalan çocuklar da akranları tarafından daha fazla zorbalığa maruz bırakılmaktadır (APA, 2009). Kurban öğrencilerin kısa boylu ve güçsüz, ayrıca fiziksel olarak çoğunluktan bazı farklılıkları olduğu belirtilmektedir. Farklı saç, ten rengi ya da herhangi bir fiziksel engelinin olması bireyin kurban olması için birer risk faktörüdür (Rigby, 2002). Güvengen olmayan çocukların da kurban olma riski taşıdıkları belirtilmektedir (Sharp ve Smith, 1994). Bu bilgiler ışığında, zorbalığa maruz kalma konusunda, aşırı koruyucu anne baba tutumları, fiziksel ya da zihinsel bir engelle sahip olma, etnik bir azınlığa dahil olma, ihmal ya da istismara uğrama, fiziksel güçsüzlük ve farklılık gibi faktörlerin zorbalığa maruz kalmada birer risk faktörü olduğu söylenebilir.

2.1.1.3.3. Zorba/Kurban Öğrenciler

Akran zorbalığı grupları içinde diğer bir grup da, hem zorbaca davranışları yapan hem de zorbaca davranışlara maruz kalan zorba/kurban gruptur. Zorba kurbanlar, kışkırtıcı ya da saldırgan kurbanlar olarak da adlandırılmaktadırlar (Berger, 2007; Smith ve Ananiadou, 2003). Çünkü bu gruptaki kurbanlar kendilerine saldırıldığı gibi kendilerinden daha güçsüz olanlara saldırırlar. Yıkıcı ve içtepiseldirler. Düşük düzeyde

sosyal beceri ve problem çözme becerilerine sahiptirler. Aileleri tarafından cezalandırılır, öğretmenleri ve akranları tarafından sevilmezler. Morrison (2001) zorba/kurbanların ne kendilerine saygı duyduklarını ne de diğerleri tarafından kabul edildiklerini ifade etmektedir (Akt; Rigby, 2002). Zorba/kurban öğrenciler genellikle, huzursuz ve reddedici ailelerden gelmektedirler (Smith ve Ananiadou, 2003). Buraya kadar verilen bilgiler doğrultusunda, zorba/kurban gruptaki öğrencilerin kimi zaman zorbalık eylemini yapan kimi zaman da bu tür eylemlere maruz kalan öğrenciler olduğu, gerek akranları gerekse yetişkinler tarafından reddedildikleri, kendilerine saygı duymadıkları gibi çevrelerinden de saygı görmedikleri ifade edilebilir.

Tattum (1982) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin %6'sının hem zorba davranışlar gösterdiği hem de kurban oldukları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin diğer tüm gruplardaki öğrencilere göre en az popüleriteye sahip grup oldukları, fiziksel olarak kurbanlardan daha güçlü oldukları ve daha girişken oldukları tespit edilmiştir (Akt; Tattum, 1994). Bu grupta yer alan öğrencilerin, arkadaşları arasında en az sevilen, kolayca kışkırtılabilen ve başkalarını kışkırtan kişiler oldukları (Stevenson; Smith, 1989), nörotik ve psikotik özellikler sergiledikleri (Mynard; Joseph, 1997), makyavelcilik düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal kabul ve özsaygı düzeylerinin ise düşük olduğu (Andreou, 2000) bulunmuştur (Akt; Pişkin, 2002). Zorba ve kurbanların özelliklerini inceleyen birkaç araştırmada, bu gruptaki öğrencilerin psikososyal uyumunun diğer gruplardaki öğrencilerin hepsinden daha düşük olduğu bulunmuştur (Nansel ve diğerleri, 2001). Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin ruh sağlıklarına ilişkin başka bir araştırma da Kokkinos ve Panayiotou (2004) tarafından DSM-IV tanı ölçütlerine göre Kıbrıs'taki ortaokul öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, davranış bozukluklarının zorba ve kurbanlara göre daha çok zorba/kurban öğrencilerde olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda, bu grupta yer alan öğrencilerin, kimi zaman zorba kimi zaman kurban olarak, zorbalık davranışın her iki boyutunda da yer aldıkları, bu karmaşa içinde diğer gruplara göre en fazla risk altında olan grup oldukları söylenebilir.

Zorba/kurbanlarla, zorbalar arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Şöyle ki; zorbalar daha çok güç kazanmak, baskın olmak, hayranlık kazanmak, güçlerini desteklemek için

insiyatifi ele alan bir saldırganlık özelliği gösterirler. Zorba/kurbanlar ise, içtepisel olarak bir saldırıya ya da bir saldırı olasılığına karşı tepkisel bir saldırganlık gösterirler. Masum, kazara ya da belirsiz şekilde olan hakaretlere tepkisel saldırganlık gösterirler (Berger, 2007). Görüldüğü gibi bu gruptaki bireyler, zaman zaman zorbaca davranışlar göstermelerine rağmen, zorbaca davranışta bulunurken daha çok içtepisel davranmaktadırlar. Bu nedenle, zorba öğrencilerden farklı bir kategoride ele alınmaları gerekmektedir.

2.1.2. Psikolojik Belirtiler

Bu bölümde araştırmada diğer bir değişken olarak ele alınan psikolojik belirtilere değinilmiştir. Psikolojik belirtilerin alt boyutları olan, kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme ve düşmanlık hakkında sırasıyla kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1.2.1. Kaygı

Kaygı, bireyin hoşlanmadığı ve kurtulmak istediği, herhangi bir biçimde amacına ulaşma aşamasında engellendiği zaman da ortaya çıkabilen (Morgan, 2004), korku ve endişenin egemen olduğu, birçok psikopatolojide ortaya çıkabilen ve birçok patolojinin temelini oluşturan bir duygu durumudur (Davison ve Neale, 2004). Kaygı boyutu, klinik olarak yüksek düzeyde kaygının işareti olan, birçok davranış ve belirtiyi içermektedir. Kaygının, huzursuzluk, sinirlilik, gerginlik gibi genel bilişsel işaretleri bulunmaktadır (Degoratis, Rickels ve Rock, 1976, s. 283). Bunların yanı sıra, aşırı düzeyde kaygı belirtileri arasında panik atak da bulunmaktadır (Dağ, 2000). Kaygının çok yoğun olduğu kişilerde, olaylar karşısında ve ilişkilerde çabuk kaygılanma, meraklanma, gerginlik, tedirginlik, aşırı terlemeler, sıcak/ soğuk basmaları, çabuk irkilme, dikkat dağınıklığı, uyku bozukluğu, çabuk kızma ve huysuzluk görülebilir (Öztürk, 2002). Kaygının tanımı ve belirtilerine bakıldığında, kaygının bireyde rahatsızlık hissi uyandıran, bireyin bilişsel ve davranışsal süreçlerini olumsuz etkileyen, yoğunluğuna göre bireyin yaşam kalitesini bozabilecek güce sahip olumsuz bir duygulanım olduğu söylenebilir.

Bazı kuramlar tarafından da kaygının ele alındığı, nedenlerine ve türlerine ilişkin açıklamalar yapıldığına rastlanmaktadır. Psikoanalitik yaklaşıma göre kaygı, bireyi harekete geçiren, bir iş yapma, etkinlikte bulunma konusunda bireyi motive eden bir gerilim durumudur. İd, ego, süperego arasındaki psişik enerjinin kontrolü için gerçekleşen çatışmalardan ortaya çıkar. İşlevi ise, herhangi bir tehlikeye karşı organizmayı uyarmaktır. Psikoanalitik görüşe göre üç tür kaygı bulunmaktadır. Bunlar, “gerçeklik kaygısı”, “nörotik kaygı” ve “ahlaki kaygı”dır (Corey, 2005). Gerçeklik kaygısı, dış dünyadaki tehlikeli durumun algılanmasından doğan can sıkıcı durumdur. Nevrotik kaygı, egonun içgüdülerin boşalma isteğini engelleyemediğinde, sonucun ne olabileceğine ilişkin yaşadığı rahatsızlık durumudur. Ahlaki- vicdani (suçluluk kaygısı) kaygı ise, kusursuzluğa yönelik beklentilere uygun düşmeyen düşünce ve eylemlerden dolayı egonun vicdan tarafından tehdit edilmesi sonucu ortaya çıkan kaygıdır (Geçtan, 2000a).

Varoluşçu yaklaşımda ise, varoluşsal kaygıdan bahsedilir. Bu kaygının, insanın özgür bir varlık olma ve kendi seçimlerini özgürce yapabilme özelliğinden dolayı, bireyin kendi yaşamının sorumluluğunu üstlenmesinden kaynaklandığından söz edilir (Geçtan, 2000b). Varoluşçu terapistler, psikoanalistlerden farklı olarak kaygıyı gerçekçi ve nörotik kaygı olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Normal kaygının kişi üzerinde baskı yaparak, kişiyi değişim ve gelişim için motive ettiği vurgulanırken, nörotik kaygının farkındalıktan uzak kişiyi işlevsiz hale getiren bir özellik gösterdiği belirtilir (Corey, 2005). Sullivian’a göre ise kaygı, bireyin ilişkilerini tehlikeye sokan durumlardan kaynaklanmaktadır (Akt., Geçtan, 2000a). Bu tanımlarla birlikte, Burger (2006), kaygının gruplardan veya toplumdaki dışlanma korkusundan da kaynaklandığını belirtmektedir.

Kuramların kaygıya ilişkin tanımlarına bakıldığında, psikoanalitik yaklaşımın kaygıyı daha çok id-ego-süper ego arasındaki çatışma olarak tanımladığı, varoluşçu yaklaşımın ise kaygının temelinde bireyin özgürlüğünün ve özgürlüğünün sorumluluğunu üstlenmesinin yattığına dikkat çektiği görülmektedir. Burger (2006)’in yaptığı tanımlamada ise herhangi bir sosyal ortamdan dışlanmanın bireyde kaygı yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda, kaygı ile zorbalık kavramı birlikte

düşünüldüğünde, bir grup tarafından reddedilmenin bireyde kaygıya yol açabileceği söylenebilir.

2.1.2.2. Depresyon

Depresyon, huzursuz ruh hali, yaşama karşı ilginin azalması, motivasyon eksikliği ve yaşam için gerekli olan enerjinin kaybı gibi işaretlerle kendini gösteren bir durum (Degoratis ve diğerleri,1976, s.283), bu durumu yansıtan zorlanma belirtileri (Dağ, 2000) olarak tanımlanmaktadır. Depresyon, bazen sadece üzüntülü, bazen de hem üzüntülü hem bunaltı bir duygu durumla birlikte düşünce, konuşma, hareket ve fiziksel işlevlerde yavaşlama, durgunlaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık duygu ve düşünceleri de bu sendroma eşlik etmektedir (Öztürk, 2002). Depresyonla birlikte ortaya çıkan belirtileri, duygusal (hoş olan etkinliklerden keyif almama, düşük benlik saygısı), bilişsel (karamsarlık, umutsuzluk), güdüsel (ilgisizlik, sıkıntı), fiziksel (iştahta azalma, uyku güçlükleri, enerjide azalma) belirtiler olmak üzere dört başlıkta toplamak mümkündür (Steinberg, 2007). Depresyonun üzüntülü, karamsar ve huzursuz ruh haliyle başlayan, zamanla bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında olumsuzluğa doğru bir gidişatın yaşandığı, bireyi yaşama hevesinden alıkoyan bir ruh hali daha ileriki boyutlarda ise ruhsal bir rahatsızlık olarak değerlendirilmek mümkündür.

Psikoanalitik kurama göre depresyon, oral dönemdeki saplantılarla ilişkilidir. Bireyin ihtiyaçlarının fazla karşılanması ya da yeteri kadar karşılanmaması sonucu birey yetişkinlikte de benlik saygısını korumak için başkalarına bağımlı bir ilişki geliştirmektedir. Sevilen kişi, kayıp nesnesi birey tarafından içe alınır. Sevilen kişiye yönelik ikili duygular yaşandığı için, o kişiye duyulan kızgınlık ya da öfke de kişinin kendisine yönelir. Bu anlamda, depresyon kendine döndürülmüş kızgınlık olarak tanımlanmaktadır (Davison ve Neale, 2004). Abraham'da, depresif duygu durumunu, kaybedilen objeye karşı yaşanan öfkenin, kişinin kendi üzerine çevrilmesi ve anal-sadistik döneme bir gerileme olarak yorumlamıştır (Akt; Geçtan, 2000a). Öztürk (2002)'e göre ise depresyona neden olan temel sebep, sevdiğini yitirdiğini düşünme

sonucunda bireyin kötü bir insan olduğuna ilişkin bir bilinç geliştirmesi, özsaygısının zedelenmesiyle ortaya çıkan kendini kötüleme aşağılama duygularıdır.

Depresyonu sadece kendine dönük saldırganlıkla açıklayan görüşün aksine, psikoanaliz kuramcılarında olan Bibring (1953)'e göre birey, değerli, sevilen, güçlü ve üstün, iyi ve seven biri olmak gibi idealler peşindedir. Bu ideallere ulaşamadığında, gerçekte ideal arasındaki farktan kaynaklanan bir gerilim yaşanır. Kişi, kendisini güçsüz ve çaresiz hisseder. Kişinin kendisine olan saygısını sarsan bu tür bir narsisistik engellenme ya da zedelenme de depresyona yol açar (Akt; Geçtan, 2000a). Dolayısıyla depresyon, bireyin ideali olan sevilen biri olma özelliğine ulaşamaması sonucu da yaşanabilir.

Bilişsel kuramlara göre ise depresyon, bireyin düşünce ve inançlarının duygularını etkilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Davison ve Neale, 2004). Başka deyişle, depresyon duygusal değil bilişsel bir bozukluktur. Depresyona yatkın kişilerin, yaşamlarının ilk dönemlerinden itibaren “kendilerine”, “geleceğe” ve “dış dünyaya karşı” olumsuz inançları vardır (Öztürk, 2002), bu kavramlar “olumsuz üçlü” olarak adlandırılmaktadır (Davison ve Neale, 2004). Depresif şema adı verilen bu kavramlar, sıkıntı yaratıcı olaylar ve düşüncelerle ilgili anıları içeren bilişsel bir yapıdır. Bilgiyi bu şemalar aracılığıyla işleyen bireyler, olumlu bilgiyi görmezden gelerek, belirsiz bilgiyi karamsar biçimde yorumlarlar (Burger, 2006). Beck'e göre, bu olumsuz şemalar, çocukluk ya da gençlik döneminde ana baba kaybı, birbirini izleyen zorlayıcı olaylar, akran reddi, öğretmenlerin eleştirisi sonucunda oluşmaktadır. Özellikle, yaşlılarca reddedilmek, Beck'in kuramında depresyonda kilit rol oynadığı öne sürülen olumsuz şemaların gelişimine yol açabilir (Davison ve Neale, 2004). Bilişsel kuramın depresyonu açıklamasına bakıldığında, depresyonun bireylerin kendilerine, geleceğe ve dış dünyaya karşı olumsuz değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıktığı, bu olumsuz değerlendirmeler ve inançların da zorlayıcı yaşam olayları sonrasında bireylerde kalıcı hale geldiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Öğrenilmiş Çaresizlik Kuramı ve Yükleme Kuramı'na göre ise, bireyin pasifliği, eyleme geçememe ve yaşamını kontrol edememe duygusu, bireyin başarısız olarak kontrol etmeye çalıştığı hoş gitmeyen yaşam olayları ve travmalar sonunda gelişmekte

ve bu durum daha sonra depresyona neden olmaktadır (Davison ve Neale, 2004). Bu kuram Seligman (1974) deneyine dayanmaktadır. Bu deneyde köpeklere bir yandan elektrik akımı verilerek, bir yandan da kaçmasına engel olunarak, köpeğin bir süre sonra kaçma davranışını bıraktığı ve üzüntülü, çaresiz tepkiler verdiği görülmüştür. Buna göre, depresyon da çocukluktan beri uyaranlarla karşılaşılmasına rağmen bunlardan kaçmayı bilmeme ve çaresiz kalma durumudur (Öztürk, 2002). Başka deyişle, bu kurama göre depresyon, bireyin zorlayıcı ve hoşça gitmeyen yaşam olaylarıyla etkili bir biçimde baş edememesi sonucunda yaşadığı yetersizlik ve karamsarlık duyguları sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Kişilerarası Kuram'a göre ise, depresyondaki kişilerin sosyal destek sistemleri zayıftır. Kişilerarası ilişkilerde sorunların çözümüne dair becerilerin zayıf olması ergenlerde depresyonun artışı yordayabilmektedir. Sosyal beceri bozuklukları, depresyonun nedeni olabileceği gibi sonucu da olabilmektedir. Kişilerarası davranışlar, depresyonda temel rol oynamaktadırlar (Davison ve Neale, 2004). Bu bağlamda, kişilerarası ilişkilerde yetersiz olan ve sosyal becerileri zayıf olan kişilerin depresyona girdikleri söylenebilir.

Görüldüğü gibi depresyonun temelinde yatan sebepler, farklı kuramlar tarafından farklı şekillerde açıklanmaktadır. Çocukluk yaşantılarındaki ilişkilerden, genele yansıyan şemalardan veya özsaygının zedelenmesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı birey depresyona girmektedir. Sosyal becerilerin yetersizliği ve akran reddinin de depresyona neden olabilmesi ise zorbalıkla ilişkilendirilebilecek bir yaklaşımdır.

2.1.2.3. Olumsuz Benlik

Olumsuz benlik kavramı açıklanırken, bu kavramın olumlu karşılığı olan özsaygının da açıklamasına gerek duyulmaktadır. Özsaygı, bireyin benlik imgesi ile ideal benliği arasındaki farkı değerlendirmesidir. Diğer bir deyişle, bireyin kendisini nasıl algıladığı ile olmak istediği benliği arasındaki fark, bireyin özsaygı düzeyini verir (Pişkin, 2006). Olumsuz benlik ise, bireyin kendisini diğer kişilerle kıyaslaması ve kendisini yetersiz olarak değerlendirip aşağılamasını ifade etmektedir. Kişilerarası ilişkilerde, kendini

reddetme, rahat ve doğal olamama, aşırı özbilinçlilik ve olumsuz beklentiler içinde olma durumu (Degoratis ve diğerleri, 1976, s.283) kişinin kendisini diğerleriyle kıyaslamasına dayalı yetersizlik ve kişilerarası ilişkilerde kendini aşağılamasından kaynaklı zorlanma belirtileri (Dağ, 2000). Bu bilgiler ışığında, özsaygının bireyin ulaşmak istediği benlik durumu ile içinde bulunduğu benlik durumu arasındaki fark olduğu söylenebilir. Öte yandan, olumsuz benlik, bireyin kişilerarası ilişkilerdeki durumuna göre kendi benliğine yönelik yaptığı eleştiriler, kendisine ilişkin yetersizlik duyguları olarak düşünülebilir.

Özsaygı, özellikle insancıl kuramın ilgilendiği bir kavramdır. Kendilik kavramı ile öz saygı arasında bir fark bulunmaktadır. Kendilik kavramı bireyin kişisel özelliklerini nasıl gördüğü, özsaygı ise kendilik kavramını nasıl değerlendirdiğidir (Burger, 2006). Özsaygıda genel ve özel özsaygısı olmak üzere iki farklı kavramdan da söz edilmektedir. Özel özsaygı, belli alanlarda bireyin kendisini nasıl değerlendirdiği, genel özsaygı ise, genel olarak kendisine ilişkin algısının nasıl olduğudur. Ancak, genel özsaygı bireyin, özel özsaygı alanlarının toplamı gibi düşünülmemelidir. Bireyin bir alandaki özel özsaygısının, genel özsaygısını ne ölçüde etkileyeceğini, söz konusu özel özsaygı alanını ne kadar önemseydiğiyle ilgilidir (Burger, 2006; Pişkin, 2006). Bireyin kendini yetersiz hissettiği özel özsaygı alanındaki durum ile sık sık karşı karşıya kalması durumunda, bu alandaki özsaygının genel özsaygıyı da etkileyebileceği belirtilmektedir (Pişkin, 2006).

Bağlanma Kuramı ise özsaygıyı güvenli ve güvensiz bağlanma ile açıklamaktadır. Bağlanma Kuramı'na göre, güvenli bağlanan bireylerin benlik saygıları diğer bağlanma türlerine sahip bireylere göre daha yüksek olmaktadır (Shaffer ve Kipp, 2007). Dolayısıyla Bağlanma Kuramı kapsamında, bireyin benlik saygısının çocukluk yıllarına kadar uzanan bir temelinin olduğunu söylemek mümkündür. Erken ergenlik dönemiyle birlikte, bireyin kendisine ilişkin oluşturduğu kendilik değeri, daha çok kişilerarası ilişkilerine göre şekillenmektedir. Bu da "İlişkisel Kendilik Değeri"(Harter ve diğerleri, 1998; Akt; Shaffer ve Kipp, 2007) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, ergen, ebeveynleriyle, öğretmenleriyle, arkadaşlarıyla oluşturduğu ilişki biçimlerine göre, kendini değerli olarak algılamakta ya da algılamamaktadır (Shaffer ve Kipp, 2007).

Dolayısıyla bireyin özsaygısının oluşmasında çevresindeki bireylerle olan ilişkileri ve bu ilişkilerde bireyin kendisini nasıl algıladığı da önemli bulunmaktadır.

Çocuk ve ergenlerin özsaygılarının gelişiminde ilişki biçimlerine ek olarak ebeveyn tutumlarından, akranların ve kültürün etkisinden de söz edilmektedir. Sıcak, kabul edici, destekleyici ve çocukların kendi kararlarını alabildikleri bir aile ortamlarında büyüyen çocukların, diğerlerine göre daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte, yakın arkadaşları olan ve yakın arkadaşları sosyal destek sisteminin bir parçası haline gelen ergenlerin benlik saygılarının da yüksek olduğu belirtilmektedir. Bireyi merkeze alan toplumlardaki (Amerika, Kanada, Avustralya) ergenlerin benlik saygılarının, grup merkezli olan toplumlardaki (Çin, Japonya, Kore vb.) ergenlerin benlik saygılarından daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Shaffer ve Kipp, 2007). Bu bağlamda, bireyin düşüncelerinin ve tercihlerinin önemsendiği ve desteklendiği ailelerde ve toplumlarda yetişen bireylerin özsaygılarının da diğer bireylere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Yukarıdaki özsaygı tanımlarına bakıldığında, özsaygının bireyin sağlıklı ilişkiler kurmasında son derece büyük rolü olan bir kavram olduğu dikkati çekmektedir. Özsaygının büyük ölçüde çocukluk yıllarına uzanan bir yanı olduğu, bununla birlikte sonraki yıllardaki kişilerarası ilişkilere göre de şekillenmeye devam ettiği söylenebilir. Özsaygı kavramının olumsuz olarak değerlendirilebilecek olumsuz benliğin ise bireyin kişilerarası ilişkilerindeki başarısızlık sonucunda kendi benliğine ilişkin olumsuz düşünceleri ve değerlendirmeleri kapsadığı söylenebilir. Bu açıklamalardan hareketle, akranlarıyla zorbalık ilişkisi içinde olan öğrencilerin, akranlarıyla sağlıklı kişilerarası ilişkiler kuramamaları sonucunda özsaygılarının zedelenebileceği ve olumsuz benliklerinin artacağı düşünülebilir.

2.1.2.4. Bedenselleştirme

Bedenselleştirme “somatizasyon” olarak da adlandırılmaktadır. Bedenselleştirme, depresyonda ruhsal acının bedensel olarak anlatılması, psikosomatik hastalıklarda ruhsal acının somatik bozukluk yaratması veya böyle bir bozukluğu tetiklemesi,

şiddetlendirmesi, konversiyonda kaygının bir organ işlevine döndürülmesi ve beden dili ile anlatılması gibi anlamlar içermektedir (Öztürk, 2002). Diğer bir deyişle, bedenselleştirme, fiziksel ve organik bir açıklaması olmayıp, psikososyal faktörlerden kaynaklanan bedensel yakınmalardır (Weiten, 2007). Diğer bir tanıma göre bedenselleştirme, fiziksel bozuklukların artan stres düzeyiyle birlikte ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Şikayetler, kalp ve kan damarlarıyla (kardiyovasküler), mide ve bağırsaklarla (gastrointestinal), solunumla ve otonomla ilgili diğer şikayetleri içermektedir. Baş ağrıları, ağrılar, kas sisteminin bazı bölgelerinde rahatsızlık ve kaygıyla birlikte ortaya çıkan diğer bedensel şikayetleri de içermektedir (Degoratis, Rickels ve Rock, 1976). Benzer bir yaklaşımla bedenselleştirme, bedensel fonksiyonlara ilişkin yakınmalar; kalp-damar, sindirim ve solunum gibi otonom sinir sistemi bağlantılı yakınmalar; kas sistemlerine ilişkin acı ve rahatsızlık duyuları; kaygının diğer bedensel belirtileri olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 2000). Bu bilgiler dikkate alındığında, bedenselleştirmenin bazı psikolojik hoşnutsuzluk ve rahatsızlık durumlarının, fizyolojik bir köken olmaksızın fiziksel rahatsızlık görünümüyle bireyin bedenine yansımaları olduğu düşünülebilir.

Psikoanalitik görüşe göre, bedenselleştirme istenmeyen durumlar karşısında yaşanan kaygı sonucunda oluşan bir savunma mekanizmasıdır. Freud'a göre, bedenselleştirme, bireyin var olan seksüel enerjisini dışsal öğelere boşaltamaması sonucunda, bunu bedenine yöneltmesidir. Kendine yöneltilen bu cinsel enerji aşırı düzeye ulaştığında, psikolojik belirtilere dönüşmektedir. Diğer psikoanalistler ise, somatoform bozukluklarını cinsel enerjiye bağlamaktan çok düşmanlık duygularına bağlamaktadırlar (Alloy, Jacobson ve Acocella, 1999). Buna göre, psikoanalitik görüş içerisinde bedenselleştirmenin nedeni olarak boşaltılamayan seksüel enerjiyi kabul edenler olduğu gibi düşmanlık duygularını kabul edenler de bulunmaktadır.

Bazen bireylerin fiziksel rahatsızlık ve yakınmalardan dolayı ikincil kazançlar sağladıkları düşünülmektedir. Bu tür şikayetleri olan kişiler, yaşamın zorlu olaylarından uzaklaşabilmekte, sorumluluklarını hafifletebilmektedir. Bireyler hasta oldukları zaman, aileleri, arkadaşları, komşuları gibi kişilerin ilgisini çekebilmektedir (Weiten, 2007). Bu tür rahatsızlıkların, duyguların açık olarak belli edilmediği kültürlerde daha sık

görüldüğü düşünülmektedir (Davison ve Neale, 2004). Öztürk (2002), somatizasyon bozukluğu olan kişilerin, ergenlik çağından itibaren sıklıkla hastalandıklarını belirtmektedir.

Özetle, bedenselleştirmenin herhangi bir fiziksel bir kaynak olmaksızın ortaya çıkan, temelde kaygı, saldırganlık, düşmanlık duygularına dayanan kimi zaman da stres belirtisi olarak yaşanan fiziksel şikayetler olduğu söylenebilir. Bedenselleştirmenin temelinde yatan duyguların kaygı, saldırganlık, düşmanlık, stres gibi faktörlerin yattığı görülmektedir. Akran zorbalığı kavramının stres yaratıcı bir olay olduğu, öğrencilerde kaygı, düşmanlık gibi duygulara yol açabileceği ya da bu duygular sonucunda ortaya çıkabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla akran zorbalığı grupları arasında bedenselleştirmenin de kullanılabileceği olası görünmektedir.

2.1.2.5. Düşmanlık

Saldırganlığın nedenleri arasında güdülerini içeren engellemeler, hasar ve aşağılanma ile başkalarında gözlenen saldırganlığın taklit edilmesi sayılabilir. Kişilerin yapmak istedikleri ve yapmak istemedikleri zamanla değiştiği için öfke nedenleri de değişmektedir. Ergenlerde öfke nedenleri, sosyal engellemeler ve düş kırıklıklarını da içine almış durumdadır. Öfke engellenip ifade edilemediği zaman, giderek artan bir hal alır. Öfke bastırılırken aslında engellendiği için harekete geçilir, öfke ifade edileceği yerde içten içe varlığını giderek artan bir biçimde sürdürür. Çeşitli yollarla saptanabilen bu tür öfkeye düşmanlık denir (Morgan, 2004). Dolayısıyla düşmanlığın ifade edilemeyen öfke sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

Horney'e göre, düşmanca duygular nevrotik kaygının da kaynağını oluşturmaktadır. Düşmanlık duygularının baskıya alınması, mücadele edilmesi gereken bir durum karşısında, sanki her şey yolunda gidiyormuş gibi davranmak anlamına gelir. Bu baskı da kişide savunmasızlık duygularını artırır. Ancak, düşmanca duyguların bilinçsiz olarak bastırılması insanın kendi seçimiyle olmaz. Düşmanca duyguların bastırılması, bu duyguları yok etmemekte her an patlamaya hazır bir bomba gibi arka planda işlemesine neden olmaktadır. Düşmanca duyguların ifade edilmemesi durumunda, kişi

sürekli olarak kendisinde kızgınlık yaratacak olay ve davranışlara maruz kalmaya devam eder (Geçtan, 2000a). Bu açıklamaya göre, düşmanca duygular kaygının da temelini oluşturmaktadır. Birey elinde olmadan düşmanca duygularını baskılarken, bu duyguların ifade edilememesi, bireyin kızgınlık duygularını yaşayabileceği başka olayları da beraberinde getirmektedir.

Düşmanlık, öfke durumunun olumsuz etkileri ile karakterize olan düşünce, duygu veya hareketleri yansıtan boyuttur. Saldırganlık, huzursuzluk, hiddetlenme, kızgınlık gibi özellikleri içermektedir (Degoratis ve diğerleri, 1976, s.283). Kırgınlık, saldırganlık duygu, düşünce ve davranışları ile sinirlilik belirtilerini de içermektedir (Dağ, 2000). Bu bağlamda, düşmanlığın davranışlara saldırganlık, huzursuzluk olarak yansıdığı düşünülebilir.

Sonuç olarak düşmanlık, bireyin öfke ve kızgınlık duygularını ifade edememesi sonucu yaşadığı olumsuz bir durum olarak tanımlanabilir. Düşmanlık duyguları, bireyi zorlamakta, derinden etkilemekte ve bireyin kendisine zarar vermesine neden olabilmektedir. Akran zorbalığı ve düşmanlık ilişkisi düşünüldüğünde, zorbalık kavramının birçok öğrencide engellenmişlik duygusunu körükleyen, öte andan güçlü güçsüz ilişkisine dayandığı için engellenmeler sonucunda kızgınlık veya öfke duygularının ifade edilmediği söylenebilir. Bu tür durumların da akran zorbalığı gruplarında düşmanlığa neden olduğu veya düşmanlık duygularının akran zorbalığına neden olduğu düşünülebilir.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öncelikli olarak, akran zorbalığı gruplarının dağılımı ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Akran zorbalığı ile cinsiyet, okul türü ve psikolojik belirtilerin ilişkisini inceleyen araştırmalara da sırasıyla değinilmiştir.

2.2.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Araştırmalar

Akran zorbalığının öğrencilerin psikolojik sağlıkları üzerindeki olumsuz etkisi düşünüldüğünde, akran zorbalığı gruplarının okullardaki dağılımının belirlenmesinin de profesyonellerin konuya ilişkin farkındalıklarını arttırması açısından önemli görülmektedir. Literatüre bakıldığında, akran zorbalığı gruplarının okullardaki dağılımını ortaya koymaya yönelik araştırmalara rastlanmaktadır.

Baldry (2004) tarafından, İtalya’da yaşları 11 ile 15 arasında değişen, yaş ortalamaları 12 olan 661 öğrenci üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada, öğrencilerin % 56.5’inin zorbalığa maruz kaldığı, % 49.5’inin zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, zorbalık ve kurban olma durumu arasında güçlü bir ilişki bulunmuş, kurbanların % 63.4’ünün aynı zamanda başkalarına zorbalık yaptıkları ve zorbalıların % 72’sinin aynı zamanda zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Ivarsson, Broberg, Arvidsson ve Gillberg (2005), 183 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, öğrencilerden 33’ünün zorba, 19’unun kurban ve 7’sinin zorba/kurban, 114’ünün ise karışmayan gruba dahil olduklarını tespit etmişlerdir.

Liang, Flisher ve Lombard (2007) Güney Afrika’da 8. ve 11. sınıfa devam eden ve yaş ortalamaları 14 ve 17 olan toplam 5074 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, öğrencilerin %36’sının zorbaca davranışlara dahil olduklarını bulmuşlardır. Bu öğrencilerden % 8,2’sinin zorba, % 19,3’ünün kurban ve % 8,7’sinin zorba/kurban olduğu bulunmuştur. Stein, Dukes ve Warren (2007), 7. ve 12. sınıflarda okumakta olan erkek öğrencilerle yaptıkları araştırmada, öğrencilerin 299’unu zorba, 180’ini kurban, 195’ini zorba/kurban ve 638’ini karışmayan olarak belirlemişlerdir.

Şili’de 8131 öğrenciyle (7-9.sınıflar) yapılan bir araştırmada ise, öğrencilerin % 47’sinin zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur (Fleming ve Jacobsen, 2009). Pişkin (2002) tarafından, akran zorbalığının yaygınlığına ilişkin yapılan literatür taramasında, zorbalık yapan öğrenci oranlarının genellikle daha düşük olduğu ve bu oranın % 6 ile % 20 arasında değiştiği ifade edilmektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında, Dölek (2002) kurban çocukların oranını % 8,17, zorba çocukların oranını %8,93 olarak bulmuştur. Pekel (2004) yaptığı araştırmada, öğrencilerin % 9,3'ünün zorba, % 7,6'sının kurban, % 6,4'ünün zorba/kurban, % 76'sının ise karışmayan olduğunu belirlemiştir. Pişkin (2003) tarafından, 1154 öğrenci ile yapılan "haftada en az bir kez" zorbalık davranışında bulunma ve/veya zorbalık davranışına maruz kalmanın ölçüt olarak kabul edildiği araştırmada, öğrencilerin %6' sının zorba, %35'inin kurban ve %30'unun zorba/kurban olduğu bulunmuştur. Gültekin (2003) araştırmasında, kurbanların oranını %13,9 olarak bulmuştur. Pişkin ve Ayas (2005) tarafından 885 lise öğrencisiyle yapılan araştırmada, son altı ayda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin oranının % 20,5, zorbalık yapan öğrencilerin oranının ise % 28,2 olduğu bulunmuştur.

Karaman-Kepenekçi (2006), 692 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılan tüm öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarını bulmuşlardır. Alikayıfoğlu ve diğerleri (2007), öğrencilerin % 59,4'ünün karışmayan, % 22'sinin kurban, % 9,4'ünün zorba/kurban ve % 9,2'sinin zorba olduğunu bulmuşlardır. Gökler (2007) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin % 10,10'u zorba, % 27,30'u kurban, % 20,90'ı zorba/kurban olarak belirlenmiştir.

Araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, akran zorbalığı gruplarının dağılımları açasından araştırma bulgularının farklılık gösterdiği görölmektedir. Bazı araştırma sonuçlarına göre zorbaların sayısı fazla iken bazı araştırma sonuçlarında kurbanların sayısı fazla çıkmıştır. Sonuç olarak, yapılan birçok araştırmayla akran zorbalığının çocuklar ve gençler arasında oldukça yaygın olduğu ve dikkate alınması gereken bir konu olduğu ifade edilebilir.

2.2.2. Akran Zorbalığı ve Cinsiyete İlişkin Araştırmalar

Birçok araştırmada etkisi araştırılan cinsiyet değişkeninin, akran zorbalığı konusunda da belirleyici bir faktör olup olmadığına ilişkin bazı araştırmalara rastlanmaktadır.

Olweus (1994) yaptığı araştırmayla, ortaokulda erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre dört kat daha fazla oranda zorba davranışlar gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca kızların zorba davranışlara daha çok erkekler tarafından maruz kaldıklarını, zorbalığın fiziksel türünün erkekler arasında daha yaygın olduğunu belirtmiştir. Kızlar arasında da iftira etmek, dedikodu yaymak ve arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilemek gibi zorbalığın daha çok dolaylı biçimlerinin yaygın olduğunu vurgulamıştır. Benzer bir araştırma sonucuna da Nansel ve diğerleri (2001) tarafından ulaşılmıştır. 6-10. sınıflara devam eden 15.686 öğrenciyle yapılan araştırmada, zorbaların sayısının erkeklerde kızlardan önemli ölçüde fazla olduğu, ancak diğer araştırmadan farklı olarak, kurbanların da daha çok erkekler olduğu bulunmuştur. Erkekler arasında sözel ve fiziksel zorbalığın yaygın olduğu, kızlarda ise sözel zorbalığın daha yaygın olduğu da araştırmanın diğer bir sonucudur.

Yaşları 11 ile 15 arasında değişen yaş ortalamaları 12 olan toplam 661 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, zorba/kurban grubu daha çok erkeklerin oluşturduğu bulunmuştur (Baldry, 2004). Yirmisekiz Avrupa ülkesi ve Kuzey Amerika'da yaşları 11, 13 ve 15 olan 123.227 öğrenci ile yapılan başka bir araştırmada, Rusya ve Macaristan dışında bütün ülkelerde, erkeklerin kızlara göre daha fazla mağdur oldukları, bununla birlikte çoğu ülkede cinsiyete göre farklılığın çok düşük düzeyde olduğu bulunmuştur (Due ve diğerleri, 2005). Benzer bir sonucun elde edildiği diğer bir araştırma da Liang, Flisher ve Lombard (2007) tarafından yapılmıştır. Araştırmacıların Güney Afrika'da 8. ve 11. sınıfa devam eden ve yaşları 14-17 arasında değişen 5074 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, erkek öğrencilerin zorba ve kurban özellikle de daha küçük yaşta olan erkeklerin kurban olma risklerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cheng ve diğerleri (2008) tarafından yaş ortalamaları 15.7 olan 712 öğrenci ile yapılan araştırma sonuçlarına göre de, erkeklerin kızlara göre daha fazla kurban oldukları bulunmuştur.

Litvanya'dan 5626 ve Letonya'dan 3417, yaşları 11-13-15 olan öğrenciyle yapılan bir araştırmayla iki ülke arasında karşılaştırma yapılmıştır. Litvanya'daki erkek öğrencilerin, Letonya'daki öğrencilerden daha fazla zorba ve zorba/kurban oldukları bulunmuştur. İki ülke kurban olma açısından karşılaştırıldığında ise arada önemli bir

farklılık bulunmamıştır. Litvanya'daki kız öğrencilerin, Letonya'dakilerden iki ya da üç kat daha fazla zorbalık olaylarına karıştıkları bulunmuştur. İki ülkede de erkeklerin kızlardan daha fazla zorba oldukları, sadece Litvanya'daki kurban kız öğrenci sayısının fazla olduğu bulunmuştur (Gobina ve diğerleri, 2008). Zorba erkeklerin sayısının kızlardan fazla çıktığı başka bir araştırma, O'Brennan, Bradshaw ve Sawyer (2009) tarafından yapılmıştır. Bu araştırma, 74 ilkokul, 19 ortaokul ve 12 liseden toplam 24, 345 öğrenciyle yapılmıştır. Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, zorba/kurban grup ile kurban gruptaki öğrencilerin sayısının cinsiyete göre değişmediği bulunmuştur.

Akran zorbalığının cinsiyet değişkeniyle birlikte ele alındığı çeşitli araştırmalara ülkemizde de rastlanmaktadır. Pişkin (2003) tarafından "Okullarda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı" konusunda 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden 1154 ilköğretim okulu öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada, gerek zorba gerekse kurban grupta erkek öğrencilerin, kurban grupta ise kız öğrencilerin oranı yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlara paralel başka bir araştırma ise, Alikışıoğlu, Erginöz, Ercan, Uysal ve Albayrak-Kaymak (2007) tarafından, İstanbul'da, yaş ortalamaları 16.4 olan 3,519 lise öğrencisiyle yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık olaylarına dahil olduklarını bulmuşlardır. Gökler (2007), tarafından 576 8. sınıf öğrencisiyle yapılan araştırma sonucunda da, zorba ve zorba/kurban grubunda erkeklerin daha fazla olduğu saptanmıştır.

Gültekin (2003) tarafından, ilköğretim 5.,6.,7. ve 8.sınıflar ile lise 1 ve lise 2. sınıfa devam eden 731 kız ve erkek öğrenci üzerinde bir araştırmada zorbalık türüne göre de cinsiyet açısından farklılaşmalar bulunmuştur. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada açık saldırı teröre hedef olan erkek öğrenci sayısının kız öğrencilerden, buna karşın alaya ve ilişkisel saldırılara maruz kalan kız öğrenci sayısının da erkek öğrencilerden anlamlı ölçüde fazla olduğu belirtilmiştir.

Yurtal ve Cenkseven (2006), 10-14 yaşları arasında olan 433 öğrenci ile yaptıkları araştırmada, zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı fark bulmuşlardır. Okulda zorba davranışlarda bulunanların

daha çok erkek ve yaşça daha büyük öğrenciler oldukları; en az bulunanların ise, daha çok kız ve yaşça daha küçük öğrenciler oldukları saptanmıştır.

Araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, zorbaca davranışlarda bulunan erkeklerin kızlardan daha fazla olduğuna ilişkin araştırma sonuçları bulunmasına karşın, kızlar arasında zorbaca davranışların daha fazla olduğuna ilişkin sonuçların da bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan, akran zorbalığının türünün de cinsiyete göre zorbaları ve kurbanları da belirlemesi dikkati çekmektedir. Sonuç olarak, akran zorbalığı ve cinsiyet arasındaki ilişki düşünüldüğünde, yapılan araştırmalarda ulaşılan genel sonucun zorbaların erkeklerde, kurban olmanın da kızlar arasında daha yaygın olduğudur. Buna karşın bu sonucun aksini söyleyen araştırmalara da rastlanmaktadır. Zorbalık ve cinsiyet birada ele alındığında zorbalığın türünün de araştırılmasının araştırma sonuçlarını farklılaştırabileceği söylenebilir.

2.2.3. Akran Zorbalığı ve Okul Türüne İlişkin Araştırmalar

Akran zorbalığının, okul özellikleri ve okul türü ile ilişkisini açıklamak kimi araştırmalara konu olmuştur. Yurt dışı literatürde, Türk Eğitim Sistemi ile paralellik gösterebilecek okul türü sınıflaması sınırlı olduğundan, akran zorbalığı ile okul türü arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara ulaşılamamıştır. Öte yandan, yurtdışında da araştırmacılar tarafından, akran zorbalığının yaygın olduğu ve olmadığı okulların özelliklerine ilişkin yapılan saptamalara ulaşılmıştır. Ülkemizde ise okul türü ile zorbalık ilişkisini inceleyen iki araştırmaya ulaşılabilmektedir.

Farklı sosyoekonomik düzeylerden olan 26 okulda zorbalığın yaygınlığına ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Sonuçlara göre, zorbalığın en yaygın olduğu 6 okul ve zorbalık yaygınlığının en düşük olduğu 6 okul karşılaştırılmıştır. Büyük okullarda ve büyük sınıfların yaygın olduğu okullarda zorbalığın daha fazla olduğu düşünülmüş; ancak, okullar arasında zorbalığın yaygınlığı açısından fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Tattum, 1982; Akt; Tattum, 1994). Bu sonuçla paralel olarak, Finlandiya'da yapılan araştırmalarda da, sınıf ve okul nüfusunun fazla olmasıyla, zorbalık olaylarına fazla rastlanması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

bulunmamıştır (Olweus, 1993). Diğer taraftan, zorbalık oranlarının düşük olduğu okullardaki öğretmenlerin, öğrencilerinin düşüncelerini rahatça ifade etmelerini destekleyen, zorbalık olaylarına duyarlı, ilgili ve kararlı tutumlara sahip oldukları belirlenmiştir. Zorbalığın yüksek oranda görüldüğü okullarda bu özelliklerin olmadığı belirtilmiştir (Akt; Tattum, 1994). Buradan hareketle, zorbalık olaylarının yaygınlığının, sınıf ve okul mevcuduyla ilişkili olmamasına karşın öğretmen tutumlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Bazı okullarda zorbalığa maruz kalma oranı diğer okullardakine oranla dört ya da beş kat fark etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında temelde iki faktör rol oynamaktadır. Bunlar; okula ait özellikler ve zorbalığı kontrol altına almada ve zorbalığın etkilerini azaltmada okula ait bazı elverişsiz koşulların olmasıdır. Bu bağlamda, okul personelinin tutumları, alışkanlıkları ve davranışları zorbalık davranışını önlemede ve kontrol etmede önemli rol oynamaktadır (Olweus,1993). Olumlu okul değerine sahip (ciddi, bütünlük içinde, tutarlı), öğrencilere çeşitli aktiviteler ve serbest zaman etkinlikleri sunan okullar zorbalığa karşı okullarını daha güvenli hale getirmekte ve bu tür okullarda zorbalık olaylarına daha az rastlanabilmektedir (Smith ve Sharp,1994). Sınıflarda kullanılan etkili yönetim ve öğretim metotlarının olumlu bir okul değeri (positive school ethos), oluşturduğu belirtilmektedir. İşbirlikçi öğrenmeyi destekleyen, küçük gruplarla eğitim yapan, bilgi açısından nitelikli öğretmenlere işveren okullarda zorbalık olaylarına daha az rastlanmaktadır (Junger-Tas, 1999; Akt; Sullivan, 2000).

Sullivan (2000) tarafından zorbalığın yaygınlığının okuldan okula farklılık göstermesinin nedenleri araştırılmış ve literatür ışığında bu durumu etkileyen üç faktör olduğu belirtilmiştir.

- Zorbalık daha çok ekonomik olarak düşük gelire sahip yerlerde ortaya çıkmaktadır. Alkol ve uyuşturucu kullanımının, hırsızlığın, işsizliğin ve parçalanmış ailelerin fazla olduğu yerlerde daha yaygındır.
- Zorbalık akademik başarı odaklı okullarda daha az ortaya çıkmaktadır. Almanya’da, Lösel ve Bliesener (1999), akademik başarının fazla olduğu

okullarda, zorbalığın daha az olduğunu bulmuştur. İsviçre’de de benzer bir araştırma yapan Alsaker ve Brunner (1999), akademik olarak daha başarılı olan liselerde zorbalığın en az düzeyde olduğu bulmuşlardır. Bunun altında yatan temel etkenin, öğrencilerin motivasyonlarının daha yüksek olması, daha başarılı olma, topluma, çevresine daha faydalı olma gibi amaçlarının olduğu belirtilmektedir. Zorbalık davranışlarının yaygın olduğu okullar bu ölçütler açısından daha aşağı seviyede görülmektedir.

- Okul değer anlayışının (school’ethos) da okuldaki zorbalığın yaygınlığını belirlemektedir. Whitney ve Smith (1993)’a göre, zorbalığın yaygınlığının bir okulda az olması için iyi okul anlayışının (a good school ethos) ve zorbalıkla baş etmede etkili yöntemlerin olması, okulun sosyoekonomik sınıflamasından daha önemlidir.

Özetle, sosyoekonomik farklılığın ve okulun akademik başarısının okullardaki zorbalığın yaygınlığını belirlemesine karşın, olumlu okul değerinin (positive school ethos) geliştirilmesinin ve sürdürülmesinin zorbalığın yaygınlığının azatılması açısından daha önemli olduğu söylenebilir.

Ülkemizde, okul türü ve zorbalığın incelendiği iki araştırmaya ulaşılmıştır. Pişkin ve Ayas (2005) tarafından endüstri meslek liseleri, kız meslek liseleri ve karma liselerdeki öğrencilerle yapılan araştırmada, hem zorba hem de kurban gruptaki öğrencilerin en fazla endüstri meslek liselerinde olduğu, zorba ve kurban öğrencilerin sayısı açısından meslek liselerini sırasıyla karma liselerin ve kız meslek liselerinin izlediği bulunmuştur. Pişkin ve Ayas (2008), tarafından, genel lise, meslek lisesi, anadolu lisesi ve özel liselere giden 600 öğrenciyle, okul türüne göre zorbalığın yaygınlığının incelendiği diğer araştırmanın sonucunda ise, kurban öğrencilerin en fazla meslek lisesine, zorba gruptaki öğrencilerin ise en fazla özel liselere giden öğrencilerden oluştuğu bulunmuştur. Diğer tüm okullarla karşılaştırıldığında, zorba ve kurban öğrencilerinin yaygınlığının en az anadolu lisesi öğrencilerinde olduğu bulunmuştur.

Zorbalık olaylarına rastlanma sıklığı ile okul faktörü birlikte ele alındığında, okulların nüfusunun az ya da fazla olmasının önemli olmadığı, diğer taraftan okul personelinin zorbalığa karşı tutumlarının, zorbalık olaylarının bir okulda yaşanma oranını azalttığı söylenebilir. Ülkemizdeki araştırmalar incelendiğinde ise, zorbalık olaylarının yaşanma sıklığının okul türüne göre farklılık gösterdiği, zorbalık olaylarına en fazla meslek ve özel liselerde rastlandığı en az ise anadolu liselerinde rastlandığı görülmektedir.

2.2.4. Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtilere İlişkin Araştırmalar

Literatürde, akran zorbalığı olaylarına dahil olan öğrencilerin ruh sağlıklarına ilişkin birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Bu bölümde, sırasıyla, akran zorbalığı ile psikolojik rahatsızlık, kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme ve düşmanlığa ilişkin yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Akran zorbalığı gruplarının genele yansıyan psikolojik rahatsızlıklarıyla ilgili bazı araştırmalar şöyledir:

Zorbalık konusu kapsamında yaş ortalamaları 18 olan erkeklerle yapılan araştırmada, katılımcıların, problem çözme becerilerine ve psikolojik streslerine bakılmıştır. Katılımcıların 25'i zorba, 25'i kurban ve 25'i zorbalık olaylarına karışmayanlar olarak belirlenmiştir. Bu araştırma sonucunda, kurbanların zorba ve karışmayanlara göre daha fazla psikolojik stres yaşadıkları belirlenmiştir (Biggam, Power, 1999).

Kumpulainen, Rasanen ve Puura (2001), zorbalıkla psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkiyi, zorbalık olaylarına dahil olan öğrencilerin ruh sağlığı servislerini kullanma olasılıklarını inceleyen bir araştırma ile belirlemişlerdir. Bu araştırmada 423 ebeveyn ve 420 çocukla görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda, zorba ve kurban olan çocukların karışmayan çocuklara göre, psikiyatrik bozukluklara daha eğilimli oldukları bulunmuştur. Aynı cinsiyetten karışmayan çocuklarla karşılaştırıldıklarında, en fazla rahatsızlığın sırasıyla erkek zorbalarda, erkek zorba/kurbanlarda ve kız kurbanlarda olduğu bulunmuştur.

Nansel ve diğerleri (2001), 6-10. sınıflarda okuyan 15.686 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama ile düşük psikososyal uyum arasında

ilişki bulmuşlardır. Bu araştırmada, kurbanların, düşük düzeyde sosyal ve duygusal uyum gösterdikleri, arkadaş edinmede güçlük yaşadıkları ve daha fazla yalnız oldukları bulunmuştur. Zorba öğrencilerin, alkol ve sigara kullanımı gibi başka problemleri davranışları da gösterdikleri gözlenmiştir. Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin, sosyal olarak daha fazla izole oldukları, akademik başarılarının daha düşük olduğu, problemleri davranışları daha fazla gösterdikleri bulunmuştur. Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin diğerlerine göre daha fazla risk altında oldukları belirtilmektedir. Buna ek olarak, Kokkinos ve Panayiotou (2004) da, Kıbrıs'ta yaşları 12-15 arasında değişen, 7. 8. ve 9. sınıflara giden 220 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, öğrencileri zorba, kurban ve zorba-kurban olarak sınıflandırmışlardır. Bu araştırmada, DSM-IV'teki ölçütlere göre davranış bozukluklarının tüm gruplara göre zorba-kurban öğrencilerde daha fazla olduğu bulunmuştur.

Güney Afrika'da 8. ve 11. sınıfa devam eden ve yaş ortalamaları 14 ve 17 olan 5074 öğrenciyle zorbalık, şiddet, antisosyal ve riskli davranışlar hakkında yapılan bir araştırmada, şiddet ve antisosyal davranışların zorba öğrencilerde artış gösterdiği, risk alma davranışının zorbalarda ve zorba/kurbanlarda yüksek, kurbanlarda ise daha az düzeyde olduğu belirlenmiştir. Zorba/kurbanların şiddet, antisosyal davranış ve risk alma davranışlarının, zorbalardan yüksek olduğu bulunmuştur. Zorba/kurbanlarda intihar eğiliminin ve sigara kullanımının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Liang ve diğerleri, 2007). Yedinci ve onikinci sınıflarda okumakta olan 299'u zorba, 180'i kurban, 195'i zorba/kurban ve 638'i karışmayan olan toplam 1.312 erkek öğrenciyle yapılan diğer bir araştırmada, psikolojik sağlık, problemleri davranış konusunda zorba/kurban kategorisinde bulunan öğrencilerin diğerlerine göre en fazla risk altındaki grup oldukları saptanmıştır (Stein ve diğerleri, 2007).

Başka bir araştırmada, Avustralya'lı ortaokul öğrencileri ile yapılarak, akran zorbalığına maruz kalma ve psikolojik stres arasındaki ilişki 3 yıllık periyodla izlenmiştir. Bu araştırmada, somatik semptomlar, kaygı ve düşük başa çıkma mekanizması, boyutlarına bakılmıştır. Buna göre, ortaokulun ilk iki yılında, akran zorbalığına maruz kalmanın öğrencilerin psikolojik stres puanlarını yükselttiği gözlenmiştir. Buna benzer bir sonuçta, Avustralya'da yaşları 13 ile 16 arasında olan 713 öğrenciyle yapılan araştırmadan elde edilmiştir. Buna göre, okulda arkadaşları tarafından zorbalığa maruz

bırakılan (haftada en az bir kere) çocukların, diğer öğrencilere göre, psikolojik rahatsızlık toplam puanları ve bunun dört alt boyutundan (somatik semptomlar, kaygı, sosyal uyumsuzluk, depresyon) diğer öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur (Rigby, 1998; Akt; Rigby, 2003).

Yapılan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, kurbanların zorba ve karışmayanlara göre daha fazla psikolojik stres yaşadıkları, tüm akran zorbalığı gruplarının psikolojik rahatsızlıkları belli oranlarda gösterdikleri görülmektedir. Bununla birlikte, tüm akran zorbalığı grupları içinde özellikle zorba/kurbanlar psikolojik rahatsızlıklar açısından en fazla risk altındaki grup olarak değerlendirilebilir.

2.2.4.1. Akran Zorbalığı ve Kaygıya İlişkin Araştırmalar

Bu araştırmada, akran zorbalığı gruplarının psikolojik özelliklerine ilişkin ele alınan diğer değişken de kaygıdır. Literatür taramasında, akran zorbalığı gruplarında kaygıyı inceleyen bazı araştırmalara rastlanmış, araştırma sonuçları aşağıda verilmiştir.

Avustralya’da yetmişsekiz ortaokul öğrencisi ile yapılan araştırmada, akran zorbalığına maruz kalma ile kaygı arasında bir ilişki bulunmuştur. Yine Avustralya’da 2680 Avustralya’lı öğrenci üzerinde yapılan bir başka araştırma sonucu da akran zorbalığının kaygının güçlü bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur (Akt; Rigby, 2003). Biggam ve Power (1999), yaş ortalamaları 18 olan 75 erkekle yaptıkları araştırmada, kurbanların kaygı puan ortalamalarının, zorba ve karışmayanlardan yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Swearer, Song, Cary, Eagle ve Mickelson (2001), yaşları 11-13 olan 133 ortaokul öğrencisiyle yaptıkları araştırmada, zorba, kurban ve zorba/kurban öğrencilerin kaygıları arasındaki farka bakmışlardır. Boylamsal araştırmanın ikinci yılından sonra, zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan gruptaki öğrenciler kaygı puanları açısından karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, zorba/kurbanların ve kurbanların kaygı belirtilerini zorbalardan ve karışmayan gruptaki öğrencilerden daha fazla taşıdıkları görülmüştür. Bu araştırma sonucunda, zorba/kurban grubun en dezavantajlı grup olduğu ve içselleştirilmiş patolojinin en fazla bu grupta olduğu bulunmuştur.

Birçok ilişkisel araştırmada, psikolojik semptomlardan biri olan kaygının akran zorbalığına maruz kalmayla ilişkili olduğu belirtilmiştir. İsviçre’de yapılan bir araştırmada, kurban çocukların diğer çocuklara göre daha kaygılı ve güvensiz oldukları bulunmuştur. Kaygı ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırmalar İrlanda ve İngiltere’de ve Avustralya’da da yapılmış ve kurban öğrencilerin kaygılarının diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulunmuştur (Rigby, 1998; Akt; Rigby, 2003).

Doğrudan ve dolaylı zorbalığın, gençlerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkisine ilişkin yaş ortalamaları 12 olan toplam 661 öğrenciyle yapılan bir araştırmada, kaygı da bir değişken olarak ele alınmıştır. Zorbalığın kaygıyı yordayıp yordamadığının incelendiği bu araştırmada, doğrudan ve dolaylı zorbalığa maruz kalmanın her ikisinin de kaygıyı yordadığı bulunmuştur. Başkalarına doğrudan zorbalık yapmanın kaygıyı yordamadığı; ancak dolaylı zorbalık yapmanın kaygıyı, yordadığı bulunmuştur (Baldry, 2004).

Marini, Dane, Bosacki ve Cura (2006), dolaylı ve doğrudan zorbalık yapan ve bu iki tür zorbalığa maruz kalan zorba/kurban öğrencileri, zorbalardan, kurbanlardan ve karışmayan öğrencilerden ayıran psikososyal risk faktörlerini ortaya koymayı amaçladıkları araştırmalarında, kaygıyı da bir boyut olarak ele almışlardır. Araştırmaya yaşları 13-18 arasında olan 7,290 öğrenci dahil olmuştur. Bu araştırma sonucunda, dolaylı zorbalık kategorisinde bulunan zorba/kurbanlar ve kurbanların, zorba ve karışmayan gruba göre daha fazla kaygı yaşadıkları bulunmuştur.

Ülkemizde de zorbalık ile kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmaktadır. Gül-Kapçı (2004) tarafından 206 öğrenciyle yapılan araştırmada, zorbalık türü ile durumluk sürekli kaygı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırmanın sonucunda, bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalan çocukların zorbalığa maruz kalmayan çocuklara göre daha yüksek durumluk ve sürekli kaygı belirtileri gösterdikleri saptanmıştır. Özellikle cinsel zorbalığa maruz kalanların, sürekli kaygı açısından en riskli grup oldukları bulunmuştur. Gökler (2007) tarafından yapılan araştırmada, akran zorbalığı gruplarının toplam kaygı puanları karışlaştırılmıştır.

Erkeklerde ve kızlarda en yüksek ortalama kaygı puanına sahip grubun zorba grup olduğu, bunu zorba/kurban, kurban ve karışmayan grubun izlediği bulunmuştur.

Zorbalık ve kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaları özetlemek gerekirse, yapılan bütün araştırmalarda akran zorbalığı ile kaygı arasında bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Özellikle, zorba/kurban ve kurban grupta kaygının yüksek olduğuna ilişkin birçok araştırma bulunmaktadır.

2.2.4.2. Akran Zorbalığı ve Depresyona İlişkin Araştırmalar

Zorbalığın, bireyi zorlayan bir durum olduğu ve depresyonla sonuçlanabileceği varsayımı birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda, akran zorbalığı ile depresyonun ilişkisini ortaya koyan araştırmalar yapılmıştır.

Zinnecker (1998), yaşları 10-14 arasında olan 306 öğrenciyle yaptığı boylamsal araştırmada, öğrencileri dört yıl boyunca izlemiştir. Bu araştırma sonucunda, zorba öğrencilerin karışmayan öğrencilere göre daha fazla depresyonda oldukları bulunmuştur. Bu araştırma sonucuyla paralellik gösteren bir araştırma da, Swearer ve diğerleri (2001) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada, yaşları 11-13 olan 133 ortaokul öğrencisi 5 yıl süre ile izlenmiştir. Zorba, kurban ve zorba/kurban öğrencilerin depresyon puanları karşılaştırıldığında, zorba/kurban ve zorba gruptaki öğrencilerin kurban ve karışmayan gruptaki öğrencilerden daha depresif oldukları bulunmuştur. Bu araştırma sonucunda, zorba/kurban grubun en dezavantajlı grup olduğu ve içselleştirilmiş patolojinin en fazla bu grupta olduğu görülmüştür.

Kumpulainen ve diğerleri (2001), akran zorbalığı ile psikiyatrik yardım alma arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, 423 ebeveyn ve 420 çocukla yaptıkları görüşmeler yapmışlardır. Araştırmada sonucunda, zorba ve kurban olaylarına dahil olan öğrencilerde en sık ortak teşhislerden birinin depresyon olduğu tespit edilmiştir.

Marini ve diğerleri (2006), dolaylı ve doğrudan zorbalık yapan ve bu iki tür zorbalığa maruz kalan zorba/kurban öğrencileri, zorbalardan, kurbanlardan ve karışmayan

öğrencilerden ayıran psikososyal risk faktörlerini ortaya koymayı amaçladıkları araştırmayı yaşları 13-18 arasında olan 7,290 öğrenci ile yapmışlardır. Araştırma sonucunda, dolaylı zorbalık kategorisinden bulunan zorba/kurbanlar ve kurbanların, zorba ve karışmayan gruba göre daha fazla içselleştirilmiş (depresyon dahil) problemler yaşadıkları bulunmuştur.

Yaş ortalamaları 18 olan 75 erkekle yapılan araştırmada, zorba, kurban ve karışmayan grup depresyon puanlarına göre karşılaştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda, zorba ve karışmayan grup depresyon puanları açısından normal aralıklarda bulunurken, kurban grubun depresyon puanlarının diğer gruplardan yüksek olduğu bulunmuştur (Biggam ve Power, 1999). Avustralya’da 713 öğrenciyle bir araştırma ve 2680 öğrenci ile yapılan başka bir araştırma sonucuna göre, akran zorbalığına maruz kalma ile depresyon arasında ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, ergenlik yıllarında kurban olan ve olmayan yetişkinlerin, 6 yıl sonra yapılan uygulamalarda depresyon puanları arasında farklılıklar olduğu bulunmuştur (Akt; Rigby, 2003).

Cheng ve diğerleri (2008), yaş ortalamaları 15 olan 712 öğrenci ile akran zorbalığına maruz kalma, cinsiyet ve depresyon arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma sonucunda, erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları ve zorbalığa maruz kalan erkeklerin depresyon puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Van Hoof, Raaijmakers, Van Beek, Hale III ve Aleva (2008)’ da, yaşları 12-18 arasında değişen 194 lise öğrencisiyle yaptıkları araştırmada ergenlerin depresif semptomları ile zorbalığa maruz kalma, kimlik algısı ve ailesel özellikler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu araştırma sonucunda, akran zorbalığına maruz kalmanın ergenlerin kimlik algılarını etkilemesiyle, depresif belirtilerinin arttığı bulunmuştur. Kurban öğrencilerde depresyonun fazla olduğunu ortaya koyan diğer bir araştırma da, Fleming ve Jacobsen (2009) tarafından 7-9. sınıflara devam eden 8131 öğrenci ile yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, kurban öğrencilerde üzüntü ve umutsuzluk gibi depresif belirtilerin karışmayan öğrencilere göre daha fazla olduğu, zorbalığa uğrama sıklığının artmasıyla depresyon düzeyinin de arttığı bulunmuştur.

Ülkemizde de zorbalıkla depresyon arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmaktadır. Gül-Kapçı (2004) tarafından 206 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada, bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalanların depresyon belirtileri gösterdiği bulunmuştur. Kemer, Çetinkaya ve Baker (2007), tarafından 128 öğrenciyle yapılan araştırmada da, dolaylı zorbalığa maruz kalmanın depresif belirtileri yordadığı bulunmuştur.

Depresyon ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sonuçları genel olarak incelendiğinde, ağırlıklı olarak zorbalığa maruz kalan bireylerin depresyonda oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Zorba/kurbanların depresyon yaşadıklarına ilişkin bulgular da bulunmaktadır. Çok az sayıda araştırmada ise, zorbaların da depresif belirtiler gösterdiğine ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Zorbalarda depresif belirtiler olduğuna ilişkin araştırmaların çoğunlukla boylamsal çalışmalar olduğu görülmektedir.

2.2.4.3. Akran Zorbalığı ve Olumsuz Benliğe İlişkin Araştırmalar

Akran zorbalığı kavramıyla ilişkili bulunan ve araştırmalara konu olan bir diğer değişken ise olumsuz benliktir. Olumsuz benlik ve akran zorbalığı arasında bir ilişki olduğu öngörülerek, bazı araştırmalar yapılmıştır. Literatürde tarama yapılırken, olumsuz benlik kavramının tersi olan özsaygıyla ilgili araştırmalar da incelenmiştir.

Avustralya’da Rigby ve Slee (1993) tarafından, yaşları 12 ile 18 arasında değişen 877 öğrenciyle zorbalık ve özsaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kurban olan çocukların düşük özsaygıya sahip oldukları bulunmuştur. İngiltere’de ergen kızlarla yapılan araştırmalarda da Neary ve Joseph (1994), Stanley ve Arora (1998) kurban olma ile düşük özsaygı arasında önemli bir ilişki olduğu bulunmuştur (Akt; Rigby, 2002). Kokkinos ve Panayiotou (2004), 220 öğrenciyle yaptıkları araştırmada, akran zorbalığı gruplarını özsaygıları açısından incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, düşük özsaygının, zorbalığa maruz kalmanın yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Dolaylı ve doğrudan zorbalık yapma, dolaylı ve doğrudan zorbalığa maruz kalma ile özsaygı arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırma 7.290 öğrenci ile yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, dolaylı zorbalık

kategorisinde bulunan zorba/kurbanlar ve kurbanların, zorba ve karışmayan gruba göre daha fazla içselleştirilmiş problemlere sahip oldukları ve bu problemlere düşük özsaygının da dahil olduğu bulunmuştur (Marini ve diğerleri, 2006).

Düşük özsaygının mı kurban olmaya, kurban olma durumunun mu düşük özsaygıya neden olduğu araştırıldığında, her iki yönde de bulgulara ulaşılmıştır. Egan ve Perry (1998) tarafından yaş ortalaması 11 olan 189 çocukla yapılan boylamsal araştırmada, özsaygıyla ilgili olduğu düşünülen, öğrencilerin algılanan öz-yeterlikleri incelenmiştir. Aynı öğrenciler, beş ay sonra tekrar araştırmaya dahil edildiğinde, öz-yeterlik düzeylerini düşük olarak algılayan öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranında artış, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin de algılanan sosyal beceri düzeylerinde bir düşüş olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla zorbalığa maruz kalma ile düşük özsaygı arasında hem sebep hem de sonuç ilişkisi olduğunu belirtilmiştir (Akt; Rigby, 2002).

Zorbalık ve olumsuz benlikle ilişkili olabilecek araştırmalara ülkemizde de rastlanmaktadır. Pişkin ve Ayas (2005), tarafından 9-11. sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmada, akran zorbalığı gruplarının özsaygı düzeyi incelenmiştir. Buna göre özsaygı düzeyinin en düşük olduğu grup kurban grup olarak belirlenmiştir. Kurban öğrencilerin özsaygı düzeyleri, karışmayan ve zorba gruptan düşük bulunmuştur. Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin özsaygı düzeyleri ise, karışmayan öğrencilerden düşük, diğer gruplardan yüksek bulunmuştur.

Şirvanlı-Özen (2006) tarafından, 6., 7., 8. ve 10. sınıflarda öğrenim gören 805 öğrenciyle yapılan araştırmada, zorbalığa maruz kalmada ergenlerin sahip oldukları benlik imgelerinin yordayıcı gücü olduğu, olumsuz benlik imgesinin zorbalığa maruz kalmayı beraberinde getirdiği görülmüştür. Gökler (2007), tarafından 576 8. sınıf öğrencisiyle yapılan araştırmada akran zorbalığı gruplarının özsaygı puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Genel özsaygı puanları açısından, zorba ve kurban, zorba ve zorba/kurban grupları arasındaki farkın zorbaların lehine, kurban ve karışmayan, zorba/kurban ve karışmayan grupları arasındaki farkın da karışmayan grubun lehine olduğu bulunmuştur. Koç (2006) ise, 1063 öğrenci lise öğrencisiyle yaptığı araştırmada, öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları

olarak; öfkeyi dışa vurma düzeyi, cinsiyet, hatalı davranışın sıklığı, özsaygı düzeyi, öfkeyi içte tutma değişkenlerinin olduğunu belirlemiştir. Söz konusu değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin %24’ünü açıkladıkları tespit edilmiştir.

Olumsuz benlik ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelendiğinde, zorbalıkla olumsuz benlik arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Araştırmaların birçoğunda, zorbalığa maruz kalan bireylerde olumsuz benlik algısının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zorbalığa maruz kalan bireylerin yanı sıra, zorba/kurban grubun da olumsuz benlik algısına sahip olduklarını söylemek mümkündür.

2.2.4.4. Akran Zorbalığı ve Bedenselleştirmeye İlişkin Araştırmalar

Yurtdışında akran zorbalığı ile bedenselleştirme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanabilirken, ülkemizde bu konuyla ilgili olarak yapılmış bir araştırmaya ulaşılabilmektedir. Doğrudan ya da dolaylı olarak iki kavram arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara değinilmiştir.

Avustralya’da yaşları 13 ile 16 arasında olan 713 öğrenciyle bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre, okulda arkadaşları tarafından zorbalığa maruz bırakılan (haftada en az bir kere) çocukların, diğer öğrencilere göre bedensel şikayetlerinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Rigby, 1998; Akt; Rigby, 2003). Diğer bir araştırmada ise, 78 öğrenci akran zorbalığı ve bedensel şikayetler açısından incelenmiştir. Akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler 3 yıl boyunca izlenmiştir. Araştırmanın sonucunda, ortaokulun ilk iki yılında akran zorbalığına maruz kalmanın, stres belirtisi olan bedensel şikayetleri yordadığı bulunmuştur (Akt; Rigby, 2003).

Doğrudan ve dolaylı zorbalığın, gençlerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkisine ilişkin İtalya’da bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma yaşları, 11 ile 15 arasında değişen, yaş ortalamaları 12 olan toplam 661 öğrenciyle yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, dolaylı ve doğrudan zorbalığa maruz kalmanın bedensel

şikayetleri yordadığı bulunmuştur (Baldry, 2004). Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç da, başkalarına doğrudan zorbalık yapmanın bedensel şikayetleri yordamadığıdır.

Due ve diğerleri (2005) ise, 28 Avrupa ülkesi ve Kuzey Amerika'da yaşları 11, 13 ve 15 olan 123.227 öğrenci ile, zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ile fiziksel ve psikolojik semptomlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, haftada bir kez zorbalığa maruz kalma ile fiziksel şikayetler (baş ağrısı, mide ağrısı, sırt ağrısı, baş dönmesi) arasında, güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Tüm ülkelerde şikayetlerin, zorbalığa maruz kalmayla birlikte arttığı gözlenmiştir. Ancak zorbalık yapma ile fiziksel şikayetler arasındaki ilişki anlamsız çıkmıştır.

Benzer bulguların elde edildiği başka bir araştırma da, Gobina ve diğerleri (2008) tarafından, yaşları 11-13-15 olan Litvanya'dan 5626, Letonya'dan 3417 öğrenci ile yapılmıştır. Bu araştırmada, zorbalıkla, algılanan sağlık durumu, sağlık şikayetleri (baş, mide ve sırt ağrısı, sinirlilik, huzursuzluk, uyku sorunları) ve yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda, kurbanların karışmayan gruptaki öğrencilere göre sağlıklarını daha zayıf olarak değerlendirdikleri, sağlık sorunları yaşadıkları ve yaşam doyumlarının düşük olduğu bulunmuştur. Zorbalık davranışı gösterme ile söz konusu değişkenler arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. Zorba/kurbanların ise, sağlıklarını zayıf olarak algıladıkları, bütün sağlık problemlerini haftalık olarak yaşadıkları ve yaşam doyumlarının düşük olduğu bulunmuştur. Mikkelsen ve Einarsen (2002) tarafından 433 yetişkinle yapılan araştırmada da, zorbalığa maruz kalmanın, artan psikolojik şikayetler, psikosomatik şikayetler ve negatif duygulanımla ilişkili olduğu bulunmuştur. Zorbalığın psikolojik şikayetlerin % 27'sini ve psikosomatik şikayetlerin % 10'unu açıkladığı belirlenmiştir.

Ülkemizde, Alikashioglu ve diğerleri (2007) yaş ortalamaları 16.4 olan 3.519 lise öğrencisiyle yaptıkları araştırmada, asosyallik, somatik şikayetler, kaygı ve depresyon, sosyal problemler, düşünce ve dikkat problemleri, saldırgan davranışı ölçen bir ölçme aracı olan YSR' yi kullanmışlar ve puanlar açısından dört grubu karşılaştırmışlardır.

Hem kız hem de erkeklerde zorba/kurban olan gruptaki öğrencilerin diğer üç gruptaki öğrencilerden daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, özellikle kurbanların daha fazla bedensel şikayetleri olduğu görülmektedir. Buna karşın araştırmalarda, zorbaların bedensel şikayetlerinin olmadığı bulunmuştur.

2.2.4.5. Akran Zorbalığı ve Düşmanlığa İlişkin Araştırmalar

Akran zorbalığı kavramıyla ilgili olarak incelenen diğer bir değişken ise, düşmanlıktır. Akran zorbalığı ile düşmanlık arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılabilmektedir. Bu nedenler dolaylı olarak düşmanlıkla ilişkili olabilecek araştırmalara da değinilmiştir.

Biggam ve Power (1999) yaş ortalamaları 18 olan erkeklerle yaptıkları araştırmada, zorbalık gruplarının, problem çözme becerilerine ve psikolojik streslerini incelemişlerdir. Bu araştırma sonucunda, kurbanların zorba ve karışmayanlara göre daha fazla psikolojik stres yaşadıkları belirlenmiştir. Kurbanların psikolojik stres düzeyleri, kaygı, karışıklık, psikolojik dayanıklılık, kızgınlık ve düşmanlık alt boyutlarında da puanları kontrol grubundan daha yüksek çıkmıştır. Smith ve Shu (2000) tarafından, yaşları 10-14 olan 2308 öğrenciyle yapılan araştırmada, öğrencilerin zorbalıkla baş etme stratejilerinin yaşa göre değiştiği, özellikle yaşları büyük olan zorbalarda, kurbanların zorbalığı hak ettiklerine ilişkin düşmanca duyguların olduğu belirlenmiştir.

183 öğrenciyle yapılan bir araştırmada, zorbaların saldırganlık ve öfke gibi duygularını dışarı vurdukları, zorba/kurban grubun ise, belirtileri hem içselleştirdikleri hem de dışarı vurduklarını ortaya konmuş ve kurbanların intihara eğilimli olduklarını belirtilmiştir. Bu araştırma sonucunda, zorba/kurban grubun, saldırganlık, düşmanlık, suçluluk, zihin karışıklığı, öz yıkıcı davranışlar/ kimlik problemleri ve intihar gibi psikopatolojiye yol açabilecek belirtileri en ağır seviyede taşıyan grup olduğu belirtilmiştir (Ivarsson ve diğerleri, 2005). Marini ve diğerleri (2006) tarafından 7.290 öğrenci yapılan

araştırmada, dolaylı ve doğrudan zorbalık yapma, dolaylı ve doğrudan zorbalığa maruz kalma ile antisosyal davranışlar hakkındaki inançlar, kızgınlığı dışa vurma biçimi, değişkenleri de incelenmiştir. Dolaylı zorbalık kategorisinde bulunan zorba/kurbanlar ve kurbanların, zorba ve karışmayan gruba göre daha fazla içselleştirilmiş problemler gösterdikleri ve arkadaş sorunları yaşadıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, dolaylı zorbalığa dahil olan zorbalar ve zorba/kurbanların, kurbanlar ve karışmayan gruba göre antisosyal davranışları daha fazla normalize eden inançlara sahip oldukları ve aile denetimlerinin daha az olduğu bulunmuştur.

O'Brennan ve diğerleri (2009), zorbalar, kurbanlar ve zorba/kurbanların sosyal-duygusal problemlerindeki gelişimsel farklılıkları incelemişlerdir. Bu araştırmada, 74 ilkokul, 19 ortaokul ve 12 liseden toplam 24.345 öğrenciyle yapılmıştır. Zorbalığa dahil olma ve saldırgan içtepiselliğin sıklığıyla öğrencilerin, saldırgan ilişkilere karşı tutumları, içselleştirdikleri belirtiler, akran ilişkileri ve okul iklimi ile ilgili algılarının ilişkisine bakılmıştır. Bu araştırmada, zorba/kurbanların, daha fazla içselleştirdikleri belirtilere sahip oldukları, akranlarıyla ilişkilerinde daha fazla problemler yaşadıkları, okul iklimine ilişkin daha olumsuz algıları olduğu tespit edilmiştir. Gerek zorbaların gerekse zorba/kurbanların, saldırgan-içtepisel davranışları daha fazla gösterdikleri, ölç alma tutumlarını daha fazla onayladıkları bulunmuştur. Lise öğrencilerinin, içselleştirdikleri problemler açısından daha fazla risk altında oldukları, buna karşın saldırgan içtepisellik açısından daha az risk altında oldukları bulunmuştur. Lise öğrencilerinin zorbalık sonucunda tepkilerini içselleştirirken, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin saldırganlığı dışa vurdukları tespit edilmiştir.

Koç (2006) tarafından 1063 öğrenci lise öğrencisi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Öğrencilerin "Zorba Kişilik" düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak; öfkeyi dışa vurma düzeyi, cinsiyet, hatalı davranışın sıklığı, özsaygı düzeyi, öfkeyi içte tutma değişkenleri saptanmış ve söz konusu değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin "Zorba Kişilik" düzeylerinin %24'ünü açıkladıkları saptanmıştır. Öğrencilerin "Kendine Güven" düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak, özsaygı düzeyi, öfkeyi kontrol etme, öfkeyi dışa vurma ve sürekli öfke değişkenleri belirlenmiştir. Bu değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin "Kendine Güven" düzeylerinin %24'ünü açıkladıkları

bulunmuştur. Öğrencilerin “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak da; öfkeyi kontrol etme düzeyi, yetişkin etkileri, öfkeyi içte tutma düzeyi ve sürekli öfke düzeyleri saptanmış ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin zorbalık düzeylerinin % 19’unu açıkladığı belirlenmiştir.

Düşmanlığa ilişkin araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, zorbalının ve zorba/kurbanların öç alma, öfke, kızgınlık gibi duyguları daha fazla yaşadıkları söylenebilir. Bununla birlikte, zorbalının bu tür duyguları daha çok dışarı vururken, zorba/kurban ve kurbanların içselleştirdikleri söylenebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırma, farklı lise türlerinde öğrenim gören dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığını betimlemeyi amaçlayan tarama modelinde bir çalışmadır. Araştırmada, akran zorbalığının bazı değişkenler açısından karşılaştırılmasına yer verildiği için araştırmanın “karşılaştırma türü ilişkisel tarama” (Karasar, 2004) bir araştırma oldu söylenebilir. Bu bölümde araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen işlem yolu ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel çözümleme teknikleri hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında, Ankara'nın Çankaya ilçesine bağlı orta gelir düzeyindeki farklı okul türlerinde (meslek lisesi, genel lise, anadolu lisesi) öğrenim gören, 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Orta gelir düzeyindeki okulları tespit etmek amacıyla, Çankaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerinden yararlanılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından ilgili kurumlara başvurularak elde edilmiştir. Verilerin sağlanması aşamasında öncelikli olarak Çankaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Çankaya ilçesinde bulunan okulların listesi ve açık adresleri ve öğrenci sayıları alınmıştır. Daha sonra, Türkiye İstatistik Kurumu'nun cadde ve sokak adreslerine göre, düşük-orta-yüksek gelir düzeylerine göre yaptığı sınıflama bilgisinden hangi okulun hangi gelir düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre Çankaya ilçesinin orta gelir düzeyindeki okulları olan, üç meslek lisesi, dört anadolu lisesi ve altı genel lise olmak üzere Tablo-1'de yer alan onüç okulun, dokuzuncu sınıf şube sayıları ve öğrenci sayıları belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan okullardaki toplam öğrenci sayısının 2772 olduğu tespit edilmiştir. Her okul bir küme gibi düşünülerek, Basit Rastgele Örnekleme formülü ile uygulama yapılması gereken öğrenci sayısının 1270 öğrenci olması gerektiği belirlenmiştir.

Uygulamalar sırasında, bazı okullarda hedeflenen öğrenci sayısına yakın sayıda öğrenciye ulaşılabilmektedir. Uygulama sonucunda kağıtları boş bırakan, uygulamalar sırasında herhangi bir fiziksel engeli olduğu fark edilen, ölçek maddelerinin çoğunu boş bırakan ve aynı maddede birden fazla işaretleme yapan öğrencilerin kağıtları değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu işlemler sonucunda, 1215 öğrenciye ait veriler analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde, dört öğrencinin diğer tüm maddeleri işaretlemelerine rağmen, cinsiyetlerini işaretlemedikleri fark edilmiş, daha fazla veri kaybını önlemek amacıyla, bu öğrencilerin kağıtları, cinsiyetten bağımsız olan analizlere dahil edilmiştir. Cinsiyete ilişkin değerlendirmeler ise, 1211 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Tablo-1’de öğrencilerin okullara ve cinsiyetlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo-1 Örneklem Grubundaki Öğrencilerin Okul ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Okul	Cinsiyet		Toplam
	Kız	Erkek	
Dikmen Nevzat Ayaz Anadolu Kız Meslek ve Kız Meslek Lisesi	51 % 4,21	0 % 0	51 %4,21
Gaziosmanpaşa Anadolu Meslek ve Meslek Lisesi	29 % 2,39	0 % 0	29 %2,39
Dikmen An. Mes.Tek. Lise, End. Mes. Lisesi	4 % 0,33	60 % 4,95	64 % 5,28
Sokullu Mehmet Paşa Lisesi	82 % 6,77	77 % 6,36	159 %13,13
İncesu Lisesi	61 %5,04	44 %3,63	105 %8,67
50. Yıl Lisesi	62 % 5,12	56 % 4,62	118 %9,74
Dikmen Lisesi	77 % 6,36	42 %3,47	119 %9,83
Öğretmen Necla Kızılbag Lisesi	79 % 6,52	53 % 4,38	132 % 10,90
Kılıçarslan Lisesi	59 % 4,87	53 % 4,38	112 % 9,25
Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi	41 % 3,39	47 % 3,88	88 % 7,27
Kırkkonaklar Anadolu Lisesi	55 % 4,54	36 % 2,97	91 % 7,51
Reha Alemdaroğlu Anadolu Lisesi	51 % 4,21	49 % 4,05	100 % 8,26
Dikmen Anadolu Lisesi	25 %2,06	18 %1,49	43 % 3,55
Toplam	676 % 55,82	535 % 44,18	1211 100

Anadolu meslek lisesi türünde olan okulların sadece meslek lisesi bölümlerine uygulama yapılmıştır. Tablo-1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin % 55,82’si kız, % 44,18’i erkektir. Öğrencilerin okul türüne göre dağılımı ise Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo-2 Örneklem Grubundaki Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	Frekans	Yüzdeler
Meslek Lisesi	143	11,77
Genel Lise	751	61,81
Anadolu Lisesi	321	26,42
Toplam	1215	100

Tablo-2'ye bakıldığında, öğrencilerin % 11, 77'sinin meslek lisesi, % 61, 81'inin genel lise ve % 26, 42'sinin anadolu lisesi öğrencisi olduğu görülmektedir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan öğrencileri belirlemek amacıyla, Ayas ve Pişkin (2007) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu)” kullanılmıştır. Bu dört gruptaki öğrencilerin psikolojik belirtilerini belirlemek amacıyla, orijinali Degoratis (1992, Akt; Öner, 2006) tarafından geliştirilen, Şahin ve Durak (1994) tarafından, Türkçe'ye uyarlaması yapılan “Kısa Semptom Envanteri” (KSE) kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan diğer değişkenler olan, cinsiyet ve okul türünü belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.2.1. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği, Ayas ve Pişkin (2007) tarafından, ergenler arasında görülen zorbaca davranışları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekle ilgili araştırma, 6-11. sınıflarına devam eden 1900 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği, biri “zorba ölçeği” diğeri “kurban ölçeği” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Her bir ölçek, 53 madde ve altı faktörden (fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve cinsellik) oluşmaktadır.

Ölçekteki maddelerin, faktörlere göre dağılımı şu şekildedir: 1-15. maddeler, fiziksel, 16-22. maddeler sözel, 23-28. maddeler, izolasyon, 29-33. maddeler söylenti yayma, 34-43. maddeler eşyalara zarar verme, 44-43. maddeler ise cinsellik boyutunda zorba kurbanları belirlemektedir (Ayas, 2008).

3.2.1.1. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Puanlanması

Öğrencilerin Zorba Ölçeği'nde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, Kurban Ölçeği'nde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek, en düşük puan 53

en yüksek puan 265'tir. Puanlar arttıkça, zorba ve kurban olma durumu artmaktadır (Ayas, 2008).

3.2.1.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Güvenilirliği

Zorba Ölçeği'nin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı (Cronbach alpha) toplam ölçek için .92, Kurban Ölçeği'nin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı (Cronbach alpha) toplam ölçek için .93 olarak bulunmuştur (Ayas ve Pişkin, 2007). Zorbalık Ölçeği'nin alt ölçekleri için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları ise şöyledir: “fiziksel zorbalık” .83, “sözel zorbalık” .74, “izolasyon” .75, “söylenti yayma” .66, “eşyalara zarar verme” .79 ve “cinsel zorbalık” .88. Kurban Ölçeği'nin alt ölçeklerinde ise Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları sırasıyla; “fiziksel zorbalık” .82, “sözel zorbalık” .75, “izolasyon” .77, “söylenti yayma” .75, “eşyalara zarar verme” .80 ve “cinsel zorbalık” .88 şeklindedir (Ayas, 2008).

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin bu çalışma kapsamında da Cronbach Alpha güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Kurban Ölçeği toplam puanı ve Zorba Ölçeği toplam puanı üzerinden yapılan analiz sonucu, Cronbach Alpha kat sayısı, Kurban ve Zorba ölçeklerinin her ikisi için de .94 olarak bulunmuştur.

3.2.1.3. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin Geçerliliği

Zorba ve kurban ölçeği için yapılan geçerlilik çalışmaları ve sonuçları, aşağıda belirtilmiştir.

Zorba Ölçeği: Ölçeğin geçerlik çalışması için önce uzman görüşüne başvurulmuş, ardından doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan birinci düzen DFA sonucunda uyum indeksi Kay kare = 6461.32 (sd=1307, p.= .00), Kay kare / sd= 4.94 RMSEA= 0.046, GFI= 0.89, AGFI= 0.88, CFI=0.96, NFI=0.95 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda uyum indeksleri Kay kare = 7298.38 (sd=1316, p.= .0000), Kay kare / sd= 5.54, RMSEA= 0.049, GFI= 0.87, AGFI= 0.86, CFI=0.96, NFI=0.95 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur (Ayas ve Pişkin, 2007).

Kurban Ölçeği: Bu ölçeğin geçerlilik çalışması için de önce uzman görüşüne başvurulmuş ve ardından doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan birinci düzen DFA sonucunda, uyum indeksi Kay kare= 5407.73 (sd=1307, p.= .00), Kay kare / sd= 4.13 RMSEA= 0.041, GFI= 0.90, AGFI= 0.89, CFI=0.90, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda; uyum indeksleri Kay kare = 5959.71 (sd=1315, p.= .0000), Kay kare / sd=4.53 RMSEA= 0.043, GFI= 0.89, AGFI= 0.88, CFI=0.97, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 olarak bulunmuştur (Ayas ve Pişkin, 2007).

3.2.2. Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri, SCL-90'dan (Symptom Check List-90) kısaltılarak, Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiştir. Orjinali Brief Symptom Inventory (BSI), olarak adlandırılan Kısa Semptom Envanteri (KSE) 53 maddeden oluşmakta ve psikolojik sorunların taranmasında kullanılmaktadır (Şahin ve Durak, 1994).

Kısa Semptom Envanteri'ndeki 53 madde "Hiç yok", "Biraz var", "Orta derecede var", "Epey var" ve "Çok fazla var" ifadelerine eşlik eden 0-4 değerleri arasında derecelendirilmiş Likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0 ile 212 arasında değişmektedir. Toplam puanların yüksekliği semptomların sıklığını göstermektedir (Akt; Savaşır ve Hisli Şahin, 1997; Öner, 2006). Ölçeği dolduracak kişilere, her maddeyi ayrı ayrı okumaları ve o gün dahil olmak üzere son hafta içinde bu belirtilerin kendilerini ne kadar rahatsız ettiğini işaretlemeleri söylenmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

Şahin ve Durak (1994, 2002), tarafından yapılan uyarılama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda, KSE'nin, "Anksiyete" (13 madde) "Depresyon" (12 madde), "Olumsuz Benlik" (12 madde), "Somatizasyon" (9 madde) ve "Hostilite" (7 madde) belirti kümelerinin alt ölçekler şeklinde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada, "anksiyete" yerine "kaygı", "somatizasyon" yerine "bedenselleştirme", "hostilite" yerine "düşmanlık" kelimeleri kullanılmıştır. Alt ölçek olarak kullanılabilecek boyutlar ve maddeleri şöyledir:

“Anksiyete” (Kaygı) (12, 13, 28, 31, 32, 36, 38, 42, 43, 45, 46, 47, 49)

“Depresyon” (9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 35, 37, 39)

“Olumsuz Benlik”(15, 21, 22, 24, 26, 34, 44, 48, 50, 51, 52, 53)

“Somatizasyon” (Bedenselleştirme) (2, 5, 7, 8, 11, 23, 29, 30, 33)

“Hostilite” (Düşmanlık) (1, 3, 4, 6, 10, 40, 41)

Kısa Semptom Envanteri'nin Türk gençleri için uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, Şahin ve Durak (1994) tarafından yaş ortalamaları 21., 19 ve 23 olan gençler üzerinde olmak üzere üç araştırmayla yapılmıştır. Bu aşamadan sonra, yapılan başka bir araştırmayla KSE'nin daha küçük yaştaki ergenlerde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı (Şahin, Durak Batıgün ve Uğurtaş, 2002) incelenmiştir.

3.2.2.1. Kısa Semptom Envanteri (KSE)'nin Puanlanması

KSE alt ölçekler ve ölçekten elde toplam puanların puanlama türüne göre, üç ayrı toplam puan türü vermektedir. Her alt ölçek için, belirlenen toplam, o alt ölçekteki madde sayısına bölüldüğünde o boyut için bir puan elde edilmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Puanların yükselmesi o alt ölçekteki psikolojik belirti düzeyinin yükseldiği anlamına gelmektedir.

Alt ölçeklerle birlikte, envanter, Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCİ), Belirti Toplamı İndeksi (BTİ) ve Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRİ) olmak üzere toplam üç global indeks türünde de puanlar vermektedir. İndekslerin puanlanması ise şöyledir: Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCİ); alt ölçeklerin toplamının 53'e bölünmesiyle elde edilmektedir. Belirti Toplamı İndeksi (BTİ); sıfır olarak işaretlenen maddeler dışındaki tüm maddelerin (pozitif olan tüm değerler) 1 puan olarak hesaplanmasıyla elde edilen puandır. Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRİ); alt ölçeklerin toplamının belirti toplamına bölünmesiyle elde edilmektedir (Akt; Savaşır ve Şahin, 1997, Öner, 2006). Her bir alt test puanı ve genel belirti puanının yükselmesi psikolojik belirti düzeyinin yüksek

olduğu anlamına gelmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Bu araştırmada ölçekten alınan toplam puanın hesaplanmasında Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCİ) kullanılmıştır.

3.2.2.2. Kısa Semptom Envanteri'nin Güvenilirliği

Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan çalışmalarda KSE'nin güvenilirliği de araştırılmıştır. Ölçeğin tümünde, genel toplam üzerinden elde edilen Cronbach alfa katsayıları da çalışmalarda $\alpha = .93$ ve $\alpha = .96$ arasında bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda ölçeğin “Anksiyete” (13 madde, $\alpha = .87$), “Depresyon” (12 madde, $\alpha = .88$), “Olumsuz Benlik” (12 madde, $\alpha = .87$), “Somatizasyon” (9 madde, $\alpha = .75$) ve “Hostilite” (7 madde, $\alpha = .76$) olmak üzere 5 faktörden oluştuğu bulunmuştur (Öner, 2006; Şahin ve Durak, 1994).

Şahin ve diğerleri (2002) KSE'nin güvenilirliğine ilişkin ergenlerle yaptıkları araştırmada, 32. ve 15. maddeleri ek madde olarak tanımlamışlardır. Buna göre; Depresyon alt ölçeği 14 madde, Anksiyete alt ölçeği 17 madde, Olumsuz Benlik alt ölçeği 9 madde, Somatizasyon alt ölçeği 7 madde ve Hostilite alt ölçeği 4 maddeden oluşmaktadır. Alt ölçeklere ve toplam ölçeğe ilişkin bulunan Cronbach Alpha İçtutarlılık Katsayıları ise şöyledir: Depresyon $\alpha = .88$, Anksiyete $\alpha = .84$, Olumsuz Benlik $\alpha = .74$, Somatizasyon $\alpha = .70$, Hostilite $\alpha = .73$, toplam (53 madde) $\alpha = .94$.

Ergenlerle yapılan çalışma sonucunda, ölçeğin yapısı ve geçerliği güvenilirliğine ilişkin çalışmalar arasında büyük ölçüde paralellik olduğu ve uygulamalarda karışıklık yaşanmaması için ölçeğin önceden kullanılmakta olan (Hisli ve Durak, 1994) haliyle kullanılmasının uygun olacağı belirtilmektedir. Buna göre, KSE'nin uyarlanmış Türkçe Formu'nun ergenlerin psikolojik sorunlarını geçerli ve güvenilir biçimde ölçtüğü ifade edilmektedir (Şahin ve diğerleri, 2002).

Bu araştırma kapsamında da, KSE'nin içtutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alpha kat sayısına bakılmıştır. Alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha katsayıları, Kaygı alt boyutu için, $.80$; Depresyon alt boyutu için, $.85$, Olumsuz benlik alt boyutu için, $.83$, Bedenselleştirme alt boyutu için, $.75$, Düşmanlık alt boyutu için, $.64$, toplam ölçek puanı içinse, $.95$ olarak bulunmuştur.

3.2.2.3. Kısa Semptom Envanteri'nin Geçerliliği

Kısa Semptom Envanteri'in ölçüt bağımlı geçerliliği incelendiğinde, Şahin ve Durak tarafından yapılan üç ayrı çalışma sonucunda envanterin alt ölçeklerinin ve üç global indeks puanlarının Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ile $r = -.14$ ve $-r = .34$ ($p < .001$); Boyuneğicilik Ölçeği ile $r = .16$ ve $r = .42$ ($p < .001$); Strese Yatkinlık Ölçeği ile $r = .24$ ve $r = .36$ ($p < .001$); Offer Yalnızlık Ölçeği ile $r = .34$ ve $r = -.57$; Beck Depresyon Envanteri ile ise $r = .34$ ve $r = .70$ ($p < .001$); UCLA Yalnızlık Ölçeği ile $r = .13$ ve $r = .36$ ($p < .001$) arasında değişen korelatif ilişkiler olduğu belirlenmiştir (Şahin ve Durak, 1994; Öner, 2006).

Şahin ve diğerleri (2002), ergenlerle yapılacak ve KSE'nin kullanılacağı çalışmalarda, geçerliğini belirlemek amacıyla, KSE ile birlikte öğrencilere, Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ), Beck Depresyon Envanteri (BDE), Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'nin Sürekli Kaygı Formu (SKE) ve Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (YMÖ) uygulamışlardır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, *Depresyon alt ölçeği* ile SKÖ arasında $r = -.37$, ($p < .001$) BDE ile $r = .62$ ($p < .001$), SKE ile $r = .71$ ($p < .001$), YMÖ ile $r = -.45$ ($p < .001$); *Anksiyete alt ölçeği* ile SKÖ arasında $r = -.34$ ($p < .001$), BDE ile $r = .57$ ($p < .001$), SKE ile $r = .62$ ($p < .001$), YMÖ ile $r = -.33$ ($p < .001$); *Olumsuz Benlik alt ölçeği* ile SKÖ arasında $r = -.42$ ($p < .001$), BDE ile $r = .48$ ($p < .001$), SKE ile $r = .58$ ($p < .001$), YMÖ ile $r = -.41$ ($p < .001$); *Somatizasyon alt ölçeği* ile SKÖ arasında $r = -.14$ ($p < .01$), BDE ile $r = .40$ ($p < .001$), SKE ile $r = .37$ ($p < .001$), YMÖ ile $r = -.21$ ($p < .001$); *Hostilite alt ölçeği* ile SKÖ arasında $r = -.22$ ($p < .001$), BDE ile $r = .48$ ($p < .001$), SKE ile $r = .36$ ($p < .001$), YMÖ ile $r = -.28$ ($p < .001$) oranında ilişkiler bulunmuştur.

KSE'nin madde geçerliğini belirleyebilmek amacıyla örneklem, Strese Yatkinlık Ölçeği'nden alınan puanlara göre, "Strese yatkin" ve "Strese yatkin olmayan" şeklinde uç gruplara ayrılmış ve 53 maddenin yalnızca üç maddesinin (4, 8, 26) ayırıcılığının istatistik anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Ölçeğin toplam puanı üzerinden yapılan analiz sonucunda ise ölçeğin bu iki uç grubu anlamlı düzeyde ayırt edebildiği bulunmuştur (Öner, 2006; Şahin ve Durak, 1994).

3.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın diğer değişkenleri olan cinsiyet ve okul türünü belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır.

3.3. Veri Toplama İşlemi

Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra, örneklem grubuna giren okulların okul müdürlükleri aranarak, uygulamanın yapılması için randevular alınmıştır. Uygulamaya başlanmadan önce öğrencilere, araştırmacı kısaca tanıtılmış ve uygulamanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Öğrencilere, şiddet ya da benzer kavramlarla karıştırılmaması için “Zorbalığın” ne olduğuna ilişkin kısa bir açıklama yapılmıştır. İsim yazmanın gerekli olmadığı, araştırma hakkında bilgi almak isteyen öğrencilerin e-posta adreslerini Kişisel Bilgi Formu'na yazabilecekleri belirtilmiştir. Bireysel olarak öğrenci cevaplarının okul idaresi ya da öğretmenlerle paylaşılmayacağı, değerlendirmelerin toplu yapılacağı açıklanarak, öğrencilerin dürüst cevaplar vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarının gerçeği yansıtması ve veri kaybının en aza indirgenebilmesi için, samimi cevaplar verilmesinin ve tüm soruların eksiksiz doldurulmasının önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır.

Uygulama araştırmacı tarafından yapılmış ve derslere girip uygulama yapma konusunda, okul idaresinden, okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisi'nden ve branş öğretmenlerinden yardım alınmıştır. Uygulama ortalama 45 dakika sürmüştür. Onüç okulda uygulamaların tamamlanması yaklaşık 3 haftalık bir süreyi kapsamıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın bu aşamasında, uygulama sonucunda kağıtları boş bırakan, uygulama sırasında herhangi bir engeli olduğu fark edilen, ölçek maddelerinin çoğunu boş bırakan ve aynı maddede birden fazla işaretleme yapan öğrencilerin kağıtları değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu işlemler sonucunda, 1215 öğrenciye ait veriler analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde, birkaç öğrencinin diğer tüm maddeleri işaretlemelerine rağmen, cinsiyetlerini işaretlemedikleri fark edilmiş, daha fazla veri kaybını önlemek amacıyla, bu öğrencilerin kağıtları, cinsiyetten bağımsız olan analizlere dahil edilmiştir. Cinsiyete ilişkin değerlendirmeler ise 1211 öğrenci üzerinden yapılmıştır.

Her bir öğrencinin Akran Zorbalığı Belirleme Envanteri, Kısa Semptom Envanteri ve Kişisel Bilgi formuna verdiği cevaplar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Araştırmanın analizlerinde SPSS 13 kullanılmıştır. Bu araştırma kapsamında, elde edilen veriler kullanılarak, ölçeklerin Cronbach Alpha içtutarlılık güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'ne verilen cevaplara göre, öğrenciler zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan olarak gruplara ayrılmıştır. Zorbalığı ölçen maddelerin karşısında “Bana yapıldı” ve “Ben yaptım” ifadeleri bulunmaktadır. Buna göre, Zorbalık Ölçeği'nde “Hemen hemen her gün” ve “Haftada en az bir defa” kısmını işaretleyen öğrenciler zorba, Kurban Ölçeği'nde, “Hemen hemen her gün” ve “Haftada en az bir defa” kısmını işaretleyen öğrenciler kurban, olarak sınıflandırılmıştır. Her iki alt ölçekte “Hemen hemen her gün” ve “Haftada en az bir defa” seçeneklerini işaretleyen öğrenciler, zorba/kurban olarak kabul edilmiştir. Ölçeklerde, “Hemen hemen her gün” ve “Haftada en az bir defa” seçeneklerinde işaretleme yapmayıp, “Ayda bir defa”, “Dönem boyunca bir defa” ve “Hiçbir zaman” seçeneklerini işaretleyen öğrenciler ise karışmayan grup olarak belirlenmiştir. Dört gruba ilişkin farklı kodlar, SPSS ortamına aktarılarak, her öğrenci bu dört gruptan birine dahil edilmiştir.

Bu sınıflama yapılırken, literatürde zorbalık içeren bir davranışın ayda iki veya üç kez yapılması durumunda zorbalık olarak kabul edileceği bilgisinden yararlanılmıştır. Bir başka deyişle, bir davranışın zorbalık olarak kabul edilmesi için, sıklığının en az ayda iki ya da üç kez olması gerekmektedir (O'Brennan ve diğerleri, 2009; Solberg ve Olweus, 2003, s. 239).

Akran zorbalığı gruplarını belirleme aşaması tamamlandıktan sonra, akran zorbalığının gruplarının genel dağılımı ile cinsiyete ve okul türüne göre dağılımını belirlemek amacıyla frekanslar hesaplanmıştır. Cinsiyet, okul türü ve akran zorbalığı gruplarının her biri kategorik değişken olarak ele alındığı için, cinsiyete, okul türüne göre akran zorbalığı gruplarının dağılımının anlamlı olarak farklı olup olmadığının belirlenmesinde Ki-Kare testi kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında, diğer bir değişken olan psikolojik belirtiler incelenirken, öncelikle akran zorbalığı gruplarının KSE'nin alt ölçeklerinden ve genelinden aldıkları puanlara ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu aşamadan sonra, varyansların homojenliği test edilerek, akran zorbalığı gruplarına göre dokuzuncu sınıf öğrencilerinin kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık puanları ile Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığı Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) ile incelenmiştir. MANOVA sonucunda F değerinin istatistiksel olarak anlamlı çıktığı durumlarda, akran gruplarının kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık ve Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puan ortalamaları arasındaki farklar Tukey Testi ile kontrol edilerek, sonuçlar tablolar halinde açıklanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, akran zorbalığı gruplarının genel dağılımları, cinsiyet ve okul türüne göre dağılımları ile psikolojik belirtilerine (kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık, Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi) ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

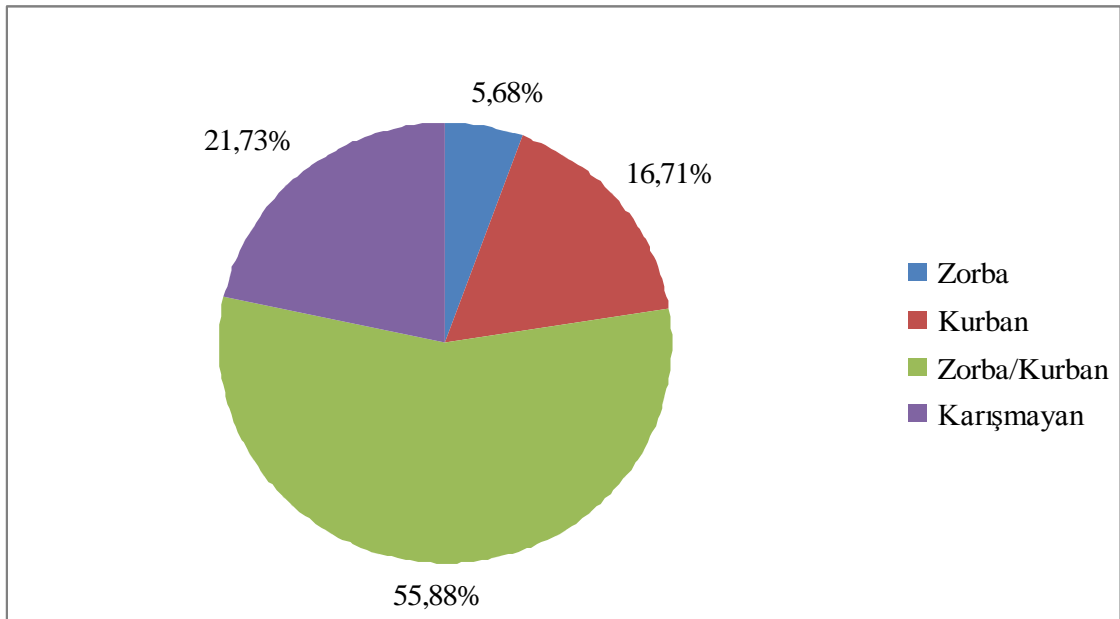
4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin, akran zorbalığı gruplarına göre dağılımlarına ilişkin betimsel veriler, Tablo-3'te gösterilmiştir. Akran zorbalığı gruplarının yüzdelerle dağılımları ise Grafik-1'de ayrıca sunulmuştur.

Tablo- 3 Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımı

Akran Zorbalığı Grupları	f	%
Zorba	69	5,68
Kurban	203	16,71
Zorba/Kurban	679	55,88
Karışmayan	264	21,73
Toplam	1215	100

Grafik-1 Akran Zorbalığı Gruplarının Yüzdelerle Dağılımları

Tablo-3 ve Grafik-1'e bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin % 5,68'inin "zorba", % 16,71'inin "kurban", % 55,88'inin "zorba/kurban", % 21,73'ünün ise, "karışmayan" grubunda olduğu görülmektedir. Herhangi bir boyutuyla (zorba, kurban, zorba/kurban) akran zorbalığı olaylarına dahil olan öğrencilerin oranı ise % 78, 27'dir. Buna göre, araştırma kapsamına giren öğrencilerin yarısından fazlasını zorba/kurbanlar oluşturmakta, bu öğrencileri sırasıyla, karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler takip etmektedir.

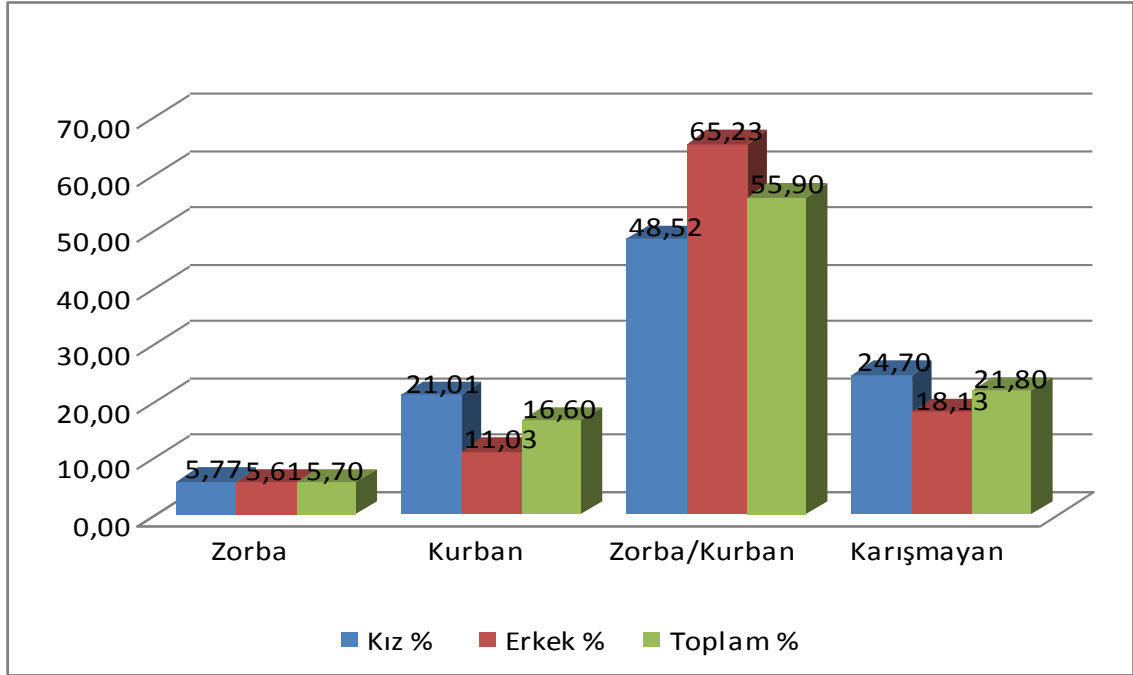
4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının cinsiyete göre dağılımları Tablo-4'te sunulmuştur. Akran zorbalığı gruplarının cinsiyete göre yüzdelerle dağılımları ise Grafik-2'de sunulmuştur.

Tablo-4 Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet		Akran Zorbalığı Grupları				Toplam
		Zorba	Kurban	Zorba/Kurban	Karışmayan	
Kız	f	39	142	328	167	676
	%	5,77	21,01	48,52	24,70	100,0
Erkek	f	30	59	349	97	535
	%	5,61	11,03	65,23	18,13	100,0
Toplam	f	69	201	677	264	1211
	%	5,68	16,71	55,88	21,73	100

Grafik-2 Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Yüzdelerle Dağılımları

Tablo-4'e ve Grafik-2'ye bakıldığında, “zorba” grubundaki öğrencilerin oranının kızlarda, %5,77 erkeklerde %5,61; “kurban” gruptaki öğrencilerin oranının kızlarda %21,01 erkeklerde %11,03; “zorba/kurban” gruptaki öğrencilerin oranının kızlarda %48,52, erkeklerde % 65,23; “karışmayan” gruptaki öğrencilerin oranının ise kızlarda % 24,70, erkeklerde % 18,13 olduğu görülmektedir. Akran zorbalığı gruplarının dağılımının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Ki-kare testi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2 = 38,768$ (sd=3) $p < 0,05$).

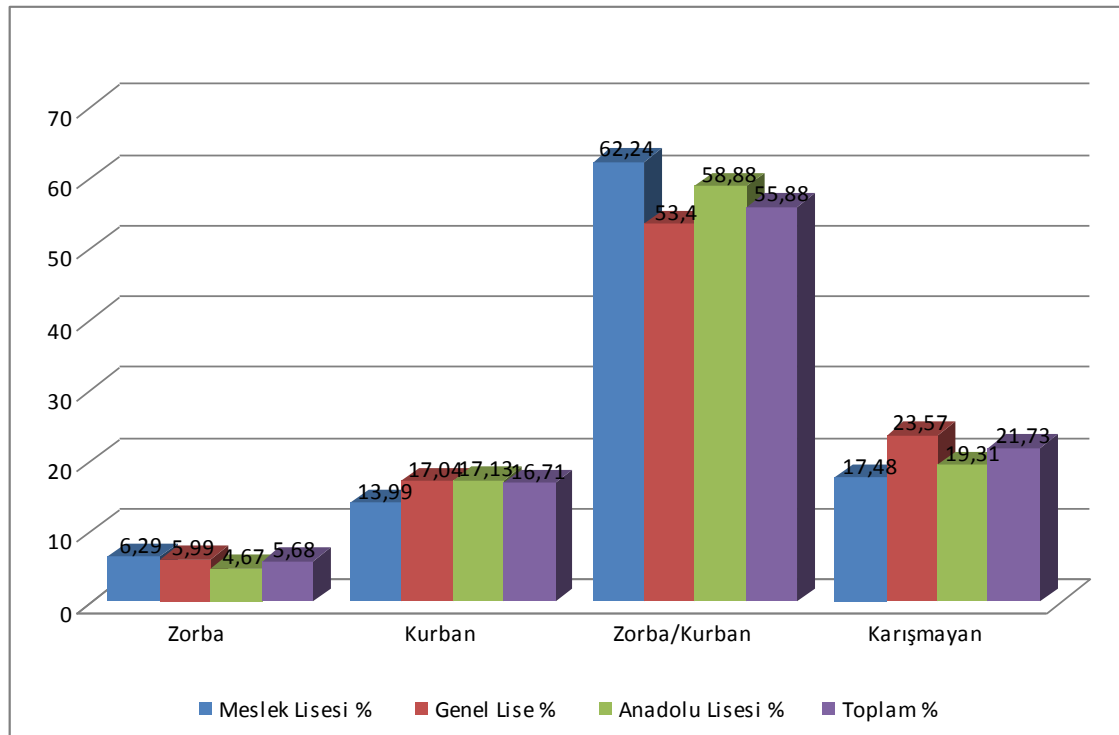
4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımlarına İlişkin

Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının okul türüne göre dağılımları Tablo-5'te verilmiştir. Akran zorbalığı gruplarının cinsiyete göre yüzdelerle dağılımları ise Grafik-3'te sunulmuştur.

Tablo-5 Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımları

Okul Türü	Akran Zorbalığı Grupları				Toplam	
	Zorba	Kurban	Zorba/Kurban	Karışmayan		
Meslek Lisesi	f	9	20	89	25	143
	%	6,29	13,99	62,24	17,48	100
Genel Lise	f	45	128	401	177	751
	%	5,99	17,04	53,40	23,57	100
Anadolu Lisesi	f	15	55	189	62	321
	%	4,67	17,13	58,88	19,31	100
Toplam	f	69	203	679	264	1215
	%	5,68	16,71	55,88	21,73	100

Grafik-3 Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Yüzdelerle Dağılımları

Tablo-5 ve Grafik-3'teki bulgular incelendiğinde, “zorba” gruptaki öğrencilerin oranının meslek liselerinde % 6,29, genel liselerde % 5,99, anadolu liselerinde ise % 4,67 olduğu görülmektedir. “Kurban” gruptaki öğrencilerin oranı, meslek liselerinde, % 13,99, genel liselerde % 17,04, anadolu liselerinde % 17,13'tür. “Zorba/kurban” gruptaki öğrencilerin oranı, meslek liselerinde % 62,24, genel liselerde % 53,40, anadolu liselerinde % 58,88'dir. “Karışmayan” grupta bulunan öğrencilerin oranı ise, meslek liselerinde % 17,48, genel liselerde 23,57, anadolu liselerinde 19,31'dir. Ki-kare testi ile akran zorbalığı gruplarının dağılımlarının okul türüne göre farklılık gösterip

göstermediğine bakılmış, ancak gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2 = 7,114$, $sd=6$, $p>0.05$).

4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin akran zorbalığı gruplarına göre, Kısa Semptom Envanteri'nin alt boyutları olan kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık ve ölçekten elde edilen toplam puan olan Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi'nden aldıkları puanların betimsel istatistiklerine ilişkin bulgular Tablo-6'da sunulmuştur.

Tablo-6 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Psikolojik Belirtiler	Akran Zorbalığı Grupları	n	\bar{X}	s
Kaygı	Zorba	69	0,75	0,54
	Kurban	203	0,85	0,71
	Zorba/Kurban	679	0,93	0,76
	Karışmayan	264	0,55	0,51
	Toplam	1215	0,83	0,70
Depresyon	Zorba	69	1,02	0,72
	Kurban	203	1,18	0,90
	Zorba/Kurban	679	1,23	0,95
	Karışmayan	264	0,75	0,71
	Toplam	1215	1,11	0,90
Olumsuz Benlik	Zorba	69	0,61	0,50
	Kurban	203	0,86	0,70
	Zorba/Kurban	679	0,92	0,78
	Karışmayan	264	0,50	0,52
	Toplam	1215	0,80	0,72
Bedenselleştirme	Zorba	69	0,60	0,49
	Kurban	203	0,73	0,67
	Zorba/Kurban	679	0,78	0,72
	Karışmayan	264	0,43	0,45
	Toplam	1215	0,68	0,66
Düşmanlık	Zorba	69	1,42	0,78
	Kurban	203	1,13	0,68
	Zorba/Kurban	679	1,37	0,84
	Karışmayan	264	0,81	0,59
	Toplam	1215	1,21	0,79
RCİ	Zorba	69	0,84	0,49
	Kurban	203	0,94	0,66
	Zorba/Kurban	679	1,03	0,73
	Karışmayan	264	0,60	0,48
	Toplam	1215	0,91	0,68

Tablo-6 incelendiğinde, Kaygı puanları açısından, en yüksek ortalamaya sahip olan öğrencilerin .93 ortalama puan ile “zorba/kurban” en düşük ortalamaya sahip öğrencilerin ise, .55 ortalama puan ile “karışmayan” grubunda oldukları görülmektedir. Kaygı ortalama puanları açısından, en yüksek puan alan “zorba/kurban” grubu sırasıyla,

“kurban” .85 ve “zorba” grup .75 puan ile izlemektedir. Başka bir deyişle, Kaygı puanlarının ortalamaları açısından gruplar, zorba/kurban, kurban, zorba, karışmayan şeklinde bir sıralama göstermektedirler.

Depresyon alt boyutundan alınan ortalama puanlardan en yüksekini 1.23 puan ile “zorba/kurban”, en düşüğünün .75 puan ile “karışmayan” gruba ait olduğu görülmektedir. Ortalama puan sıralaması açısından, ikinci sırada “kurban” grup 1.18, üçüncü sırada ise, “zorba” grup 1.02 puan ile yer almaktadır. Olumsuz Benlik alt boyutundan alınan ortalama puanlar açısından “zorba/kurban” grubun .92 ile en yüksek puanı aldığı, bu grubu sırasıyla, .86 puan ile “kurban”, .61 puan ile “zorba” ve .50 puan ile “karışmayan” gruptaki öğrencilerin takip ettiği görülmektedir. Buraya kadar alınan ortalama puanlara paralel olarak, Bedenselleştirme alt boyutunda da en yüksek ortalama puanın .78 ile “zorba/kurban” gruptaki öğrencilere ait olduğu görülmektedir. Bedenselleştirme ortalama puan sıralamasında, “kurban” gruptaki öğrenciler .73 puan ile ikinci, “zorba” gruptaki öğrenciler .60 puan ile üçüncü ve “karışmayan” gruptaki öğrenciler .43 puan ile dördüncü sırada gelmektedir.

Diğer alt boyutlardan alınan ortalama puan sonuçlarından farklı olarak Düşmanlık alt boyutundan alınan ortalama puanlardan en yüksek 1.42 puan ile “zorba” gruba aittir. Diğer tüm alt boyutlardan en yüksek ortalama puanları alan “zorba/kurban” gruptaki öğrenciler Düşmanlık puan türünde 1.37 puan ile ikinci sırada gelmektedir. “Kurban” gruptaki öğrenciler 1.13 puan ile üçüncü, “karışmayan” gruptaki öğrenciler ise .81 ortalama puan ile son sırada yer almaktadırlar.

Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksleri (RCİ) ortalama puanları açısından, gruplar karşılaştırıldığında, Düşmanlık puanları dışındaki diğer tüm alt boyutlarda olduğu gibi, en yüksek ortalama puana sahip olan grup 1.03 puan ile “zorba/kurban”lardır. RCİ ortalama puanlarına göre diğer gruplar ise sırasıyla, .94 puan ile “kurban”, .84 puan ile “zorba” ve .60 puan ile “karışmayan” gruptur.

Tablo-7 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Etki	Wilks' Lambda Değeri	F	Hipotez Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p
Akran Zorbalığı Grupları	0,887	9,90	15	3332,40	0,000

Tablo-7'de görüldüğü gibi, Wilks' Lambda değeri akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtileri açısından anlamlıdır. Bu nedenle, akran zorbalığı gruplarına ilişkin varyans analizi tablosu dikkate alınarak hangi psikolojik belirtilerde anlamlı farklar bulunduğu incelenmiştir. Tablo-8'de belirti alanlarına ilişkin varyans analizi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo-8 Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirti Alanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Bağımlı Değişken (Psikolojik Belirtiler)	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Akran Zorbalığı Grupları	Kaygı	28,64	3	9,55	20,12	0,000
	Depresyon	45,19	3	15,06	19,46	0,000
	Olumsuz Benlik	35,24	3	11,75	23,62	0,000
	Bedenselleştirme	24,70	3	8,23	19,52	0,000
	Düşmanlık	63,09	3	21,03	36,26	0,000
	RCI	35,57	3	11,86	27,46	0,000
Hata	Kaygı	574,57	1211	0,47		
	Depresyon	937,63	1211	0,77		
	Olumsuz Benlik	602,23	1211	0,50		
	Bedenselleştirme	510,91	1211	0,42		
	Düşmanlık	702,28	1211	0,58		
	RCI	522,84	1211	0,43		

$R^2 = ,047$ (Düzeltilmiş $R^2 = ,045$)

$R^2 = ,046$ (Düzeltilmiş $R^2 = ,044$)

$R^2 = ,055$ (Düzeltilmiş $R^2 = ,053$)

$R^2 = ,082$ (Düzeltilmiş $R^2 = ,080$)

$R^2 = ,064$ (Düzeltilmiş $R^2 = ,061$)

Tablo-8'e göre, akran zorbalığı grupları açısından, kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık belirti alanları puanları ve RCI puanlarına ilişkin F değerleri anlamlıdır ($p < .000$). Bu sonuçtan hareketle, her bir belirti puanı ve RCI için

akran zorbalığı gruplarının ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Tukey testiyle kontrol edilmiş ve sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

4.4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo-6'dan hatırlanacağı gibi, akran zorbalığı gruplarından “zorba” grubun kaygı puan ortalaması $\bar{X} = .75$, “kurban” grubun $\bar{X} = .85$, “zorba/kurban” grubun $\bar{X} = .93$ “karışmayan” grubun ise kaygı puan ortalaması $\bar{X} = .55$ çıkmıştır. Grupların kaygı puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-9’da verilmiştir.

Tablo-9 Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	-0,09	0,76
	Zorba/kurban	-0,18	0,15
	Karışmayan	0,20	0,13
Kurban	Zorba	0,09	0,76
	Zorba/kurban	-0,09	0,37
	Karışmayan	0,30	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	0,18	0,15
	Kurban	0,09	0,37
	Karışmayan	0,39	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,20	0,13
	Kurban	-0,30	0,00*
	Zorba/kurban	-0,39	0,00*

Tablo-9 incelendiğinde, akran zorbalığı gruplarından, “karışmayan” ile “kurban” ve “zorba/kurban” grubun kaygı puan ortalamaları arasındaki farkın karışmayan grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Başka deyişle, “kurban” ve “zorba/kurban” gruplar “karışmayan” gruba kıyasla daha kaygılı çıkmıştır. Kaygı puanları açısından diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

4.4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının depresyon puanlarına ilişkin betimsel istatistiklerin bulunduğu Tablo-6’ya bakıldığında, “zorba” grubun depresyon puan ortalamasının $\bar{X} =$

1.02, “kurban” grubun $\bar{X} = 1.18$, “zorba/kurban” grubun $\bar{X} = 1.23$ “karışmayan” grubun ise $\bar{X} = 0.75$ olduğu görülmektedir. Grupların depresyon puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-10’da verilmiştir.

Tablo-10 Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	-0,16	0,56
	Zorba/kurban	-0,21	0,23
	Karışmayan	0,27	0,11
Kurban	Zorba	0,16	0,56
	Zorba/kurban	-0,05	0,89
	Karışmayan	0,43	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	0,21	0,23
	Kurban	0,05	0,89
	Karışmayan	0,48	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,27	0,11
	Kurban	-0,43	0,00*
	Zorba/kurban	-0,48	0,00*

Tablo-10’da görüldüğü gibi, akran zorbalığı gruplarından, “karışmayan” ile “kurban” ve “zorba/kurban” grubun depresyon puan ortalamaları arasındaki farkın karışmayan grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, “karışmayan” gruba göre “kurban” ve “zorba/kurban” grupların depresyon puanları daha yüksektir. Depresyon puanları açısından diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

4.4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının olumsuz benlik puanlarına ilişkin betimsel istatistiklerin bulunduğu Tablo-6’ya bakıldığında, olumsuz benlik puan ortalamalarının “zorba” grup için $\bar{X} = 0.61$, “kurban” grup için $\bar{X} = 0.86$, “zorba/kurban” grup için $\bar{X} = 0.92$ “karışmayan” grup içinse $\bar{X} = 0.50$ olduğu görülmektedir. Grupların olumsuz benlik puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-11’de sunulmuştur.

Tablo-11 Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	-0,25	0,06
	Zorba/kurban	-0,30	0,00*
	Karışmayan	0,11	0,67
Kurban	Zorba	0,25	0,06
	Zorba/kurban	-0,06	0,73
	Karışmayan	0,35	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	0,30	0,00*
	Kurban	0,06	0,73
	Karışmayan	0,41	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,11	0,67
	Kurban	-0,35	0,00*
	Zorba/kurban	-0,41	0,00*

Tablo-11’de görüldüğü üzere, olumsuz benlik alt boyutundaki puan ortalamaları açısından, “karışmayan” ile “kurban” ve “zorba/kurban” grubun olumsuz benlik puan ortalamaları arasındaki farkın karışmayan grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. “Zorba” grup ile “zorba/kurban” arasındaki fark ise, zorba grubun lehine anlamlı bulunmuştur. Başka deyişle, “karışmayan” gruba göre “kurban” ve “zorba/kurban” grubun, “zorba” gruba göre ise “zorba/kurban” grubun olumsuz benlikleri daha fazladır.

4.4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo-6’dan hatırlanacağı gibi, akran zorbalığı gruplarından “zorba” grubun bedenselleştirme puan ortalaması $\bar{X} = 0.60$, “kurban” grubun $\bar{X} = 0.73$, “zorba/kurban” grubun $\bar{X} = 0.78$ “karışmayan” grubun ise bedenselleştirme puan ortalaması $\bar{X} = 0.43$ olarak bulunmuştur. Grupların bedenselleştirme puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-12’de verilmiştir.

Tablo-12 Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	-0,13	0,51
	Zorba/kurban	-0,18	0,13
	Karışmayan	0,17	0,19
Kurban	Zorba	0,13	0,51
	Zorba/kurban	-0,05	0,72
	Karışmayan	0,30	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	0,18	0,13
	Kurban	0,05	0,72
	Karışmayan	0,35	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,17	0,19
	Kurban	-0,30	0,00*
	Zorba/kurban	-0,35	0,00*

Tablo-12 incelendiğinde, akran zorbalığı gruplarından, “karışmayan” ile “kurban” ve “zorba/kurban” grubun bedenselleştirme puan ortalamaları arasındaki farkın karışmayan grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Diğer deyişle, “kurban” ve “zorba/kurban” grupların “karışmayan” gruba kıyasla bedenselleştirmeyi daha fazla kullandıkları söylenebilir. Bedenselleştirme puanları açısından diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

4.4.5. Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarının düşmanlık puanlarına ilişkin betimsel istatistiklerin bulunduğu Tablo-6’ya bakıldığında, “zorba” grubun düşmanlık puan ortalamasının $\bar{X} = 1.42$, “kurban” grubun $\bar{X} = 1.13$, “zorba/kurban” grubun $\bar{X} = 1.37$ “karışmayan” grubun ise $\bar{X} = 0.81$ olduğu görülmektedir. Grupların düşmanlık puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-13’te sunulmuştur.

Tablo-13 Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	0,29	0,03*
	Zorba/kurban	0,05	0,95
	Karışmayan	0,61	0,00*
Kurban	Zorba	-0,29	0,03*
	Zorba/kurban	-0,24	0,00*
	Karışmayan	0,32	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	-0,05	0,95
	Kurban	0,24	0,00*
	Karışmayan	0,56	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,61	0,00*
	Kurban	-0,32	0,00*
	Zorba/kurban	-0,56	0,00*

Tablo-13'te görüldüğü üzere, düşmanlık alt boyutunda gruplar arası yapılan karşılaştırmada, “zorba” grup ile “kurban” ve “karışmayan” grup arasındaki farkın “kurban” ve “karışmayan” grupların lehine; “kurban” grup ile “zorba/kurban” grup arasındaki farkın “kurban” grup lehine, “kurban” grup ile “karışmayan” grup arasındaki farkın “karışmayan” grup lehine, “zorba/kurban” grup ile “kurban” ve “karışmayan” grup arasındaki farkın “kurban” ve “karışmayan” grupların lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle, zorba grubun, kurban ve karışmayan gruptan, kurban grubun karışmayan gruptan, zorba/kurban grubun kurban ve karışmayan gruptan, daha fazla düşmanca duygulara sahip oldukları söylenebilir. Zorba ve zorba/kurban grup arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

4.4.6. Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo-6'daki bilgilere bakıldığında, akran zorbalığı gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puan ortalamalarının, “zorba” grupta $\bar{X} = 0.84$, “kurban” grupta $\bar{X} = 0.94$, “zorba/kurban” grupta $\bar{X} = 1.03$ “karışmayan” grubun ise $\bar{X} = 0.60$ olduğu görülmektedir. Grupların Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçları Tablo-14'te sunulmuştur.

Tablo-14 Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Akran Zorbalığı Grupları (I)	Akran Zorbalığı Grupları (J)	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	p
Zorba	Kurban	-0,10	0,71
	Zorba/kurban	-0,18	0,12
	Karışmayan	0,24	0,03*
Kurban	Zorba	0,10	0,71
	Zorba/kurban	-0,09	0,35
	Karışmayan	0,34	0,00*
Zorba/kurban	Zorba	0,18	0,12
	Kurban	0,09	0,35
	Karışmayan	0,43	0,00*
Karışmayan	Zorba	-0,24	0,03*
	Kurban	-0,34	0,00*
	Zorba/kurban	-0,43	0,00*

Tablo-14 incelendiğinde, akran zorbalığı gruplarından, “karışmayan” grup ile “zorba”, “kurban” ve “zorba/kurban” grupları arasındaki farkın “karışmayan” grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle, “zorba”, “kurban” ve “zorba/kurban” grupların her birinin toplam psikolojik belirti puanları (RCİ) karışmayan gruptan anlamlı ölçüde fazladır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, akran zorbalığı gruplarının genel dağılımı, cinsiyete ve okul türüne göre dağılımı ile akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtilerine ilişkin bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Dağılımına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının dağılımına ilişkin yapılan analizlerde, “zorba/kurban” gruptaki öğrenci oranının (% 55,88) diğer tüm gruplardaki öğrenci oranlarından daha fazla olduğu bulunmuştur. Oranların büyüklüğü açısından “zorba/kurban” grubu sırasıyla, “karışmayan” (% 21,73), “kurban” (% 16,71) ve “zorba” (% 5,68) gruplar izlemektedir. Herhangi bir grupta (zorba, kurban, zorba/kurban) zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin oranı (% 78,27) ise, “karışmayan” gruptaki öğrencilerin oranından (% 21,73) oldukça fazladır. Özellikle, zorba, kurban, zorba/kurban gruplarının oranı ile karışmayan grubun oranı karşılaştırıldığında, öğrencilerin çok büyük bir çoğunluğunun herhangi bir boyutuyla zorbalık olaylarına dahil oldukları bulunmuştur. Dolayısıyla, 9. sınıf öğrencileri arasında, akran zorbalığının oldukça ciddi ve göz ardı edilemeyecek bir sorun olduğu söylenebilir.

Pişkin (2002) tarafından, akran zorbalığının yaygınlığına ilişkin yapılan literatür taramasında, zorba öğrenci oranlarının genellikle daha düşük olduğu ve bu oranının % 6 ile % 20 arasında değiştiği ifade edilmektedir. Bu bulgularla tutarlı olarak, bu araştırma sonucunda da akran zorbalığı grupları içerisinde en az “zorba” öğrencilere (% 5,68) rastlanmıştır. Bununla birlikte, literatürde, zorbaların daha çok yaşça diğerlerinden büyük öğrencilerden oluştuğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Ayas (2008), küçük yaşta olan çocukların, zorbaca davranışlara daha fazla maruz kalırken, yaş artınca zorbaca davranışlara maruz kalma oranının azaldığını belirtmektedir. Alikeşifoğlu ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada, dokuzuncu sınıf öğrencilerinde kurban olanların sayısının daha fazla olduğu, on ve onbirinci sınıflarda ise zorbaların sayısının daha fazla olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla bu araştırmada, zorbaların sayısının en

düşük oranda olması, bu öğrencilerin okullarındaki en küçük yaş grubundaki öğrenciler olmalarından kaynaklanabilir. Bu durum, öğrencilerin okulda kendilerinden küçük öğrencilerin ancak kendi sınıflarında yaşça kendilerinden küçük sınıf arkadaşlarıyla veya kendilerinden güçsüz olan akranlarıyla sınırlı olmasından kaynaklanabilir.

Bu araştırma sonucunda, kurban öğrencilerin oranının (% 16,71) ise azımsanamayacak ölçüde olduğu bulunmuştur. Yaş açısından düşünüldüğünde, kurban öğrencilerin gerek kendilerinden güçlü olan akranları gerekse büyük sınıflardaki öğrenciler tarafından, zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılabilir.

Araştırmanın en çarpıcı sonuçları arasında zorba/kurban öğrencilerin oranı (% 55,88) bulunmaktadır. Uygulamaya dahil olan öğrencilerin yarısından fazlasının bu grup içerisinde yer aldığı görülmüştür. Baldry (2004) tarafından yapılan araştırmada, kurbanların % 63'ünün, aynı zamanda başkalarına zorbalık yaptıkları ve zorbaların % 72'sinin aynı zamanda zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Bu araştırma sonucu da, zorba/kurbanların oranlarının bu kadar fazla olmasını açıklar niteliktedir. Zorba/kurban grubunda olmanın bir şekilde zorbalığa uğrama veya zorbalık yapma davranışıyla açıklanabildiği düşünülebilir.

Bununla birlikte dokuzuncu sınıf öğrencileri birçok açıdan diğer sınıflardan farklı özellikler taşımaktadırlar. Zorba/kurban kategorisindeki öğrencilerin oranının bu kadar yüksek olmasının bir nedeni, bu öğrencilerin, yeni bir eğitim kademesine başlamaları ve henüz devam etmekte olan uyum sorunları olabilir. İlköğretim yıllarında da fiziksel olarak şimdiki okullarına yakın bir okulda eğitim görmüş olma ve ilköğretimdeki arkadaşlarıyla aynı ortaöğretim kurumunda öğrenim görme olasılıklarına karşın, henüz yeni sayılabilecek bir fiziksel ortama girmiş olmaları, yeni öğretmenlere, idarecilere, yeni arkadaşlıklara alışma aşamasında olmaları da güçlü bir olasılıktır. Bu açıdan düşünüldüğünde, uygulamalar yapıldığında, bu öğrencilerin buldukları okulda ve sınıfta henüz sekiz aylık bir süreyi geride bırakmış olmalarının bu öğrenciler arasında zorba/kurbanların bu kadar fazla olmasının bir nedeni olduğu düşünülebilir. Bundan dolayı, akran zorbalığı olayları açısından, dokuzuncu sınıf öğrencileri de risk altındaki grup olarak değerlendirilebilir.

Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin, ilköğretimi henüz bitirip liseye başlayan bir grup olduğu dikkate alındığında, bu öğrencilerin bir geçiş dönemi içinde oldukları düşünülebilir. Bu dönemin karmaşık yapısının, öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışlarında bir karmaşaya yol açtığı, destek alamadıklarında ise yaşadıkları bu süreci dışarıya kışkırtıcı davranışlar olarak yansıttıkları düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrenciler arasında, zorba/kurban gruptaki öğrencilerin oranının bu denli fazla olmasının bir diğer nedeni olarak, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin okullarındaki en küçük yaş grubundaki sınıflar olmaları sebebiyle daha fazla zorbalığa maruz kalmaları ve tepkilerini başka öğrencilere zorbalık yaparak yansıtmaları düşünülebilir. Bunlara ek olarak, öğrencilerin alan seçimi gibi bir kararın öncesinde stres dolu bir yıl yaşamaları da zorbalık olaylarına dahil olma riskini artırabilir.

5.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Cinsiyete Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma sonucunda, akran zorbalığı gruplarının, cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Buna göre, zorba, kurban ve karışmayan gruplarda kızların, zorba/kurban grubunda erkeklerin oranlarının daha fazla olduğu bulunmuştur. Cinsiyet açısından gruplar arası farkın anlamlı çıkması sonucunda akran zorbalığı gruplarına dahil olmanın cinsiyetten bağımsız olmadığı söylenebilir.

Zorba grupta daha çok kızların bulunması literatürdeki bazı araştırmalarla çelişkili olmakla birlikte (Gobina ve diğerleri, 2008; Gökler, 2007; Liang, Flisher ve Lombard, 2007; Limber ve diğerleri, 1998; Nansel ve diğerleri, 2001; O'Brennan ve diğerleri, 2009; Olweus, 1994; Pişkin, 2003, Yurtal ve Cenkseven, 2006), bazı araştırmacılar, akran zorbalığının türüne göre, zorbaca davranışlarda bulunmanın cinsiyet açısından farklılaştığını ifade etmektedirler. Araştırmacılara göre, fiziksel zorbalık daha çok erkekler tarafından yapılırken, sözel ve dolaylı zorbalık daha çok kızlar tarafından yapılmaktadır (Ayas, 2008; Nansel ve diğerleri, 2001; Olweus, 1994; Pişkin ve Ayas, 2008; Watts, 1998). Bu araştırmada, zorbalığın türüne bakılmaksızın, öğrenciler herhangi bir boyutta zorbaca davranış göstermeleri durumunda, zorba olarak

değerlendirilmişlerdir. Dolayısıyla, zorbalığın türünün araştırılmamasının, kızların arasında zorbalığın daha fazla çıkmasına neden olduğu düşünülebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan biri olan, kurban grubunda, kızların erkeklerden daha fazla olmasının literatürdeki bazı araştırmalarla tutarlıyken (Gobina ve diğerleri, 2008; Pişkin, 2003; Yurtal ve Cenkseven, 2006), bazı araştırmalarla çelişkili olduğu (Cheng, Cheung ve Cheung, 2008; Due ve diğerleri, 2005; Liang, Flisher ve Lombard; 2007; Nansel ve diğerleri, 2001) görülmüştür. Bununla birlikte, Gültekin (2003) tarafından yapılan araştırmada, cinsiyete ve akran zorbalığının türüne göre karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre, açık saldırı teröre hedef olan erkek öğrenci sayısının kız öğrencilerden, diğer taraftan alaya ve ilişkisel saldırılara maruz kalan kız öğrenci sayısının da erkek öğrencilerden anlamlı ölçüde fazla olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda, yapılan araştırmada kurban grupta kızların oranının erkeklerden fazla olması, araştırmada zorbalığın türü değişkeninin incelenmemiş olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, toplumumuzdaki kültürel yapı düşünüldüğünde, kızlara daha fazla alttan alma, sineye çekme gibi özelliklerin yakıştırıldığı ve bu kültürde yetişen kızların daha fazla olumsuz davranışlara maruz kalmalarına ve kurban grupta kızların oranının daha fazla olmasına neden olduğu düşünülebilir.

Akran zorbalığı gruplarının cinsiyete göre karşılaştırılmasından ulaşılan diğer bir sonuç da, zorba/kurban gruptaki erkeklerin sayısının fazla oluşudur. Literatürde bu bulguyla paralellik gösteren araştırmalara rastlanmaktadır (Baldry, 2004; Gobina ve diğerleri, 2008; Gökler, 2007; Pişkin, 2003). Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin özellikleri arasında, kışkırtıcı olma ve hiperaktif olma gibi özellikler bulunmaktadır. Ergenlik döneminde erkek öğrencilerin bu tür davranışları kızlara göre daha fazla gösterdikleri söylenebilir. Kültürün de etkisiyle erkeklerin daha fazla güçlü olma ve güçlü görünme isteklerinin zorbaca davranışlarda bulunmalarına neden olduğu düşünülebilir. Öte yandan zorba/kurban gruptaki öğrencilerin aslında fiziksel olarak çok güçlü olmadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla kendi güçlerini ispat etmek isteyen erkek öğrencilerin, güçsüzlere zorbalık yaparak bu isteklerini tatmin ettikleri, diğer taraftan kendilerinden daha güçlü olanlar tarafından daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları düşünülebilir.

5.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Okul Türüne Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma kapsamında diğer bir değişken olan okul türü ile akran zorbalığı gruplarının dağılımı incelenmiştir. Akran zorbalığı gruplarının dağılımının okul türüne göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Pişkin ve Ayas (2008) tarafından, genel lise, meslek lisesi, anadolu lisesi ve özel liselere giden öğrencilerle yapılan, okul türüne göre zorbalığın yaygınlığının incelendiği araştırma sonucunda, kurban öğrencilerin en fazla meslek lisesine, zorba gruptaki öğrencilerin ise en fazla özel liselere giden öğrencilerden oluştuğu bulunmuştur. Diğer tüm okullarla karşılaştırıldığında, zorba ve kurban öğrencilerinin yaygınlığının en az anadolu lisesi öğrencilerinde olduğu bulunmuştur. Pişkin ve Ayas (2008) tarafından elde edilen bulgular bu araştırmanın sonuçlarıyla farklılık göstermektedir. Okul türlerine göre akran zorbalığı grupları arasındaki fark çıkmamasının bir sebebi, bu araştırmanın sadece orta sosyoekonomik düzeyi kapsayan yerlerde yapılması olabilir. Bir başka sebep ise bu çalışmada kız ve erkek meslek liselerinin birlikte değerlendirilmesi olabilir.

Literatürde, öğrencilere serbest zamanlarını değerlendirmeleri için çeşitli fırsatlar, aktiviteler sunan okulların, zorbalığa karşı okullarını daha güvenli hale getirdikleri ve bu tür okullarda zorbalık olaylarına daha az rastlanabileceği belirtilmektedir (Smith ve Sharp,1994). Bu açıdan düşünüldüğünde, araştırma kapsamına giren okulların, fiziksel olanakları (okul bahçesi, kantin vb.), öğrencilere sunulan serbest zaman etkinlikleri açısından benzer özellikler gösterdiği düşünülebilir. Bu açıdan okullar arasındaki farkın anlamlı olmayışı açıklanabilir. Diğer taraftan, literatürde, bir okulun personelinin tutumunun ve niteliklerinin de okullardaki akran zorbalığı yaygınlığını belirleyen ölçüt olduğuna ilişkin bilgiler de bulunmaktadır (Akt; Sullivan, 2000). Bu çalışmada uygulama yapılan okullardaki öğretmen ve idarecilerin zorbalığa karşı tutumları incelenmemiştir. Dolayısıyla okul türleri arasında farkın çıkmamasının bir nedeni olarak okul personelinin zorbalığa yönelik tutumları ve okulların zorbalıkla başetme politikaları olabilir.

5.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bu bölümde sırasıyla akran zorbalığı gruplarının, kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme, düşmanlık ve Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi puanlarına ilişkin tartışma ve yorumlar yapılmıştır.

5.4.1. Akran Zorbalığı Gruplarının Kaygı Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Akran zorbalığı gruplarının kaygı puanlarına ilişkin elde edilen sonuçlarına göre, kaygı puan ortalamalarının yüksekliği açısından sıralama, zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan grup şeklindedir. Gruplar arası farklılık ise, zorba/kurban ve kurban ile karışmayan grup arasında karışmayan grubun lehine anlamlı çıkmıştır. Zorba grup ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Zorba/kurban grubun kaygısının karışmayan grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı çıkması, zorba/kurban grubun en dezavantajlı grup olduğu anlamına gelebilir. Bu gruptaki öğrenciler ya kaygıları yüksek olduğu için zorba/kurban olmakta ya da zorba/kurban oldukları için kaygıları yüksek olmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgu, zorba/kurban öğrencilerin özellikleriyle paralellik göstermektedir. Olweus (1993) tarafından, bu gruptaki öğrencilerin davranışları, kaygılı ve saldırgan davranışların kombinasyonu olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kaygının belirtileri olan, yerinde duramama, aşırı hareketlilik, huzursuzluk, gerginlik, sinirlilik halinin zorba/kurban öğrencilerin özellikleriyle örtüştüğü düşünülebilir.

Öte yandan zorba/kurban gruptaki, öğrencilerin aile özelliklerinin de, bu gruptaki kaygının fazla olmasına neden olduğu düşünülebilir. Zorba/kurban öğrencilerin genellikle, huzursuz ve reddedici ailelerden geldikleri ve aileleri tarafından cezalandırıldıkları belirtilmektedir (Rigby, 2002; Smith ve Ananiadou, 2003). Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin ailelerinin bu özellikleri düşünüldüğünde, bağlanma kuramı kapsamında, bu çocukların ebeveynlerine karşı güvensiz-kaçınmacı bağlanma stili (Ataman, 2004) geliştirdikleri düşünülebilir. Dolayısıyla bu gruptaki öğrencilerde kaygının yüksek olması anne baba tutumları ile de ilgili olabilir.

Swearer ve diğeri (2001), yaşları 133 öğrenci üzerinde, zorba, kurban ve zorba/kurban öğrencilerin kaygıları arasındaki farka baktıkları araştırmada, zorba/kurbanların ve kurbanların da kaygı belirtilerini zorbalardan ve karışmayan gruptaki öğrencilerden daha fazla taşıdıkları görülmüştür. Bu araştırma sonucunda, zorba/kurban grubun en dezavantajlı grup olduğu ve içselleştirilmiş patolojinin en fazla bu grupta yaygın olduğu görülmüştür. Arkadaşları tarafından sevilme ve zorbalığa maruz kalma bu gruptaki öğrencilerde kaygıyı artırabilir.

Araştırmanın diğeri bir sonucu da, kurban gruptaki öğrencilerin kaygılarının karışmayan gruba göre fazla olmasıdır. Bu bulgu, literatürdeki bazı araştırmalarla paralellik göstermektedir (Baldry, 2004; Biggam ve Power, 1999; Gül-Kapçı, 2004; Marini ve diğeri, 2006; Rigby, 1998; Akt; Rigby, 2003). Kurban gruptaki öğrencilerin özellikleri arasında, kaygılı olmak da ifade edilmektedir (Akt; Nansel ve diğeri, 2001). Öğrencilerin zorbaca davranışlara maruz kalmaları sonucunda, kendilerini sürekli olarak güvensiz ve diken üstünde hissettikleri düşünülebilir. Zorbalığa maruz kaldıkları ortamda, kendilerini güvende hissedemeyen kurbanlar, sinirlilik, huzursuzluk, gerginlik gibi kaygı belirtileri gösterebilirler.

Zorba grupta ise, kaygının karışmayan gruptan farklı çıkmaması araştırma kapsamında ulaşılan diğeri bir sonuçtur. Gökler (2007) tarafından akran zorbalığı gruplarının kaygı puanlarına göre karşılaştırılmasının yapıldığı araştırmada, en yüksek kaygı puanına zorbaların sahip olduğu, bunu zorba/kurbanların, kurbanların ve karışmayanların izlediği bulunmuştur. Gökler (2007) tarafından yapılan araştırma ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileriyle yapılmıştır, bu araştırma ise dokuzuncu sınıflarla yapılmıştır. Zorba öğrencilerin kaygıları arasındaki farklı bulguların sınıf düzeyiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Zorba gruptaki öğrenciler daha çok baskın karakter özellikleri göstermektedirler. Ayrıca bu öğrenciler şişirilmiş benlik algısına sahiptirler. Zorbalının bu özellikleri kaygı puanlarının az olmasını etkilemiş olabilir.

5.4.2. Akran Zorbalığı Gruplarının Depresyon Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Akran zorbalığı grupları diğer bir alt problem olan depresyon puanlarına göre değerlendirildiğinde, en yüksek depresyon ortalama puanlarına göre sıralama, zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan şeklindedir. Gruplar puanlarına göre karşılaştırıldığında, karışmayan grup ile kurbanlar ve zorba/kurbanlar arasındaki farklılık anlamlı çıkmıştır. Zorba grup ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Zorba/kurban grupta depresyonun fazla olmasıyla ilgili olarak literatürde bazı araştırmalara rastlanmaktadır (Baldry, 2004; Ivarsson ve diğerleri, 2005; Marini ve diğerleri, 2006; Swearer, 2001; Van Hoof ve diğerleri, 2008). Liang ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada da depresyonun bir sonucu olabilecek intihar eğiliminin zorba/kurbanlarda diğer gruplardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. O'Brennan ve diğerleri (2009), zorba/kurban gruptaki öğrencilerin daha fazla içselleştirilen psikolojik belirtilere sahip olduklarını bulmuşlardır. Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin özellikleri düşünüldüğünde, bir taraftan zorbalığa maruz kalırken, haksızlığa uğradıkları, kendilerine ilişkin olumsuz değerlendirmeler yaptıkları, sevilmedikleri düşüncesi, çevre tarafından kabul görmeme ve onaylanmama duyguları içinde oldukları düşünülebilir. Diğer taraftan başkalarına zorbaca davranışlarda bulunurken, içten içe suçluluk duyguları içinde oldukları, kendilerine olan saygılarının azaldığı düşünülebilir. Bunların sonucunda, zorba/kurban grupta sevgi-saygı-bağlılık-paylaşım gibi bireyi yaşama bağlayan olumlu duygularda bir azalma olduğu düşünülebilir. Bunların sonucu olarak da, bu grup daha fazla depresif belirtilere sahip olabilir.

Kurban grubunda bulunan öğrencilerin de, karışmayan gruba göre daha fazla depresif olduğu bulunmuştur. Kurban grupta depresif özellikler olduğunu belirten başka araştırmalara da rastlanmaktadır (Biggam ve Power, 1999; Cheng ve diğerleri, 2008; Fleming ve Jacobsen, 2009; Gül-Kapçı, 2004; Marini ve diğerleri, 2006; Kemer ve diğerleri, 2007; Van Hoof ve diğerleri, 2008). Kurban gruptaki öğrencilerin, zorba/kurban gruptaki öğrenciler kadar kötü olmasa da benzer olumsuz duyguları yaşadıkları söylenebilir. Kurbanların, zorba/kurban gruptakilerden en belirgin farkı,

zorbalık olaylarına sadece bir boyutuyla dahil olmalarıdır. Bu nedenle zorba/kurban gruptan daha az depresif belirtiler gösterdikleri, diğer taraftan karışmayan gruptan daha fazla depresif belirtiler gösterdikleri düşünülebilir. Maruz kaldıkları zorbaca davranışlar sonucu, başkaları tarafından sevilmedikleri, cezalandırıldıkları düşüncelerine kapılırken, kendilerini değersiz, işe yaramaz ve yetersiz algılayabilirler. Bu tür olumsuz düşünce ve duygularla birlikte, kurbanda yaşama karşı ilginin, hevesin ve genel olarak motivasyonun azalmasıyla depresif ruh hali ortaya çıkabilir.

Zorba grup ile, karışmayan grup arasında, anlamlı bir farkın çıkmaması ise araştırmanın diğer sonuçları arasındadır. Zorba öğrencilerle ilgili bazı bilgilere bakıldığında, bu gruptaki öğrencilerin diğerlerine göre daha popüler, kendilerine en fazla inanan, kendilerinden emin (Tattum, 1994), tahrik edici, düşünmeden hareket eden ve başkaları üzerinde baskı kurma ihtiyacı içinde olan kişiler oldukları, kurbanlarla neredeyse hiç empati kuramamaları, kendilerine yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olmaları (Olweus, 1993) belirtilen özellikleri arasındadır. Zorba öğrencilerin bu özellikleri dikkate alındığında, fazla depresif bir profil sergilemedikleri de anlaşılmaktadır. Ancak, bu öğrencilerin uzun vadede depresyona girmeleri olasıdır. Nitekim, literatürde zorbalıkla ilgili yapılan boylamsal bazı araştırma sonuçlarında, zorba öğrencilerin daha çok uzun vadede depresyona girdikleri bulunmuştur (Swearer ve diğerleri, 2001; Zinnecker, 1998). Bu çalışmada zorba olarak belirlenen öğrencilerin, önceki yıllarda zorbaca davranışlarda bulunup bulunmadıkları bilinmemektedir.

5.4.3. Akran Zorbalığı Gruplarının Olumsuz Benlik Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Psikolojik belirtilerin diğer bir alt boyutu olan, olumsuz benlik puan ortalamalarına göre, akran zorbalığı grupları; zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan biçiminde sıralanmaktadır. Grupların puanları arasındaki farka ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre, zorba/kurban ve kurban gruplar ile karışmayan grup arasındaki fark karışmayan grup lehine, zorba ile zorba/kurban grup arasındaki fark zorba grup lehine anlamlı bulunmuştur.

Literatürde, zorba/kurbanların olumsuz benlik puanlarının fazla oluşunu destekleyen araştırmalara rastlanmaktadır. Marini ve diğerleri (2006) dolaylı zorbalık boyutunda, zorba/kurbanların ve kurbanların özsaygılarının zorbalar ve karışmayan gruptan daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Gökler (2007) tarafından da, genel özsaygı puanları açısından zorba ve zorba/kurbanlara arasındaki farkın zorbaların lehine, zorba/kurban ve karışmayan grupları arasındaki farkın da karışmayan grubun lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Pişkin ve Ayas (2005), tarafından 9-11. sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmada, akran zorbalığı grupları arasında özsaygı düzeyi incelenmiştir. Buna göre özsaygı düzeyinin en düşük olduğu grubun kurban grup olduğu belirlenmekle beraber, zorba/kurban gruptaki öğrencilerin özsaygı düzeylerinin ise karışmayan öğrencilerden düşük, diğer gruplardan yüksek olduğu bulunmuştur. Zorba/kurban gruptaki öğrencilerin, makyavelcilik düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal kabul ve özsaygı düzeylerinin ise düşük olduğu sonucuna ulaşılan bir başka araştırma da Andreou (2000) tarafından yapılmıştır (Akt; Pişkin, 2002).

Zorba/kurbanların bu denli olumsuz benliğe sahip olmalarının çeşitli sebepleri olabilir. Öncelikle bu gruptaki çocukların akranları tarafından en sevilmeyen grup olduğuna ilişkin literatürde bilgiler bulunmaktadır. Pekel (2004), zorba/kurban çocukların, tüm diğer akran zorbalığı gruplarına göre daha fazla oranda akranları tarafından reddedildiklerini bulmuştur. Morrison' da (2001) zorba/kurban gruptaki öğrencilerin, ne kendilerine saygı duyduklarını ne de diğerleri tarafından kabul edildiklerini, ifade etmektedir (Akt; Rigby, 2002). Bu açıdan ele alındığında, akranları tarafından reddedilmenin, arkadaşlarla yakın ilişkiler kuramamanın zorba/kurban öğrencilerin olumsuz benlik algılarının arttırdığı düşünülebilir. Çünkü, ergenlik dönemi ergen için arkadaşlıkların her şeyden önemli olduğu bir dönemdir. Bu gruptaki öğrenciler, aşırı hareketlilik ve kışkırtıcı davranışlarından dolayı sadece arkadaşları tarafından değil, öğretmenleri ve ebeveynleri tarafından da onaylanmayabilir, onlardan olumsuz mesajlar alabilirler. Ergenlik döneminin özellikleri bağlamında, gerek arkadaşlar gerekse yetişkinlerle kurulan bu olumsuz iletişim biçiminin zorba/kurbanların kendilerini olumsuz değerlendirmelerine yol açtığı düşünülebilir.

Kurbanlarda olumsuz benlik algısının fazla olduğuna ilişkin literatürde çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Kokkinos ve Panayiotou, 2004; Şirvanlı ve Özen, 2006). Avustralya’da Rigby ve Slee (1993) tarafından, yaşları 12 ile 18 arasında değişen, 877 öğrenciyle zorbalık ve özsaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Zorbalığa maruz kalma ile düşük özsaygı arasında önemli bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, kurban olan çocukların düşük özsaygıya sahip oldukları belirtilmiştir.

İngiltere’de ergen kızlarla yapılan bir araştırmada da (Stanley ve Arora, 1998) kurban olma ile düşük özsaygı arasında önemli bir ilişki bulunmuştur (Akt; Rigby, 2002). Yapılan bazı araştırmalar sonucunda, zorbalığa maruz kalma ile düşük özsaygı arasında hem bir sebep hem de sonuç ilişkisi olduğunu belirtilmektedir (Neary ve Joseph, 1994; Akt; Rigby, 2002). Bu bağlamda, zorbalığa sürekli olarak maruz kalan öğrencilerin, kendilerini daha değersiz, yetersiz hissettikleri söylenebilir. Öte yandan, kendilerini değersiz ve yetersiz gördükleri için, güçsüzlüklerini dışarıya daha fazla yansıtmakta ve daha fazla zorbaların hedefi haline geldikleri düşünülebilir. Kurban öğrencilerin, “neden ben başkalar değil?” sorusuna verdikleri cevabın “Çünkü ben işe yaramazın tekiyim ve hak ediyorum” gibi olumsuz benliği yansıtan bir yanıt olması muhtemeldir.

Zorbaların olumsuz benlik puanlarının karışmayan grupla farklılık göstermediği sonucu literatürdeki bazı bilgilerle tutarlılık göstermektedir (Gökler, 2007; Marini ve diğerleri; 2006). Zorba öğrencilerin özelliklerine ilişkin bilgilere bakıldığında, kendilerine saygı duyan fakat okuldaki diğer öğrenciler tarafından kabul görmeyen (Morrison, 2001; Akt; Rigby, 2002), kendilerine yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olan (Olweus, 1993), aktif ve kendine fazla güvenen (Tattum, 1994) gibi özelliklerin sıralandığı görülmektedir. Tattum (1994) tarafından, kendine fazla güvenen tutumun altında bir güvensizlik yattığı belirtilse de, birçok araştırmada zorbaların düşük benlik saygısı ve güvensizlikten yana sorun yaşamadıkları bulunmuştur (Olweus, 1980, 1984, 1987; Akt; Limber ve diğerleri, 1998). Zorba öğrencilerde, olumsuz benlik puanının karışmayan grupla farklı olmasının altında çeşitli sebepler yatıyor olabilir. Her şeyden önce bu öğrencilerin aslında diğer öğrenciler tarafından fazla sevilmedikleri gerçeği dikkate alındığında, kendilerine ilişkin algılarının gerçekten çarpıtılmış olduğu düşünülebilir.

Bu öğrenciler, şişirilmiş bir benlik algısına sahip olabilirler. Arkadaş ilişkileri açısından kurbanlar ve zorbalarla karşılaştırıldığında, zorbalanın birçok akran tarafından sevilme onaylanmasa da, birçok kişide de hayranlık uyandıran bir yönleri vardır ve genellikle popülerdirler. Zorbalardaki kendine güven bu popülerite duygusu ile birleşince kendilerine ilişkin olumsuz bir benlik algısına fazla sahip olmadıkları düşünülebilir. Bir grup tarafından sevilmeseler de, birileri tarafından seilmekte hatta onlarda hayranlık uyandırmaktadırlar. Zorba gruptaki öğrenciler tarafından kabadayılık ve zorbalık gibi kavramların övülecek değerler olarak algılanmasının da bu gruptaki öğrencilerin olumsuz benlik puanlarını azalttığı düşünülebilir.

Akran zorbalığı grupları olumsuz benlik sonuçları açısından değerlendirildiğinde, Transaksiyonel Analiz Kuramı kapsamında OK yaşam pozisyonlarına göre değerlendirilebilir. Zorba grubun yaklaşımı, “Ben iyiyim, sen iyi değilsin”dir. Dolayısıyla olumsuz benliklerinin karışmayanlardan farklı çıkmaması bu açıdan anlaşılabilir bir durumdur. Kurbanların ise, sürekli olarak kötü muameleye maruz kalmalarının, kendilerini değersiz, yetersiz ve acınası durumda algılamalarına neden olduğu söylenebilir. Bu durum ise, karışmayanlara göre, olumsuz benlik puanlarının anlamlı çıkmasına neden olabilir. Diğer taraftan ortalama olumsuz benlik puanlarının zorba/kurbanlardan düşük çıkması, nadiren de olsa, kötü muamele sonucunda çevresinde bulunan arkadaşlarından destek ya da onay aldıkları şeklinde düşünülebilir. Bununla birlikte, kurbanları sessiz ve kendi halinde yapılarının bazı arkadaşları, hatta öğretmenleri tarafından onaylandığı ve pekiştirildiği de düşünülürse, olumsuz benlik puanlarının zorba/kurbanlardan daha düşük olması da anlaşılabilir. Bu bağlamda kurban öğrencileri, “Ben iyi değilim, sen iyi değilsin” düşünce kalıbı içinde değerlendirmek olasıdır. Zorba/kurbanlar ise, en az popüleritesi olan gruptur. Hem zorbalık olaylarına dahil olmakta, böyle olunca kurbanlar ve diğer arkadaşları tarafından sevilmemekte, hem de diğerleri tarafından zorbalığa maruz bırakıldığında, kendine ilişkin olumsuz mesajlar algıladığı düşünülebilir. Zorba/kurbanların olumsuz benlik algıları da bu açıdan “Ben iyi değilim, sen iyisin” biçiminde düşünülebilir. Olumsuz benlik puanı en düşük olan karışmayan gruptaki öğrencilerin düşünce kalıbı ise, “Ben iyiyim, sen iyisin” olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla karışmayan grubun olumlu benliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

5.4.4. Akran Zorbalığı Gruplarının Bedenselleştirme Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Psikolojik belirtilerin bir alt boyutu olan bedenselleştirme puan ortalamalarına göre, en yüksek puanı zorba/kurban gruptaki öğrencilerin, daha sonra kurban öğrencilerin, üçüncü sırada zorba öğrencilerin aldığı, karışmayan grubun ise son sırada yer aldığı bulunmuştur. Gruplararası karşılaştırmada ise, kurbanlarla karışmayan ve zorba/kurbanlarla karışmayan grup arasında istatistiksel olarak fark anlamlı bulunmuştur.

Araştırma bulgularını destekler nitelikteki araştırmalara rastlanmaktadır. Baldry (2004), doğrudan ve dolaylı zorbalığın, gençlerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkisine ilişkin yapılan araştırmada, dolaylı ve doğrudan zorbalığa maruz kalmanın, bedensel şikayetleri yordadığı, başkalarına doğrudan zorbalık yapmanın ise bedensel şikayetleri yordamadığı bulunmuştur. Due ve diğerleri (2005) tarafından, yapılan kültürlerarası araştırmada zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ile fiziksel ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Tüm ergenlerde, haftada bir kez zorbalığa maruz kalma ile, fiziksel belirtiler (başağrısı, mide ağrısı, sırt ağrısı, baş dönmesi) arasında, güçlü bir ilişki bulunmuştur. Gobina ve diğerleri (2008), Litvanya'dan 5626 ve Letonya'dan 3417, yaşları 11-13-15 olan öğrenciyle yaptıkları araştırmada, zorbalıkla, sağlık şikayetleri (baş, mide ve sırt ağrısı, sinirlilik, huzursuzluk, uyku sorunları) arasındaki ilişkiyi incelenmişlerdir. Kurbanların sağlıklarını daha zayıf olarak değerlendirdikleri, haftalık olarak sağlık sorunları yaşadıkları ve yaşam doyumlarının düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Bedenselleştirmenin tanımına bakıldığında, baş ağrıları, ağrılar, kas siteminin bazı bölgelerinde rahatsızlık ve kaygıyla birlikte ortaya çıkan diğer bedensel şikayetleri içerdiği (Degoratis ve diğerleri, 1976) belirtilmektedir. Bu bağlamda, bedensel şikayetlerin kaygıyla birlikte ortaya çıkan, fiziksel rahatsızlıklar olması ve zorba/kurban grup ile kurban grupta kaygının yüksek olması sonucunun da, bu gruplardaki bedensel şikayetlerin karışmayan gruba göre anlamlı çıkması sonucuna paralellik göstermektedir. Zorba/kurban ve kurban gruptaki öğrencilerin yaşadıkları kaygıya paralel olarak,

bedensel şikayetleri de fazla yaşadıkları düşünülebilir. Kaygı alt boyutundan alınan gruplar arası farka bakıldığında, zorba/kurban ve kurban grubu ile karışmayan grup arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür.

Zorba grubun kaygı puanları ile karışmayan grubun puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu bağlamda, zorba gruptaki öğrencilerde fazla kaygıya rastlanmaması da bedensel şikayetlerinin de az olmasına neden olduğu düşünülebilir. Ayrıca, bedenselleştirme stres düzeyiyle birlikte ortaya çıkan fiziksel bozukluklar (Degoratis ve diğerleri, 1976) olarak tanımlanmaktadır. Zorba/kurban ve kurban grubun stres düzeylerine göre bedensel şikayetlerinin arttığı düşünülebilir. Öte yandan, zorba grubun kaygısının düşük olduğu bulunmuştur. Zorba grup strese maruz kalan gruptan çok, strese yol açan grup olarak düşünülebilir. Dolayısıyla zorba grupta bedenselleştirme puanının düşük çıkması, kaygılarının ve streslerinin az olmasına bağlanabilir.

Bedenselleştirme açısından, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin bedensel şikayetlerinin fazla olduğu söylenebilir. Zorbalığa maruz kalmanın bireyde kaygıya ve strese yol açtığı kurbanların ve zorba/kurbanların bu duruma fiziksel olarak tepki verdikleri düşünülebilir. Bununla birlikte zorba/kurbanların kışkırtıcı davranışları nedeniyle arkadaşları tarafından sevilmemelerinin, kurbanların da kendilerini baskı ve stres altında hissederek, zorbalığa maruz kalma sonucunda yaşadıkları stresin bedene dönüştürülme hali olarak düşünülebilir. Zorba grupla, karışmayan grupla fark çıkmaması ise, zorbalının daha çok strese neden olan davranışları yapan taraf olmalarından kaynaklanabilir.

5.4.5. Akran Zorbalığı Gruplarının Düşmanlık Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Psikolojik belirtilerin düşmanlık alt boyutunda en yüksek ortalama puanı zorba gruptaki öğrenciler almışlardır. Zorba grubu, zorba/kurban, kurban ve karışmayan grubun izlediği bulunmuştur. Gruplar arası farklılığa bakıldığında ise, düşmanlık puanlarının, zorbalarda, kurbanlardan ve karışmayanlardan fazla; zorba/kurbanlarda, kurbanlardan ve karışmayanlardan fazla; kurbanlarda ise karışmayanlardan fazla olduğu bulunmuştur.

Biggam ve Power'da (1999), kurbanların düşmanlık puanlarının karışmayan gruptan fazla olduğunu bulmuşlardır. O'Brennan ve diğerleri de (2009), gerek zorbalara gerekse zorba/kurbanların, saldırgan-ıçtepesel davranışları daha fazla gösterdikleri, öç alma tutumlarını daha fazla onayladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Düşmanlık, öfke durumunun olumsuz etkileri ile karakterize olan, düşünce, duygu veya hareketleri yansıtmaktadır (Degoratis ve diğerleri, 1976). Kırgınlık, öfke, saldırganlık duygu, düşünce ve davranışları ile sinirlilik belirtileri (Dağ, 2000) olarak tanımlanmaktadır. Akran zorbalığı gruplarının tümünün düşmanlık puanlarının karışmayanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle, zorbalık eyleminin tüm gruplarda düşmanlık duyguları açısından bir benzerlik gösterdiği söylenebilir. Zorbalığın tanımında, kasıtlılık ve karşıdakine zarar verme niyeti vurgulanmaktadır. Düşmanlığın, zorbalık eylemini gerçekleştiren zorbalarda ve zorba/kurbanlarda karışmayanlara göre yüksek çıkması, zorbalık tanımının bu özellikleriyle örtüşmektedir. Zorbalarda bulunan, kızgınlık, öfke duyguları ve saldırgan davranışların kurbanlara yöneltildiği söylenebilir. Düşmanlığın, kurban grupta karışmayanlardan anlamlı ölçüde fazla çıkması, zorbalığa maruz kalma sonucunda kurbanlarda zorbalara karşı oluşan kızgınlık ve düşmanlık duygularıyla açıklanabilir. Bu duygunun ifade ediliş biçimi açısından da, zorba ve zorba/kurbanlarda, düşmanlığın yöneltildiği bir kurban var iken, kurbanların bu duygularını zorbalara yöneltmedikleri bu duyguyu içe attıkları ve kendilerine yönelttikleri de düşünülebilir. Kurbanlarda kaygı ve depresyon düzeyinin yüksek çıkması da, kurbanların bu düşmanca duyguları daha çok kendilerine yöneltmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

5.4.6. Akran Zorbalığı Gruplarının Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi Puanlarına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin Rahatsızlık Ciddiyeti İndekslerinin ortalamasına bakıldığında, en yüksek ortalama puanı zorba/kurbanların aldığı bulunmuştur. Bu grubu sırasıyla kurbanlar, zorbalılar ve karışmayan grup izlemektedir. RCİ puan ortalamaları açısından gruplar karşılaştırıldığında, karışmayanla, zorba, zorba/kurban ve kurban grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre, psikolojik belirtiler açısından, tüm akran zorbalığı gruplarının riskli gruplar içerisinde olduğu söylenebilir.

En fazla risk altında olan grup zorba/kurbanlar olmakla birlikte, kurbanlar ve zorbaların da ruh sağlığının bozuk olduğu düşünülebilir. Literatürde, akran zorbalığı gruplarının çeşitli boyutlarıyla ruh sağlıklarının bozuk olduğuna ilişkin araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Alikashişoğlu ve diğerleri, 2007; Baldry, 2004; Biggam ve Power, 1998; Due ve diğerleri, 2005; Gobina ve diğerleri, 2008; Gül-Kapçı, 2004; Ivarsson ve diğerleri, 2005; Kokkinos ve Panayiotou, 2004; Kumpulainen ve diğerleri, 2001; Mikkelsen ve Einarsen, 2002; Nansel ve diğerleri, 2001; Stein ve diğerleri, 2007; Van Hoof ve diğerleri, 2008).

Akran zorbalığına dahil olma ile, psikolojik belirtiler arasında net bir neden sonuç ilişki kurulamamakla birlikte, her üç grubun da psikolojik belirtiler toplam puanları açısından karışmayan gruptan farklılık göstermeleri dikkat çekicidir. Ancak literatürdeki diğer araştırma sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, akran zorbalığı ile psikolojik belirtiler arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Zorbalık davranışını yapan zorbalar, bu tür davranışla maruz kalan kurbanlar ve her iki boyutta da bulunan zorba/kurbanların, bir biçimde zorbalık olaylarından olumsuz etkilendikleri söylenebilir.

BÖLÜM VI

VARGI VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma bulguları genel olarak özetlendikten sonra, bulgular ışığında, psikolojik danışmanlara, öğretmenlere, ebeveynlere ve araştırmacılara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Öğrencilerin akran zorbalığı gruplarının dağılımına ilişkin betimsel analizlerde, zorba/kurban gruptaki öğrenci oranının diğer tüm gruptaki öğrencilerden daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu öğrencileri oran açısından sırasıyla, karışmayan, kurban ve zorba gruptaki öğrenciler izlemektedir. Herhangi bir grupta zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin oranı ise, karışmayan gruptaki öğrencilerin oranından oldukça fazla bulunmuştur. Akran zorbalığı gruplarının dağılımının, cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Buna göre, zorba, kurban ve karışmayan grubunda kızların, zorba/kurban grubunda erkeklerin oranının daha fazla olduğu bulunmuştur. Diğer bir değişken olan okul türüne göre akran zorbalığı gruplarının dağılımında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Akran zorbalığı gruplarının, kaygı puanlarına ilişkin elde edilen sonuçlarına göre, kaygı puan ortalamalarının yüksekliği açısından sıralama, zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan grup şeklindedir. Kaygı puanlarına göre, zorba/kurban ve kurban ile karışmayan grup arasındaki farklılık karışmayan grup lehine anlamlı bulunmuştur. Zorba grup ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Akran zorbalığı grupları depresyon puanlarına göre değerlendirildiğinde, en yüksek depresyon ortalama puanlarına göre sıralama, zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan grup şeklindedir. Gruplar puanlarına göre karşılaştırıldığında, karışmayan grup ile kurbanlar ve zorba/kurbanlar arasındaki farklılık karışmayan grup lehine anlamlı çıkmıştır. Zorba grup ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Olumsuz benlik puan ortalamalarına göre, akran zorbalığı grupları; zorba/kurban, kurban, zorba ve karışmayan biçiminde sıralanmaktadır. Grupların puanları arasındaki farklılık, zorba/kurban ve kurban grup ile karışmayan arasında karışmayanların lehine anlamlı

bulunmuştur. Zorba grup ile zorba/kurban grup arasındaki fark zorba grubun lehine anlamlı bulunmuştur.

Bedenselleştirme puan ortalamalarına göre, en yüksek puanı zorba/kurban gruptaki öğrencilerin, daha sonra kurban öğrencilerin, üçüncü sırada zorba öğrencilerin aldığı, karışmayan grubun ise bedenselleştirme puan ortalamaları açısından son sırada yer aldığı bulunmuştur. Gruplararası yapılan karşılaştırmada ise, kurban ve zorba/kurban grupla karışmayan grup arasındaki fark karışmayanların lehine anlamlı bulunmuştur.

Düşmanlık puan ortalamaları açısından, en yüksek puanı zorba gruptaki öğrenciler almışlardır. Zorba grubu, zorba/kurban, kurban ve karışmayan grubun izlediği bulunmuştur. Gruplar arası farklılığa bakıldığında ise, zorbalarla, kurban ve karışmayan grup arasında kurbanların ve karışmayanların lehine; zorba/kurban grupla, kurban ve karışmayan grup arasında kurban ve karışmayanların lehine; kurban grupla karışmayan grup arasındaki farkın da karışmayan grup lehine anlamlı olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin genel psikolojik belirtilerini yansıtan, Rahatsızlık Ciddiyeti İndekslerinin ortalamasına bakıldığında, en yüksek ortalama puanı zorba/kurbanların aldığı bulunmuştur. Bu grubu sırasıyla kurban, zorba ve karışmayan grup izlemektedir. RCİ puan ortalamaları açısından gruplar karşılaştırıldığında, karışmayanla, zorba, zorba/kurban ve kurban grup arasındaki farkın karışmayan grup lehine istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre, psikolojik belirtiler açısından, tüm akran zorbalığı gruplarının riskli gruplar içerisinde olduğu söylenebilir. En fazla risk altında olan grup zorba/kurbanlar olmakla birlikte, kurbanlar ve zorbaların da ruh sağlığının tehlike içinde olduğu düşünülebilir.

Araştırma Bulgularına Dayalı Öneriler:

- Araştırma sonuçları göstermektedir ki; dokuzuncu sınıf öğrencileri arasında zorbalık olaylarına fazla oranda rastlanmaktadır. Zorbalık olaylarına bir biçimde dahil olmayan öğrenci sayısı dahil olanlara göre daha azdır. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin yeni bir okul sistemine geçtikleri göz önünde bulundurularak,

öğrencilere yönelik oryantasyon hizmetlerinin artırılmasına, öğrencilerin olumlu arkadaşlıklar geliştirmeleri için okul içi ve dışı sosyal faaliyetlere olanak sağlanabilir. Özellikle bu dönemde, akran danışmanlığına ağırlık verilebilir.

- Zorba ve kurban grubunda kızların, zorba/kurban grubunda erkeklerin daha fazla olduğu dikkate alınarak, okullarda zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalarda, cinsiyetin etkisi de dikkate alınabilir.
- Zorba/kurban ve kurban gruptaki öğrencilerin kaygılarının karışmayan gruba göre fazla olduğu sonucundan yola çıkarak, gruplarda aşırı kaygı belirtileri gösteren öğrencilerin, kurban ya da zorba/kurban olup olmadıklarına ilişkin gözlemler yapılabilir. Bu gruplara yönelik kaygıyla baş etme programları düzenlenebilir.
- Zorba/kurban ve kurban gruptaki öğrencilerin depresyonlarının karışmayan gruptan fazla olması nedeniyle, sınıftaki öğrencilerden depresif özellikler gösterenlerin, arkadaş ilişkileri dikkatle gözlenebilir, ebeveynlerle ve öğretmenlerle konuşularak daha detaylı bilgiler edinilebilir. Bu öğrencilere yönelik, bireysel ya da gruba psikolojik danışma hizmeti verilebilir, durumun ciddiyetine göre öğrenciler ilgili kurum ve kuruluşlara sevk edilebilir.
- Zorba/kurban ve kurban öğrencilerin olumsuz benlik algısına sahip oldukları sonucu doğrultusunda, bu öğrencilerde olumlu benlik geliştirmeye yönelik programlar düzenlenebilir. Bu öğrencilerin olumlu yönleri ve yeterlilikleri öğretmenler, ebeveynler tarafından vurgulanabilir. Zorba/kurban gruptaki öğrencilere, üstesinden gelebilecekleri sorumluluklar verilerek, kendilerine güvenlerini kazanmalarını sağlanabilir.
- Zorba/kurban ve kurban öğrencilerin bedenselleştirme puanlarının karışmayan gruptan fazla olmasından dolayı, bu öğrencilerin yaşadıkları gerilimi bedenlerine yansıttıkları düşünülebilir. Bu nedenle, sürekli fiziksel şikayetlerde bulunan ergenlere karşı, ebeveynler, öğretmenler idareciler duyarlı olarak, temelinde

fiziksel bir rahatsızlığın olmaması durumunda bu tür ipuçlarını akran gruplarıyla ilgili bazı memnuniyetsizliklerin işareti olarak değerlendirebilirler. Özellikle bu tür bedensel yakınmaların okula gitmeme, devamsızlık yapma gibi davranışlara eşlik edip etmediği incelenebilir. Örneğin; bir öğrencinin rahatsızlığını dile getirerek okula gitmek istememesi veya okuldan bu mazeretlerle izin ya da rapor alıp almadığına dikkat edilebilir.

- Zorba ve zorba/kurban grupta düşmanlığın yüksek çıkması, daha çok zorbalık eylemini gerçekleştiren çocuklarda düşmanca duyguların bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu gruptaki öğrencilere, öfke kontrolü eğitimi verilebilir. Empati becerilerini geliştirmeye yönelik programlar düzenlenebilir. Ayrıca, düşmanlığın fazla gözlendiği öğrencilerin, zorba ve zorba/kurban olup olmadıklarına ilişkin gözlemler yapılabilir.
- Akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirti genel puanlarına bakıldığında, her üç grubun da karışmayanlara göre ruh sağlığı açısından risk altında oldukları bulunmuştur. Bu açıdan önleyici rehberlik ve düzeltici rehberlik kapsamında çalışmalara ağırlık verilmelidir. Okullar, fiziksel koşullar açısından öğrencilerin serbest zamanlarını etkin bir biçimde kullanabilecekleri ortamlar haline dönüştürülmelidir. Öğretmenler, aileler ve özellikle alandaki uzman kişiler olarak psikolojik danışmanlar, psikolojik belirtilerin içsel ve dışsal tüm ipuçları konusunda daha duyarlı olabilir ve dikkatli gözlemler yapabilirler.
- Ailelere ve öğretmenlere yönelik zorbalık konusunda eğitim programları düzenlenerek, akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtileri konusunda farkındalık kazandırılmaya çalışılabilir. Hatta tıp doktorları da, akran zorbalığı grupları içinde bedenselleştirme belirtileri yaşandığı konusunda bilgilendirilerek, okuldan rapor alarak uzaklaşma gibi ergenin öğrenim yaşamını ve zorbalıkla baş etme yerine ortamdaki uzaklaşarak sosyalliğini olumsuz etkileyecek durumlar önlenmelidir.

-

- Psikolojik danışmanlar tarafından, kimdir bu?, sosyometri, problem tarama listesi gibi test dışı teknikler kullanılarak, öğrencilerin akranlarıyla yaşadıkları sorunlar hakkında bilgi toplanabilir. Özellikle sosyometrik tekniklerle gruptan en fazla dışlanan çocuklar tespit edilebilir, bu durumun akran zorbalığı gruplarına dahil olup olmamaya ilişkisi araştırılabilir. Böylelikle, erken müdahaleler sayesinde ergenlerin ruh sağlıklarının bozulmasının önüne geçilebilir.
- Akran zorbalığı gruplarına sosyal beceri eğitimi verilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler:

- Akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtilerine yönelik araştırmalar, ilköğretim öğrencileri ve liselerin sonraki sınıfları için de yapılabilir.
- Bu araştırma orta sosyoekonomik düzeyde olan okullarda yapılmıştır. Farklı sosyo ekonomik düzeylerdeki okullarda akran zorbalığı gruplarının dağılımı ve akran zorbalığı gruplarının psikolojik belirtileri incelenebilir.
- Okul türü değişkeniyle ilgili olarak, özel okullar, yatılı okullarda da akran zorbalığı gruplarının dağılımı araştırılabilir.
- Bu çalışmada, akran zorbalığı türleri araştırılmamıştır. Sonraki çalışmalarda, akran zorbalığının türü ile cinsiyet ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö. ve Albayrak-Kaymak, D. (2007). Bullying behaviours and psychological health: results from a cross-sectional survey among high school students in İstanbul, Turkey. *European Journal of Pediatrics*, 166, 1253-1260.
- Alloy, L. B., Jacobson, N. S., Acocella, J. (1999). *Abnormal psychology*. (8th. Ed.). USA: The McGraw-Hill Companies.
- American Psychology Association (2009).
23.03.2009 tarihinde <http://www.apa.org/ppo/issues/bullying.html> adresinden erişildi.
- Ataman, A. (2004). *Gelişim ve Öğrenme* (Ataman, A. Edit.) 2. Baskı Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ayas, T. (2008). *Zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı bir programın etkililiği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2007). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formunun geliştirilmesi. [özet]. “PDR’de Yeni Paradigmalar”: IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi bildirimleri: 17-19 Ekim 2007 İzmir-Çeşme içinde (ss.162). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aypay, A. ve Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin işbirliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 41(2), 23-42.
- Bandry, A. C. (2004). The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters. *Aggressive Behavior*, 30, 343-355.

Belsey, B. (2007). Bullying. 22.04.2007 tarihinde

http://www.cyberbullying.ca/pdf/feature_dec2005.pdf adresinden erişildi.

Berger, K. S., (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27 (1), 90-126.

Biggam, F. H. ve Power, K. G., (1999) Social problem-solving skills and psychological distress among incarcerated young offenders: the issue of bullying and victimization. *Cognitive Therapy and Research*, 23 (3), 307-326.

Burger, J.M. (2006). *Kişilik*. (Erguvan Sarıoğlu, İ.D. Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinali 2004'te yayımlanmıştır).

Cheng, S., Cheung, K. C. C., ve Cheung, C., (2008). Peer victimization and depression among Hong Kong adolescents. *Journal of Clinical Psychology* 64(6), 766-776.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. Ankara: Mentis Yayıncılık. (Orijinali 2005'te yayımlanmıştır).

Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları* 5. basım İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ctcs-mucadele (2009). 30. 04. 2009 tarihinde <http://ctcs-mucadele.org/wp-content/uploads/2008/10/birlesmis-milletler-cocuga-yonelik-siddet-arastirma-raporu-ozeti.pdf> adresinden erişildi.

Dağ, İ. (2000). Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R). Aydemir, Ö. & Köroğlu, E. (Ed.). *Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, ss. 33-40.

- Davison, G. C. ve Neale, J. M. (2004). *Anormal psikolojisi* (Durak-Batıgün ve diğerleri, Çev. Dağ, İ. Ed.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği. (Orijinali 1998’te yayımlanmıştır).
- Degoratis, L. R., Rickels, K. ve Rock, A. F. (1976). The SCL-90 and the MMPI: A step in the validation a new self-report scale. *British Journal of Psychiatry*, 128, 280-289.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışlarının incelenmesi ve “zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programı”nın etkisinin araştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). 21.04.2007 tarihinde <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf> adresinden erişildi.
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P. ve diğerleri. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15, 128-132.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2006). *Eğitim psikolojisi*. 15. bs. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Espelage, D. L. ve Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here. *School Psychology Review*, 32, 365-383.
- Field, E. M. (2007). *Bully blocking six secrets to help children deal with teasing and bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Fleming, L. C. ve Jacobsen, K. H. (2009). Bullying and symptoms of depression in Chilean middle school students. *Journal of School Health*, 79 (3), 130-137.

- Geçtan, E. (2000a). *Psikodinamik psikiyatri ve normaldişı davranışlar* (15. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2000b). *Psikoanaliz ve sonrası* (9. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gobina, I., Zaborskis, A., Pudule, I., Kalnins, I. ve Villerusa, A. (2008). Bullying and subjective health among adolescents at schools in Latvia and Lithuania. *Int. J. Public Health*, 53, 272-276.
- Goldstein, A. P. (2002). *The psychology of group aggression*. New York: John Wiley&Sons Inc.
- Gökler, R. (2007). *İköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gül Kapcı, E. (2004). *İköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (1), 1-13.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ivarsson, T., Broberg, A. G., Arvidsson, T.ve Gillberg, C. (2005). Bullying in adolescence: psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self-Rating Scale (DSRS). *Nord J Psychiatry*, 59, 365-373.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999) *Yeni insan ve insanlar*. 10. basım İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Karaman-Kepenekçi, Y. Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students *Child Abuse & Neglect*, 30 (2), 193-204.

- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 13. baskı Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kemer, G., Çetinkaya, E. ve Baker, E. B. (2007). Ergenlerde görülen depresif belirtileri yordamada zorbalık ve yalnızlığı rolü [özet]. "PDR'de Yeni Paradigmalar": IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi bildirileri: 17-19 Ekim 2007 İzmir-Çeşme içinde (ss.179). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kokkinos, C. M. ve Panayiotou, G. (2004). Predicting bullying and victimization among early adolescent: associations with disruptive behavioral disorders. *Aggressive Behaviour*, 30, 530-533.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Anı yayıncılık: Ankara.
- Kumpulainen, K., Rasanen, E. ve Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behaviour*, 32, 102-110.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: a research of gender differences *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.
- Liang, H., Flisher, A. J., Lombard, C.J. (2007) Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. *Child Abuse & Neglect*, 31 (2), 161-171.
- Limber, S. P., Flerx, V. C., Nation, M. A. ve Melton, G. B. (1998). Bullying among school children in The United States. Watts, M. W. (Ed.), *Cross-cultural perspectives on youth violence* içinde (ss. 159-173). London: JAI Press Inc.

Marini, Z. A., Dane, A. V., Bosacki, S. L. ve Cura, Y. (2006). Direct and indirect bully-victims: differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and victimization. *Aggressive Behaviour*, 32, 551-559.

Milli Eğitim Bakanlığı (2007). 18.04.2007 tarihinde

<http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/genelgeler/okullardasiddet.htm> adresinden erişildi.

Mikkelsen, E. G. ve Einarsen, S. (2002). Relationship between exposure to bullying at work and psychological and psychosomatic health complaints: The role of state negative affectivity and generalized self-efficacy. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43, 397-405.

Morgan, C. T. (2004). *Psikolojiye giriş*. (15. bs.). (Arıcı ve diğerleri, Çev.). Ankara Meteksan. (Orijinali 1974'te yayımlanmıştır).

Nansel, T. R., Overpeck, M., Ramani, S. P., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285 (16), 2094-2100.

O'Brennan, L. M., Bradshaw, C.P. ve Sawyer, A. L. (2009). Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims, and bully/victims. *Psychology in the Schools*, 46 (2), 239-268.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Malden: Blackwell Publishing.

Olweus, D. (1994) Annotation: bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.

- Öner, N. (2006). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testlerden örnekler: bir başvuru kaynağı: Cilt II*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öztürk, O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. (9. bs.). Ankara: Nobel Tıp.
- Pekel, N.(2004). *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı [özet]. Yedinci Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildirileri. Malatya: 09-11 Temmuz 2003, Malatya-İnönü Üniversitesi. (ss. 125). Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Pişkin, M. (2006). *İlköğretimde rehberlik*. (6. bs.). (Kuzgun, Y., Ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Akran zorbalığı yapan (zorba) ve zorbalığa uğrayan (Kurban) öğrencilerin “içedönüklük-dışadönüklük”, “utangaçlık” ve “özsaygı” değişkenleri bakımından incelenmesi [özet]. “Sekizinci Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildirileri: 21-23 Eylül İstanbul 2005 İstanbul-Marmara Üniversitesi (ss. 5). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2008). Investigation of bullying among high school students with regard to school type, sex and grade level [özet]. “Counseling in International Perspective: Global Demands and Local Needs”: International Congresses of Counseling bildirileri: 25-27 Nisan 2008 İstanbul-Bahçeşehir Üniversitesi (ss. 162). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Rigby, K. (1997). *Bullying in schools. What to do about it*. Melbourne: Acer

- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 583-590.
- Şahin, N. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31 (9), 44-56.
- Şahin, N., Durak Batıgün, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri : KSE ergenler için kullanımının geçerlik güvenilirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (2), 125-135.
- Savaşır, I. ve Şahin, H. N. (Ed.). (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Shaffer, D. R. (2001). *Developmental psychology*. (6th. Ed.) Belmont: Thomson Learning Inc.
- Shaffer, D. R. ve Kipp, K. (2007). *Developmental psychology*. (7th. Ed.) Belmont: Thomson Learning Inc.
- Sharp, S. ve Smith P. K. (1994). *Tackling bullying in your school*. New York: Routledge.
- Şirvanlı Ö., D. (2006) Akran zorbalığına maruz kalmanın olası yordayıcıları ve cinsiyet ile yaşa bağlı değişimi 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri, İstanbul, 29-31 Mart 2006.
- Smith, P. K. ve Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7, 193-212.

- Smith, P. K. ve Ananiadou, K. (2003). The nature of school bullying and the effectiveness of school-based interventions. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5 (2), 189-209.
- Solberg, M. E. ve Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behaviour*, 29, 239-268.
- Sullivan, K. (2000). *The anti-bullying handbook*. New York: Oxford University Press.
- Sugimori, S. (1998). Bullying in Japanese schools. Watts, M. W. (Ed.), *Cross-cultural perspectives on youth violence* içinde (ss. 175-186). London: JAI Press Inc.
- Stein, J., Dukes, R. L., Warren, I. J. (2007). Adolescent male bullies, victims, and bully-victims: a comparison of psychosocial and behavioral characteristics. [Elektronik versiyon]. *Journal of Pediatric Psychology*, 32, 273-282.
- Steinberg, L. S. (2007). *Ergenlik*. (Çok, F. ve diğerleri, Çev. Çok, F. Yay. Haz.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Orijinali 2005'te yayımlanmıştır).
- Swearer, S. M., Song, S. Y., Cary, P. T., Eagle, J. W. ve Mickelson, W. T. (2001). Psychosocial correlates in bullying and victimization: The relationship between depression, anxiety, and bully/victim status. Geffner, R. A., Loring, M., Young, C. (Ed.), *Bullying behaviour: Current issues, research, and interventions* içinde (ss. 95-121). New York: The Haworth Press Inc.
- Van Hoof, A., Raaijmakers, Q. A. W., Van Beek, Y., Hale III, W. W. ve Aleva, L. (2008). A multi mediation model on the relations of bullying, victimization, identity, and family with adolescent depressive symptoms. *J Youth Adolescence*, 37, 772-782.
- Tattum, D. P. (1994). *Bullying in schools*. (Tattum, D. P ve Lane, D. A. Ed.). Staffordshire: Trentham Books Limited.

Tauber, R. T. (2007). *Classroom management: sound theory and effective practice*. (4. bs). Westport: Greenwood Publishing Group.

Türk Dil Kurumu (2008)21.08.2008.tarihinde

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=353921>adresinden erişildi.

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2007). Lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi [özet]. “PDR’de Yeni Paradigmalar”: IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi bildiri: 17-19 Ekim 2007 İzmir-Çeşme içinde (ss.178). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Watts, M. W. (1998). *Cross-cultural perspectives on youth violence*. (Watts, M. W. Ed.). London: JAI Press Inc.

Weiten, W. (2007). *Psychology themes and variations*. Belmont: Thomson Learning Inc.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sosyal destek düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 33-45.

Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri, İstanbul, (29-31 Mart 2006).

Zinnecker, J. (1998). Perpetrators of school violence: a longitudinal study of bullying in German schools. Watts, M. W. (Ed.), *Cross-cultural perspectives on youth violence* içinde (ss. 187-203). London: JAI Press Inc.

EKLER

EK I**AKRAN ZORBALIĞI BELİRLEME ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELER**

1. El-kol şakası yaparak rahatsız etme
2. Rahatsız etmek amacıyla sürekli olarak gıdıklama
22. Tehdit etme
24. Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme
25. Görmezden gelme, yok sayma
33. Sırlarını başkalarına anlatarak zor duruma düşürme
36. Kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma

EK II**KISA SEMPTOM ENVANTERİ ÖRNEK MADDELER**

Anksiyete Alt Boyutuyla İlgili Örnek Maddeler

12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak
36. Konsantrasyonda (dikkati birşey üzerinde toplama) güçlük/zorlanmak

Depresyon Alt Boyutuyla İlgili Örnek Maddeler

9. Yaşamınıza son verme düşünceleri
17. Hüzünlü, kederli hissetmek
18. Hiçbir şeye ilgi duymamak

Olumsuz Benlik Alt Boyutuyla İlgili Örnek Maddeler

22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görme
50. Kendini değersiz görmek / değersizlik duyguları
52. Suçluluk duyguları

Somatizasyon Alt Boyutuyla İlgili Örnek Maddeler

2. Baygınlık, baş dönmesi
11. İştahta bozuklar
29. Nefes darlığı, nefessiz kalmak

Hostilite Alt Boyutuyla İlgili Örnek Maddeler

1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme
41. Bir şeyleri kırma, dökme isteği

EK-III**KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Açıklama:

Sevgili Öğrenciler;

Yüksek lisans tez çalışması için, hazırlanan sorularla sizlerden bilgi toplanması amaçlanmaktadır. Toplanan bu bilgiler, araştırma dışında başka bir amaç için kullanılmayacaktır. İsim yazmanız gerekmemektedir.

Sizden beklenen, aşağıdaki soruları okuyarak, kendinize uygun olan seçeneğin yanındaki paranteze çarpı işareti (X) koymanızdır. Lütfen tüm soruları cevaplandırınız ve boş bırakmayınız. Yardıminız ve desteğiniz için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Tülin ACAR
Hacettepe Üniversitesi
PDR Anabilim Dalı

1. Cinsiyetiniz: () K () E

2. Okulunuz: Meslek Lisesi ()

Genel Lise ()

Anadolu Lisesi ()

İzin dilekçesi

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Bölüm : Strateji Geliştirme
Sayı : B B.08.4.MEM.4.06.00.04-312/45872
Konu : Araştırma İzni (Tülin ACAR)

14.05/2008

VALİLİK MAKAMINA
ANKARA

İlgi : a) MEB'e Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 09.05.2008 tarih ve 200-1518 sayılı yazısı.

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Tülin ACAR'ın, "Akran Zorbalığı Gösteren ve Akran Zorbalığına Maruz Kalan Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri" konulu tez çalışması kapsamında uygulama yapma isteği, ilgi (a) yönerge doğrultusunda Müdürlüğümüz Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup, uygulanacak ölçeklerin (Akran Zorbalığı Envanteri 2 Sayfa 53 Maddeden, Kişisel Bilgi Formu 2 sayfa 14 Maddeden, Kısa Semptom Envanteri 2 Sayfa 53 Maddeden oluşan), ekli listede belirtilen okullarda, gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olurlarınıza arz ederim.

M. Serdar Balta
Murat Bey BALTA
Millî Eğitim Müdürü

OLUR

14.05.2008

Mehmet KURDOĞLU
Vali Yardımcısı

EKLER :

1. Akran Zorbalı Envanteri (2 sayfa)
2. Kişisel Bilgi Formu (2 Sayfa)
3. Kısa Semptom Envanteri (2 Sayfa)
4. Okul Listesi (1 Sayfa)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tülin ACAR
Doğum Yeri ve Tarihi : VAN 12.08.1982

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik
Anabilim Dalı, Ankara

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik
Bilim Dalı, Ankara

Lise Öğrenimi : Vangölü Anadolu Lisesi, Van

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

“Kariyer Danışmanlığında Kart Sıralama Tekniği: Değerler ile İlgili Bir Ön Çalışma”
(Korkut-Owen, F. diğerleri ile birlikte). “PDR’de Yeni Paradigmalar”: IX. Ulusal
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi bildirileri: 17-19 Ekim 2007 İzmir-Çeşme.

İş Deneyimi

Stajlar : 2005 Serdar Özel Eğitim Kurumları, Van

Çalıştığı Kurumlar : 2006- Bugün Araştırma Görevlisi Hacettepe Üniversitesi
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim
Dalı, Ankara

2006 Psikolojik Danışman, MEB Bozüyük
Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi,
Bozüyük/Bilecik

Verdiği Dersler : Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine Giriş
(Hacettepe Üniversitesi)

İletişim

E-Posta Adresi : tulina@hacettepe.edu.tr

Tarih : 05.06.2009